

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE I TEHNOLOGIJE

NASTAVNI PLAN I PROGRAM (NEFORMALNO OBRAZOVANJE)

Za VIII razred niže srednje škole

Priština, april 2007.

Glavni urednik:

Fehmi Ismaili

Urednici:

Enesa Kadi

Ramuš Lekaj

Lektor i korektor:

Sadija Kandi

UNMIK

INSTITUCIONET E PËRKOHSHME VETËQEVERISËSE
PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF-GOVERNMENT
PRIVREMENE INSTITUCIJE SAMOUPRAVLJANJA

QEVERIA E KOSOVËS – GOVERNMENT OF KOSOVO – VLADA KOSOVA

MINISTRIA E ARSIMIT,
E SHKENCËS DHE E
TEKNOLOGJISË

MINISTRY OF
EDUCATION, SCIENCE &
TECHNOLOGY

MINISTARSTVO ZA
OBRAZOVANJE, NAUKU I
TEHNOLOGIJU

Kabineti i Ministrit

Office of the Minister

Kabinet Ministra

ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO

Primjena Plana i programa za VIII razred neformalnog obrazovanja

BR: MONT 20/2005.

DATUM: 08. 06. 2005.

Na osnovu člana 1.3, tačka () i Aneksa IV, tačka (iii) Pravilnika UNMIK-a br. 2001/19 o izvršnim organima Privremenih samoupravnih institucija Kosova, član 6.1, tačka (c), Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju na Kosovu, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije izdaje ovo Administrativno uputstvo:

Član 1.

Cilj

Cilj Administrativnog uputstva je primjena nastavnog Plana i programa za VIII razred neformalnog obrazovanja kao rezultat prestrukturiranja u osnovnom obrazovanju.

lan 2.

Plan i program

Novi nastavni plan i program za VIII razred neformalnog obrazovanja priložen je u ovom Administrativnom uputstvu.

lan 3.

Primjena

- 3.1. Nastavni plan i program za VIII razred neformalnog obrazovanja primjenjuje se od školske 2005/2006. godine.
- 3.2. Primjenom plana i programa za VIII razred neformalnog obrazovanja stavlja se van snage dosadašnji planovi i programi za VIII razred neformalnog obrazovanja osnovne škole.

lan 4.

Stupanje na snagu

Ovo Uputstvo stupa na snagu potpisom Ministra.

Agim Veliu, Ministar

SADRŽAJ

Administrativno uputstvo, **3**

Uputstva za primjenu plana i programa, **7**

I Uvod, **7**

II Ciljevi, **8**

III Metodološka uputstva, **8**

IV Vrijednovanje, **10**

V Izvori i nastavna sredstva, **13**

VI Nastavni plan, **13**

JEZICI I KOMUNIKACIJA

Bosanski jezik i književnost, **17**

Engleski jezik, **37**

MATEMATIKA, 53

PRIRODNE NAUKE

Fizika, **65**

Hemija, **77**

Biologija, **89**

DRUŠTVENE NAUKE

Građansko vaspitanje, **101**

Historija, **111**

Geografija, **131**

TEHNOLOGIJA

Tehnologija, **159**

UMJETNOSTI

Muzičko vaspitanje, **169**

Likovno vaspitanje, **179**

TJELESNI ODGOJ

Tjelesni odgoj i sport, **191**

UPUTSTVA ZA PRIMJENU PLANA I PROGRAMA

I UVOD

Obrazovanje predstavlja vodeće područje djelovanja društvenog, političkog i ekonomskog razvoja Kosova.

Viziju za stvaranje jedne savremene škole po najvišim međunarodnim standardima započetu poslije završetka rata, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) realizuje preduzimajući i svestrane i praktične korake na svim poljima djelatnosti.

Na ovom putu od historijskog značaja za razvijanje i napredovanje kosovskog društva, MONT teži ka promjeni gledišta u procesu razvijanja ličnosti sa jasnom vizijom za njenu budućnost i mjesto.

Ovo stvara potrebne preduslove za integraciju pojedinaca i kosovskog društva u političkim kretanjima, ekonomskom, intelektualnom, naučnom, tehnološkom, kao i socijalno-kulturnom razvoju razvijenih evropskih i svjetskih zemalja.

Razvoj predmetnog Plana i programa zasniva se na osnovi temeljne naučne procedure, kako po obliku metodološkog pristupa, organizaciji i razvijanju predmetnog sadržaja, tako i po izlaganju rezultata znanja, nastavnih sredstava, tehnika i instrumenata ocjenjivanja.

Profesionalne radne grupe za izradu nastavnih planova i programa bile su stalno u toku sa najnovijim razvojem u obrazovanju i u konsultaciji sa međunarodnim ekspertima. U ovom procesu razvoja planova i programa, koji počinje dugoročnom strategijom MONT-a, znatan doprinos dali su UNICEF, vlade i agencije nekoliko zemalja.

Posebna pažnja posvećena je njegovanju pozitivnog stava prema učenju, stimulaciji učenika da se angažuju opravdanim načinom u ispunjavanju školskih zahtjeva, razvoju vještina iz svakodnevnog života, uvijek imajući u vidu karakteristike fizičkog i psihičkog razvoja ovog uzrasta.

Realizacija ciljeva plana i programa zavisiće od posvećenog rada nastavnika, kojima je ovaj plan i program namijenjen. Da bismo olakšali

primjenu ovog Nastavnog plana i programa, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije organizovaće predavanja s vremena na vrijeme sa nastavnicima koji će biti vođeni od strane eksperata odgovarajućih oblasti sa dodatnim uputstvima ovog Plana i programa.

II CILJEVI

Nastavni plan i program za VIII razred neformalnog obrazovanja ima za cilj da učenicima:

- Ponudi mogućnosti i osnovna znanja za intelektualni, estetski, fizički, društveni, moralni i duhovni razvoj učenika;
- Osigura orijentaciju i pomogne u realizaciji njihovih ličnih interesa za ostvarivanje želja preko učenja;
- Napravi konsolidaciju znanja, uzdizanja, orijentisanja obdarenosti i sposobnosti za izgradnju svoje budućnosti;
- Omogući upotrebu mnogih izvora radi obezbjeđivanja podataka u razvoju kritičkog stava prema informacijama i činjenicama koje im se nude;
- Omogući učenje, na nezavisan način, preuzimanje inicijative i djelatnosti, uvijek imajući u vidu osnovna pravila ponašanja u grupi, u zavisnosti od raznih vrsta djelatnosti koje izvode.
- Obrazovanje svih građana Kosova, kao i onih koji su iz bilo kojeg razloga prekinuli školovanje

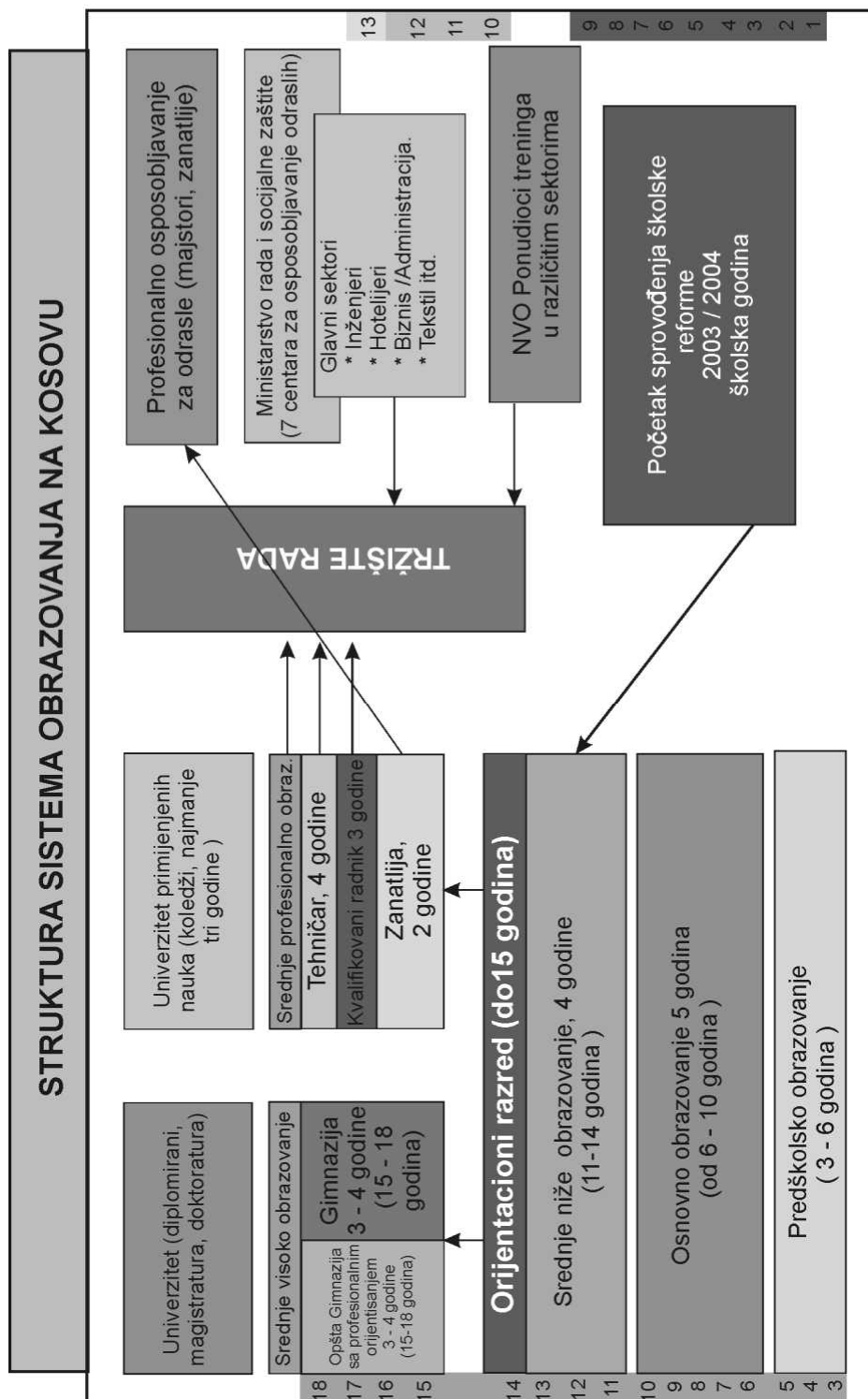
Radne grupe za izradu planova i programa, u skladu sa sadržajem, izabrale su opšte objektivne i specifične zadatke za ostvarivanje navedenih ciljeva kojima su jasno određeni očekivani rezultati na kraju VIII razreda neformalnog obrazovanja.

III METODOLOŠKA UPUTSTVA

Izbor nastavnih metoda je u kompetenciji nastavnika nastavnog predmeta.

Izbor se vrši zavisno od potreba i zahtjeva učenika, sadržajnih specifičnosti nastavnih tema sa didaktičkom osnovom, nivoom formiranja učenika i dr.

Metode i tehnike rada sa učenicima treba kombinovati, kako bi bile što raznovrsnije, kako bi pospješivale dinamiku učenja, razbile monotoniju i motivisale učenika za učenje.

Metode i tehnike nastave su toliko raznolike, koliko i metode i tehnike u enja. Nastavnik može primijeniti tehnike i različite kombinovane nastavne metode radi postizanja što boljih rezultata u procesu nastave.

Imaju i u vidu cilj za što kvalitetnijom nastavom, sugeriraju se ove tehnike i metode:

- izlaganje i pojašnjenje;
- usmeno izražavanje;
- pismeno izražavanje;
- učenje kroz rješavanje problema;
- diskusija (debata);
- rad u grupama;
- predstavljanje i interpretacija;
- tehnike kritičkog mišljenja;
- idejna inspirativnost (brainstorming);
- samostalno istraživanje.

Za određene teme koje karakteriše dovoljan broj informacija može se primijeniti i interaktivna nastava kombinovana sa praktičnim aktivnostima.

Za određene nastavne teme može se koristiti nastava u prirodi, različite studijske ekskurzije, posjete raznim organizacijama i dr.

U svim slučajevima primjene naznačenih nastavnih metoda i tehnika, potrebno je koristiti odgovarajuća didaktička nastavna sredstva i pomagala bez kojih se očekivani rezultati ne mogu ostvariti.

IV VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje (ocjenjivanje) je proces posmatranja, sistematskog prikupljanja, analize i interpretacije informacija u cilju određivanja stepena do kojeg je učenik savladao nastavne ciljeve. Ono treba da se oslanja na očekivanim rezultatima određenog nastavnog programa i određenog nivoa.

Ovaj proces se zasniva na osnovu načela kao što su:

- određivanje cilja i prednosti procesa vrijednovanja / ocjenjivanja;
- korištenje odgovarajućih instrumenata mjerenja u skladu sa ciljem kako bi se mjerilo ono što se teži izmjeriti;
- obezbjeđenje kvalitetnih informacija o postignutim rezultatima učenika putem kontinuiranog mjerenja i vrijednovanja;

- mjerenje i vrijednovanje treba da su uravnoteženi, kako bi se obuhvatio cjelokupni programski sadržaj predmeta;
- održivo vrijednovanje podataka da je stepen postignu a u enika ta an;
- primjena tehnika vrijednovanja kojima jasno razlikujemo postignu e u enika.

IV 1. Instrumenti vrijednovanja

Predmetni nastavnici i škole treba da biraju i primjenjuju dovoljan broj instrumenata i sredstava za mjerenje i vrijednovanje, kao što su:

- posmatranje;
- upitnik (samovrijednovanje);
- pismeni izvještaj o nekom prakti nom radu ili istraživanju;
- usmeno izražavanje;
- pismeno izražavanje;
- kontrolni listi i (koriste se za manevarske vještine snalažljivosti);
- dosije ili portfolio (samovrijednovanje);
- test na bazi kriterijuma i ciljeva;
- test dostignu a sa injen na osnovu pitanja (zahtjeva):
 - odgovor sa više alternativa,
 - kratki i otvoreni odgovor,
 - izabrani otvoreni odgovor

i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

Svaka škola postavlja standarde ili kriterijume na osnovu kojih se utvr uje stepen dostignu a na kraju nastavnog procesa za VIII razred.

IV 2. Stepen usvojenosti gradiva

Na kraju nastavne godine svaki u enik treba da dostigne odre eni (potrebni) stepen usvojenosti nastavnog gradiva:

- **Odli an** (stepen najviše usvojenosti);
- **Vrlo dobar** (stepen više usvojenosti);
- **Dobar** (stepen srednje usvojenosti);
- **Dovoljan** (stepen dovoljne usvojenosti) i
- **Nedovoljan** (stepen nedovoljne usvojenosti).

Dostignuti stepen usvojenosti nastavnog gradiva direktno zavisi od standarda koji se baziraju na:

Opšti objektivi	Stepen najviše usvojenosti 90%	Stepen više usvojenosti 80%	Stepen srednje usvojenosti 60%	Stepen dovoljne usvojenosti 40%	Stepen nedovoljne usvojenosti
<i>Poznavanje nastavnog predmeta</i>	Najveće sposobnosti u poznavanju i korištenju znanja predmeta u jednostavnim situacijama.	Više sposobnosti u poznavanju i korištenju znanja predmeta u jednostavnim situacijama.	Srednje sposobnosti u poznavanju i korištenju znanja predmeta u raznim jednostavnim situacijama.	Dovoljne, ograničene sposobnosti u poznavanju i korištenju znanja predmeta u raznim jednostavnim situacijama.	Nedovoljne sposobnosti u poznavanju i korištenju znanja predmeta u raznim jednostavnim situacijama.
<i>Razumijevanje naukih procesa</i>	Najviše sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok-posljedica. Prikupljanje i organizacija informacija i jednostavno rasuđivanje.	Više sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok-posljedica. Prikupljanje i organizacija informacija i jednostavno rasuđivanje.	Srednje sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok-posljedica. Prikupljanje i organizacija informacija i jednostavno rasuđivanje.	Dovoljne, ograničene sposobnosti razumijevanja zadataka i naukih procesa.	Nedovoljne sposobnosti razumijevanja zadataka i naukih procesa.
<i>Kritičko mišljenje</i>	Visoke sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i iskustva.	Sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i iskustva.	Ograničene sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i iskustva.		
<i>Manevarske vještine</i>	Stepen zadovoljavanja i stepen sposobnosti manevarskih vještina.			Niži stepen usvojenih sposobnosti (nekih) manevarskih vještina.	

V IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se realizovala efektivna nastava i u enje ovog Nastavnog plana i programa, nastavnici i u enici treba da koriste razli ite izvore i sredstva informisanja. Do sada je glavni izvor informisanja bio školski udžbenik odre enog predmeta.

Pored raznih školskih udžbenika, sugerišemo da se koriste i drugi informativni materijali:

- priručnici, atlas i brošure;
- novine, stručni i naučni časopisi;
- fotografije, posteri, proglasi, šeme, dijagrami, karte, tabele;
- modeli, crteži, makete;
- fotoslajdovi, filmovi, videokasete;
- računarski programi, internet, CD i dr.

U nadležnosti je nastavnika da, zavisno od datih uslova u kojima škola radi, nalazi izvore informacija i pomoćna nastavna sredstva, vodeći računa o ravnoteži usmenih, vizuelnih, auditivnih i audiovizuelnih podataka s posebnim naglaskom na bitne argumente koji utječu na kvalitet učenja.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba da pripada i učenicima.

VI. NASTAVNI PLAN PREDMETA

Br.	Nastavni predmeti	Broj časova	Procenat
			%
1.	Bosanski jezik i književnost	90	17.85
2.	Engleski jezik	54	10.71
3.	Matematika	72	14.28
4.	Biologija	36	7.14
5.	Fizika	36	7.14
6.	Hemija	36	7.14

7.	Historija	36	7.14
8.	Geografija	36	7.14
9.	Građansko vaspitanje	18	3.57
10.	Muzičko vaspitanje	18	3.57
11.	Likovno vaspitanje	18	3.57
12.	Tehnologija	18	3.57
13.	Tjelesni odgoj i sport (*)	(36)	7.14
	Ukupno	468 +(36)	

(*) Izbor vrši škola, u zavisnosti od zahtjeva učenika organizovati se ili ne ovaj nastavni predmet.

JEZICI I KOMUNIKACIJA

- Bosanski jezik i književnost
- Engleski jezik

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

(3. ponedjeljak, 90. godišnjica)

UVOD

Školski sistem, rigidan u organizaciji i usmjeren na jednu kategoriju stanovništva, i to na najmlađu, ne može zadovoljiti obrazovne potrebe društva u promjenama.

Zalaže se za alternativne oblike formalnog učenja i obrazovanja koji će biti primjereniji razvojnim potrebama i ciljevima društva, Kums je posebnu pažnju usmjerio na afirmaciju neformalnog učenja i obrazovanja. On je, među prvima, definisao „tri kategorije učenja“:

- a) formalno obrazovanje – učenje i obrazovanje u školskim institucijama: školama, stručnim školama, koledžima i univerzitetima;
- b) neformalno obrazovanje, gdje se obrazovanje izvodi izvan takvih organizacija, što po njegovu mišljenju odgovara komunalnom ili narodnom obrazovanju;
- c) informalno, u kome odrasli učuju kroz personalnu interakciju i participaciju.

Neformalno obrazovanje predstavlja sve rasprostranjeniji oblik učenja i obrazovanja u savremenom svijetu. Ono ne zahtijeva strogu didaktičku artikulaciju, ali obezbjeđuje široku skalu organizacije i izvoda obrazovno-odgojnih djelatnosti. Ovaj obrazovni put podrazumijeva svjesno i organizirano obrazovanje, učenje i osposobljavanje ljudi svih starosnih dobi s ciljem zadovoljavanja njihovih raznovrsnih obrazovnih potreba. Stoga je neformalno obrazovanje „postalo nužno“ jer je omogućilo zainteresiranim osobama da „bude u toku“ i nadoknadio, zahvaljujući svojoj velikoj elastičnosti, ono što nedostaje školskom nastavnom sistemu. Glavni je zaustavljanju uzrok sporost u brzom prilagođavanju potrebama koje se stalno mijenjaju.

Dakle, škola shvaćena kao proces kojim se prelazi u određeno uzrasno doba ne može zadovoljiti raznolike potrebe „društva koje u njoj živi“.

Danas se, dakako, sve više traže kompetencije, shvaćene kao „smisao za inicijativu, prilagodljivost promjenama i sposobnost preuzimanja odgovornosti“. Takve tendencije podstakle su teoretičare škola u traženju alternativnih puteva škola.

Preovladavalo je uvjerenje da su učenje i obrazovanje doživotan proces i da treba da budu dostupni u svim periodima cjelovitog života.

Kumsovo je mišljenje da se obrazovne strategije za budućnost ne mogu zadovoljiti samo u okviru školovanja, već da treba da se uspostavi dinamičan odnos između škole i fakulteta i različitih alternativnih tipova učenja, tj. odnos koji uključuje komplementarnost i partnerstvo.

Interesovanje za oblike neformalnog učenja i obrazovanja razvilo se iz rasta svijesti o vezi između složenosti obrazovanja i razvoja.

U današnjim uvjetima neformalno obrazovanje dobija širi smisao i značenje. Naime, riječ je o tome da danas, u programima neformalnog obrazovanja, participiraju ljudi različitog obrazovnog statusa, uključujući i visokoobučene eksperte: ljekare, inženjere, ili mentore, rukovodioce, koji moraju biti osposobljeni za korištenje novih znanja i tehnologija. Znači, neformalno-obrazovne aktivnosti nisu samo dio razvojne strategije namjenjene siromašnima, nepismenim, polupismenim ili profesionalno nedovoljno obučanim ljudima.

Afirmacija značenja neformalnog oblika učenja i obrazovanja ne znači i potiskivanje formalnog obrazovanja iz „obrazovne mreže“, već označava organiziranu sistemsku obrazovnu aktivnost usmjerenu na osposobljavanje za rad, socijalne aktivnosti i privatni život.

U komparaciji sa formalnim obrazovanjem, neformalno obrazovanje je strukturna obrazovna aktivnost u osnovi orijentisana na sticanje vještina fleksibilnijih u vremenu i neposrednijih u ciljevima. Oblici neformalnog učenja sadrže jednostavne mogućnosti za upotpunjavanje specijalizovanih funkcija. Radi se o tome da je neformalno obrazovanje specifično u primjeni, dok su njegovi zadaci neposredni i utilitarni, jer proizilaze iz individualnih potreba za učenjem.

Neformalno učenje odlikuje primjena različitih metoda, od onih poznatih klasičnih do najnovijih uz primjenu različitih obrazovnih tehnologija koje često pariraju, a ponekad su inovativne i pogodne ambijentu za usvajanje i primjenu vještina i umijeća.

Za neformalno obrazovanje karakteristična je, isto pominjana „Andragoška strategija“ (KNOWLES Brembeek and Grandstoft, prema Coleta, 1996), koja podrazumijeva „orijentaciju na proces“, za razliku od

„Pedagoške strategije“ koja je usmjerena na polaznika, nastavnika, sadržaj.

To zna i da se u oblicima neformalnog obrazovanja znanja sti u iz iskustva kroz intenzivni i divergentni dijalog brže i efektivnije.

Programi neformalnog u enja su konkretniji i u praksi primenjiviji, jer nalažu dinami ku interpretaciju izme u nastavnika i u enika. Odnosi izme u nastavnika i u enika su zasnovani na me usobnom poštovanju i razumijevanju.

Zadaci neposredni, utilitarni, odgovaraju prakti noj koristi i proizilaze iz individualne potrebe za u enje i sticanje znanja, vještina i umije a. Njihova je primarna (privatna) uloga primjena znanja i umije a u praksi.

CILJ

Cilj u enja maternjeg jezika jeste dalji razvoj jezi kih i komuni-kativnih kompetencija proširivanjem znanja o jeziku, književnosti i kulturi, kao i podsticanje upotrebe ste enih znanja i umije a za razvijanje individualnih potencijala, li nog izraza i socijalnih sposobnosti.

OP I CILJEVI:

Polaznik razvija jezi ke sposobnosti da komunicira u naj eš im formama diskursa i društvene zajednice u kojoj se odre eni jezik govori;

Polaznik sti e pozitivno mišljenje o ulozi i zna aju bosanskog jezika kao njegovog maternjeg jezika, ali i zna da se na Kosovu govore i drugi jezici;

Polaznik podsti e razvoj mišljenja i ovladava sopstvenim misaonim procesima;

Polaznik stvara kriti ki stav prema stvarnosti;

Polaznik bogati maštu i razvija kreativnost li nog izraza;

Polaznik razvija svijest o sopstvenoj kulturi i tradiciji, kao i o postojanju drugih kultura prema kojima izražava toleranciju i poštovanje.

POSEBNI CILJEVI:

Polaznik koristi receptivne jezičke vještine (slušanje, čitanje) u različitim komunikativnim situacijama;

Polaznik koristi vještine jezičke produkcije (pri čitanje, pisanje) u različitim komunikativnim situacijama;

Polaznik uočava, interpretira i produbljuje umjetničke tekstove;

Polaznik stiče osnovne jezičke pojmove kroz rečenicu koju raščlanjuje i razvija mogućnost logičkog mišljenja;

Polaznik čita i razumije tekstove iz nacionalne i opšte književnosti i kulturne baštine;

Polaznik prepoznaje vrijednosti književnih djela i razvija sopstveni estetski ukus;

Polaznik posjeduje funkcionalna znanja o jeziku, jezičkoj strukturi, funkcijama i normi;

Polaznik piše neliterarne, poluliterarne i literarne tekstove;

Polaznik razvija sposobnost gledanja, razumijevanja i vrijednovanja drame;

Polaznik se upoznaje sa osnovnim pojmovima iz filmske umjetnosti;

Polaznik prati i koristi medijske tekstove koji odgovaraju njegovom uzrastu;

Polaznik tumači medijske stavove i zauzima stav o njima.

Struktura programskih sadržaja

Kategorije	Broj časova	%
JEZIK	33	35.20
KNJIŽEVNOST	33	35.20
KULTURA IZRAŽAVANJA	19	24.30
MEDIJSKA KULTURA	5	5.30
Svega	90	100

1. JEZIK (oko 33 asa)

Podkategorije:

1.1 Polaznici sti u osnovne jezi ke pojmove (prije svega kroz njihovu upotrebu)

1.1.1. Analizom re enice na obra enim tekstovima polaznici šire znanja o:

- glagolskom i imenskom predikatu;
- složenom predikatu;
- re enici bez predikata;
- službi li nih i bezli nih glagolskih oblika (li ni vrše, a bezli ni ne vrše službu predikata);
- slaganju subjekta sa predikatom.

1.1.2. Polaznici sti u nova znanja o:

- složenoj re enici - vezivanju prostih re enica u složene re enice sa veznicima i bez njih;
- zavisnom i nezavisnom odnosu me u re enicama;
- vrstama nezavisnih re enica : sastavne, rastavne, zaklju ne, isklju ne i suprotne.

1.1.3. Polaznici, tako er sti u nova znanja o:

- zavisnim re enicama i o vrstama zavisnih re enica;
- subjektu i subjekatskim re enicama;
- prediktu i predikatskim re enicama;
- objektu i objekatskim re enicama;
- atributu i atributskim re enicama;
- priloškoj (adverbalnoj) odredbi vremena - vremenskim re enicama);
- priloškoj odredbi za mjesto – mjesnim re enicama;
- priloškoj odredbi za na in – na inskim re enicama;
- priloškoj odredbi namjere – namjernim re enicama;
- priloškoj odredbi za uzrok – uzro nim re enicama;
- priloškoj odredbi pogodbe – pogodbenim re enicama;

- priloškoj odredbi dopuštanja – dopusne re enice;
- odnosnim re enicama;
- umetnutim re enicama.

Polaznici upoznaju akcenat (naglasak) i vježbaju pravilno akcentovanje u savremenom bosanskom jeziku, a posebno:

- vrste akcenta;
- mjesto naglaska u rije i;
- kvantitet sloga;
- akcenatske (naglasne) cjeline;
- enklitike i proklitike.

1.2 Vježbaju komplikovanija mjesta u pravopisu, na primjer:

- Pisanje nadimaka uz vlastito ime;
- Pisanje vlastitih imena sa opštim zna enjem (Drina, drina);
- Pisanje titula živih poglavara (Predsjednik, Car, Kralj);
- Pisanje naziva gra evina (Plava džamija, Stari most);
- Pisanje naziva naselja (Baždarana, Ortakol, Tusus);
- Upotreba zareza u složenoj re enici (posebno naglasiti umetnute re enice i re enice u inverziji; prethodno obnoviti upotrebu zareza pri nabranjanju, odvajanju s obje strane apozicije i vokativa, kao i umetnute rije i i grupe rije i);
- Pravopisni znaci: dvije ta ke, ta ka i zarez, tri ta ke, crta, crtica, apostrof, zagrada.

1.3 Polaznici upoznaju ulogu i zna aj bosanskog jezika i njegovo jezi ko okruženje

1.3.1. Polaznici upoznaju pisma bosanskog jezika kroz historiju-glagoljicu, irilicu, bosan icu, arebiku i latinicu.

2. KNJIŽEVNOST (oko 33 asa)

Podkategorije:

2.1. Polaznici razvijaju sposobnost itanja, razumijevanja i vrijednovanja umjetni kih tekstova

Prijedlog tekstova za ostvarenje ciljeva:

Safet-beg Bašagi "Sjaj mjese e"
Danilo Kiš "Pri a o pe urkama"
Mak Dizdar "Zapis o zemlji"
Dobriša Cesari "Balada iz predgra a"
Alija Isakovi "Niko i ništa"
Lirska narodna pjesma Ljubavni rastanak
Tin Ujevi "Dažd"
Narodna epska pjesma Budalina Tale
Meša Selimovi "Skeledžija"
Balada Hasanaginica
Goranska balada Jusuf i Džemilja
Skender Kulenovi "Nad mrtvom majkom svojom"
amil Sijari "Koza"
Anton Pavlovi ehov "Vanjka"
Hamid Isljami "Lopov i "
Narodna balada Smrt Omera i Merime
Gi de Mopasan "Simonov otac"
Viljem Šekspir "Romeo i Julija" (odlomak)
Jaroslav Hašek "Jedna pse a ljubavna pri a"
Zija Dizdarevi "Prosanjane jeseni"
Hamzo Humo "Zvuci u srcu"
Vesna Parun "Pono na ogrlica"
Ilija Ladin "Rije slavuja"
Miško Kranjec "Stara jabuka"
Taha Husein "Knjiga dâna"
Volt Vitmen "Otvori u ti vrata"
Narodna pripovijetka ovjek i žena
Vejsel Hamza "Majka"
Azir Kulji i "Džehenem godine" (odlomak)
Avdija Avdi "Nostalgija"
Molier "Uobraženi bolesnik"

2.2.1. Književni rodovi i vrste

2.2.2. Lirsko djelo

Polaznici se upoznaju sa strukturom lirske pjesme;

- uo avaju temu, motive, ideju i osje anja u lirskoj pjesmi;
- odre uju poentu pjesme;
- odre uju ritam i ritmi ke elemente stiha, posebno ostvarivanje ritma zavisno od reda rije i;
- upoznaju osobine pjesni kog jezika (slikovitost, emocionalnost, refleksivnost)
- razlikuju stilska izražajna sredstva: metaforu, alegoriju, asonancu i aliteraciju;
- upoznaju vrste lirskih pjesama: ljubavnu, socijalnu, idili nu, opisnu, rodoljubivu.

Prilikom analize pjesama polaznici uo avaju književno-teorijske pojmove i iz prethodnih razreda.

2.2.3. Epsko djelo

- Polaznici odre uju fabulu epskog djela (jednostavnu i složenu);
- Razlikuju glavne i sporedne trenutke radnje, hronološki i retrospektivni red kazivanja, oblike kazivanja (pripovijedanje, dijalози, monolozi, opisi);
- Shvataju ulogu opisa i epizoda u zaustavljanju radnje;
- Vrše analizu portreta, karakterizaciju likova, kao i ulogu unutrašnjeg monologa u karakterizaciji lika;
- Upoznaju pojam karikiranog lika;
- Upoznaju i analiziraju sljede e vrste epskih djela: pripovijetke, novele, socijalne i historijske romane, putopise;
- Razlikuju fantasti no, humoristi ko, ironi no i satiri no u epskom djelu.

2.2.4. Dramsko djelo

- Polaznici saznaju glavne faze u razvoju dramske radnje;
- Upoznaju kompoziciju drame;
- Upoznaju i analiziraju sljedeće dramske vrste: komediju, tragediju i dramu u užem smislu;
- Razlikuju komično, ironično i satirično u dramskom djelu.

2.3. Lektira

Hamza Humo *Pjesme*
Sent Egzeperi *Mali princ*
Ivan Cankar *Crte iz moje mladosti*
Aleksa Šantić *Pjesme* (izbor)
Alfons Dode *Pisma iz mog mlina*
Miftar Adžemi *Kažuanje* (izbor iz narodne proze Župe)
Iz arapske književnosti *Iz hiljadu i jedne noći* (izbor)
Džems Fenimor Kuper *Posljednji Mohikanac*
Alija Hasagić *Dubovani La arski put*
Ivo Andrić *Aska i vuk, Most na Žepi*
Alija Isaković *Hasanaginica*
Evlija Čelebija *Putopis*

3. KULTURA IZRAŽAVANJA (oko 19 časova)

Podkategorije

3.1. Slušanje

- Razvijanje kulture slušanja;
- Slušanje književno-umjetničkih, informativnih i novinskih tekstova.

3.2. Čitanje

- Intonacija umjetničkog i neumjetničkog teksta;
- Logički i afektivni naglasak;

- Pauza, visina, jačina, brzina i boja glasa;
- Vježbe u izražajnom intoniranju, naglašavanje emocija;
- Ostvarivanje intonacije kroz izjavne, upitne i uzvišene rečenice;
- Intonacija nabiranja umetnutih riječi i rečenica.

Jezička produkcija

3.3. Govor

- Privatni i službeni razgovor;
- Telefonski razgovor (kultura obraćanja, kultura govora, dužina razgovora, dozvoljeno vrijeme telefonskih poziva);
- priprema događaja ili doživljaja prema planu (uvod, po etape radnje, zaplet, vrhunac, rasplet);
- Uloga dijaloga u pokretanju radnje.

3.4. Pisanje

- Pravljenje plana opisa (kao uzorke koristiti opise likova iz određenih književnih tekstova);
- Enterijer - opis zatvorenih prostora (npr. opis u ionice, fiskulturne sale, muzeja, galerije i biča u enterijeru);
- Eksterijer – opis statičnih i dinamičnih pojava na otvorenom prostoru (npr. moja ulica u ranim zimskim satima, na ulici, na koncertu, fudbalskoj utakmici, na pijaci);
- Uočavanje karakterističnih pojedinosti, komične situacije nezgode (poledica, vjetar, sparina);
- Izvještavanje – izvještaj sa raznih manifestacija iz školskog, kulturnog, zabavnog, sportskog događaja, kao i značajnih manifestacija u gradu;
- Pisanje poslovnih pisama (međuskolno dopisivanje, pisanje pisama raznim organizacijama).

4. MEDIJSKA KULTURA (oko 10 časova)

Podkategorije

4.1. Film

- Prostor u filmu;
- Vrijeme u filmu (Lumijer);
- Vrste filmova.

4.2. Pozorište

- Šta se dešava na pozornici i iza nje;
- Glumac, gluma, uloga;
- Kostimi, scena, muzika.

4.3. Televizija

- Zabavne, nastavne, naučno-popularne emisije;
- Školska televizija;
- Televizijske dječije serije.

4.4. Štampa

- Vrste novina (sedmične, dnevne);
- časopisi (revije i stručni časopisi);
- Stripovi (tematika).

4.5. Biblioteka

- Upotreba abecednog kataloga;
- Posjeta gradskoj biblioteci;
- Razgovor sa bibliotekarom.

O EKIVANI REZULTATI

Jezi ke	aktivnosti	Po završetku VIII razreda polaznik :
Jezi ka repcija	Slušanje	Prati i razumije tekstove razli itih vrsta (izlaganja, saopštenja, obavještenja, književne tekstove) na standardnom jeziku, prikupljaju i informacije i bogate irje nik; Razlikuje standardni jezik od nestandardnih varijeteta; Prepoznaje i razumije implicitno u govoru;
	itanje	ita razli ite vrste tekstova u razli ite svrhe (prikupljanje informacija, boga enje znanja i rje nika, razvijanje iskustva i mašte), koriste i odgovaraju e strategije itanja; Koristi podatke iz teksta u procesu zaklju ivanja; ita i razumije nelinearne elemente teksta (ilustracija, legenda, tabela, dijagram, fusnota); Otkriva zna enja nepoznatih rije i na osnovu konteksta i/ili pomo u rje nika;
Jezi ka produkcija	Govor	Jasno izražava misli, ideje, osje anja, stavove i maštu, koriste i strategije za organizaciju govora i prilago avaju i jezi ki izraz temi i komunikativnoj situaciji; Koristi razli ite forme usmenog diskursa – deskripciju, naraciju; Napamet govori kra e tekstove (recituje, govori po ulogama);
	Pisanje	Umije jasno i koherentno da izrazi misli, ideje, osje anja, stavove i maštu, koriste i razli ite strategije pisanja; Piše tekstove razli itih formi i namjena, poštuju i pravopis; Oslanja se na razli ite izvore informacija, kao i na sopstvena znanja i iskustva prilikom pisanja;

		<p>Navodi/citira izvore informacija; Pregleda i rediguje sopstveni tekst; Koristi nelinearne elemente teksta (npr. ilustracija, tabela, jednostavan dijagram) kako bi istaocu tekst učinio što jasnijim;</p>
Interakcija	Log. mišljenje	<p>Umije da započne, podrži, vodi i okonča razgovor držajući se teme i koristeći jezik kao sredstva primjerena komunikativnoj situaciji; Uvažava sagovornika, prepoznaje, razumije i poštuje specifičnosti drugog i drugih; Daje svoj doprinos u diskusiji iznoseći relevantne argumente; Koristi različite forme pisane komunikacije;</p>
Medijacija	Definiše, zaključuje	<p>Prepričava, sažima i rezimira sadržaj interakcije/teksta; Izdvojavajući ključne riječi iz teksta;</p>
Interpretacija / interakcija sa tekstom	Sudi i zaključuje	<p>Razumije i može da objasni kako se razvijaju radnja, kompozicija i motivi; Razumije figurativnu upotrebu jezika u književnom i neknjiževnom tekstu; Razumije i može da objasni razliku između autora i lika, pjesnika i lirskog subjekta; Prepoznaje različite uglove gledanja, mišljenja i stavova u tekstu; Zauzima stav o tekstu i obrazlaže ga pozivajući se na sam tekst, kao i na druga iskustva i znanja;</p>
Znanja o jeziku	Poznaje i razumije	<p>Prepoznaje i razlikuje vrste riječi; Prepoznaje i razlikuje tipične rečenične konstituente; Poznaje tipične morfološke paradigme (flektivne i derivacione); Posjeduje aktivan i pasivan rječnik koji odgovara njegovom uzrastu; Prepoznaje i razlikuje nezavisan i zavisan odnos u rečenici;</p>

		<p>Prepoznaje i razlikuje vrste nezavisnih i zavisnih rečenica; Zna ulogu i značaj akcenta (naglasaka); Pronalazi i ispravlja pravopisne greške u tekstu (pisanje riječi <i>ne</i>, pisanje suglasnika <i>h</i> i <i>j</i>, pravilna upotreba zareza u nezavisnim i zavisnim rečenicama – inverziji i umetnutim rečenicama);</p>
Znanja o književnosti	Zna, prepoznaje	<p>Razlikuje tri osnovna književna roda (lirika, epika, drama); Razlikuje književni rod od književne vrste; Razlikuje osnovne epske vrste (roman, pripovijetka, basna, bajka, epska pjesma), lirske vrste (opisna, misaona, ljubavna, rodoljubiva pjesma itd.), neke dramske vrste (komedija, drama za djecu, radio-drama, itd.); Razlikuje narodnu (usmenu) i autorsku (pisanu) književnost; Prepoznaje najčešća stilska sredstva;</p>
Medijska pismenost	Kritičko mišljenje	<p>Selektivno koristi medije za informisanje, obrazovanje i zabavu; Izražava i obrazlaže stav o medijskim sadržajima iz domena svog interesovanja; Izražava stavove, ideje, sopstvena iskustva i maštu kroz grupno i samostalno oblikovanje jednostavnijih medijskih tekstova; Razlikuje dokumentarni od igranog filma; Prepoznaje osnovna izražajna sredstva filmske i pozorišne umjetnosti.</p>

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Nastavnik treba da upozna i uvažava pedagoško-psihološke sposobnosti polaznika i da u radnom procesu upotrebljava odgovarajuće didaktičke metode i principe. Osobito je značajna **didaktička formula** da je **polaznik uvijek u centru obrazovno-radne kreacije**, koju nastavnici i ostali pedagoški radnici uspostavljaju primjenjujući i afirmisane metodološke standarde. Tok jezičko-literarne didaktičke komunikacije treba da

ima metodi ki smjer: **nastavnik – tekst – polaznik** ili **polaznik – tekst – nastavnik**. U metodi ko-kreativnom kontekstu je i individualna komunikacija: **polaznik– tekst**. Tako er je produktivna i posredna i neposredna komunikacija: **izvor, prenosilac, kanal, primalac – cilj**.

Sem opštih metoda, savremena nastava jezika i književnosti ima i svoje posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu primjenjivati u nastavi bosanskog jezika i književnosti, pomenu emo sljede e:

- **metoda itanja i rada na tekstu (tekst metoda);**
- **metoda razgovora (dijaloška);**
- **metoda izlaganja i objašnjavanja (monološka);**
- **metoda prakti nog rada** (metoda nau nog istraživanja: oblast jezika // *dijalektologija prozodijskih osobina lokalnih govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije – spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac, recitator, organizator kulturnih sve anosti*);
- **metoda interaktivnog u enja** (simultani kompjuterski CD-programi, internet, auditivna i vizuelna tehnologija, film, pozorište);
- **metoda individualnog rada polaznika** (u enje, istraživanje, prezentiranje individualne poetsko-jezi ke kreacije);
- **metoda rada u grupama** (u enje, timsko istraživanje, timsko prezentiranje istraživa kih rezultata, kultura diskusije i dijaloga);
- **kombinovana metoda** (itanje teksta, razgovor o tekstu, objašnjenje i pokazivanje).

Oblici (forme) rada

Sem ovdje izloženih metoda, u nastavi bosanskog jezika i književnosti mogu se primjenjivati i razni oblici rada, kao što su:

- **individualni rad polaznika** (formiranje navika za samostalni rad);
- **rad u grupama** (timski rad) i saradnja me u grupama (rad na široj temi ili književno-jezi kom projektu);
- **rad u parovima i saradnja me u parovima (tandem rad);**
- **rad sa svim polaznicima** (itanje, slušanje, govor, pisanje);
- **diferencirani rad** (dopunski i dodatni);

- **medijske forme rada** (TV i radio-spiker, fotoreporter, izvještava - dopisnik, sportski izvješta, telefonski razgovor, čitanje internet-tekstova);
- **u enje putem raznih igara** (kviz, recitali kao kolektivne igre, vještine glume kroz igru, imitacije i komične scenske sekvence, u enje na izletima – skupljanje bionimske leksike, sportske igre).

Svaka inovacija i inicijativa u obrazovnom procesu je korisna za polaznike, što treba da upućuje na kontinuitet i aktivnost – **da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku, da opažaju i upoznaju sredinu u kojoj žive, da misle na nezavisan način i da argumentovano afirmišu svoja mišljenja.**

Radna i nastavna sredstva

Polaznike treba navikavati da se služe odgovarajućim knjigama i literaturom u školskim bibliotekama i učionicama, kao i u onim vanškolskim, gdje su im na raspolaganju razna literarno-jezička sredstva.

Kompjuteri, komunikatori (direktna veza **polaznik– učitelj**), specijalni elektronski komunikativni uređaji, elektronske učionice, inovativna kombinacija grafoskopa i respondera, kao i sva druga (savremena) sredstva, kojima škola raspolaže, mogu se koristiti u nastavi bosanskog jezika i književnosti.

Preporučuje se da nastavnik upotrebljava više dinamičkih sredstava koja omogućavaju razumijevanje i usvajanje nastavnih sadržaja.

VRIJEDNOVANJE REZULTATA

Ciljevi vrijednovanja

Vrijednovanje napredovanja polaznika u sticanju znanja važan je dio nastave bosanskog jezika i književnosti. Vrijednovanje stepena uspjeha polaznika podstiče njihovu kreativnost u procesu obrazovanja i afirmiše njihove etičke inicijative.

Pravilno vrijednovanje uspjeha polaznika u funkciji je dobre nastave i afirmacije demokratskih principa. Ono ima za cilj da kod polaznika razvija smisao i volju za samoradnju i napredovanje, za proširivanje znanja i sticanje trajnih radnih navika u daljem procesu obrazovanja.

Također, cilj vrijednovanja je u funkciji nastavnikovih saznanja o stepenu uspjeha polaznika. Cilj vrijednovanja je i dijagnostifikacija stepena napredovanja učenika, preporuka nastavnicima da pravilno planiraju programske sadržaje, motivisanost učenika za kreativnu strategiju učenja i postizanje standarda dostignuća.

Vrste vrijednovanja

Klasifikaciono vrijednovanje (putem upitnika, kontrolnih listića, dosijea, pisanih izvještaja i drugih instrumenata vrijednovanja);

Dijagnostičko vrijednovanje – identifikacija poteškoća sa kojima se suočavaju učenici i nastavnikovo posredovanje u njihovom prevazilaženju;

Vrijednovanje (test) na bazi kriterijuma i ciljeva;

Spoljašnje vrijednovanje – identifikacija pozitivnih i (ili) negativnih strana polaznika, vrijednovanje stepenog znanja i napredovanja polaznika ;

Vrijednovanje pismenosti polaznika – na bazi pisanih zadataka;

Vrijednovanje usmeno-književne recepcije – slušanje, čitanje;

Praktično vrijednovanje – na primjeru praktičnog rada, realizacije projekta, istraživanja na terenu;

Vrijednovanje medijske informisanosti i stručnosti recepcije informacija i sadržaja medijske kulture.

Kriteriji vrijednovanja

Osnovni elementi vrijednovanja su:

- Stepen shvatanja nastavnih sadržaja od strane polaznika ;
- Stepen posjedovanja radnih vještina polaznika tokom edukativnog procesa;
- Stepen socijalne i etičke kulture polaznika ;
- Stepen razvijenosti polaznikovih sposobnosti;

- Interesovanje polaznika za sticanje znanja i za njihovo proširivanje;
- Interesovanje polaznika za samostalan rad;
- Fleksibilno praćenje relevantne literature;
- Ispoljavanje naučnosti i literarno-jezičke kreacije;
- Individualna radna kultura polaznika ;
- Stepen usvojenosti obrazovnih sadržaja.

Instrumenti vrijednovanja

Za pravilno i uspješno vrijednovanje nastavnici treba da izaberu i primjenjuju odgovarajuće instrumente i sredstva mjerenja, kao što su:

- kontinuirano posmatranje (praćenje) rada polaznika ;
- forme pismenog i usmenog izražavanja polaznika ;
- samovrijednovanje polaznika na primjerima (ili projektima) samostalnog rada;
- upitnici i kontrolni listići ;
- radni dosije o stepenima usvojenosti programskih sadržaja;
- testovi postignuća na bazi alternativnih pitanja i odgovora (odgovori sa više alternativa);
- finalni instrument na kraju obrazovnog procesa kojim se utvrđuju standardi i kriteriji stepena postignuća.

Stepeni usvojenosti programskih sadržaja

Na kraju obrazovnog procesa postignuća svakog polaznika treba da budu vrijednovana (izmjerena) utvrđenim stepenom usvojenosti programskih sadržaja, i to:

- **odličan** (stepen najviše usvojenosti – 90%);
- **vrlo dobar** (stepen više usvojenosti – 80%);
- **dobar** (stepen srednje usvojenosti – 60%);

- **dovoljan** (stepen dovoljne usvojenosti – 40%);
- **nedovoljan** (stepen nedovoljne usvojenosti).

IZVORI OBRAZOVNIH SREDSTAVA

Udžbenici i druga učila predviđena su da bi olakšali proces nastave i učenja. Tradicionalno, udžbenici su smatrani najvažnijim sredstvom za učenje. U praksi udžbenike treba koristiti za:

- pružanje podrške polaznicima za vrijednim i tačnim informacijama;
- buđenje radoznalosti i podsticanje motivacije;
- obezbjeđenje materijala za samostalan rad polaznika;
- stimulisanje inicijative polaznika i obezbjeđivanje “hrane za nove ideje”;
- obezbjeđenje vježbi i aktivnosti primjene stečenih znanja i vještina;
- pomoć polaznicima da stvore predstavu o informacijama i da ih organizuju na sistematski način;
- obezbjeđenje aktivnosti interdisciplinarnog i mekurikularnog karaktera.

ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM

Grade 8 (3 hours per week, 18 weeks, 54 in total)

INTRODUCTION

Learning is a complex process of discovery, collaboration, and inquiry facilitated by language. Composed of interrelated and rule governed symbol systems, language is a social and uniquely human way of representing, exploring, and communicating meaning. Language is an essential tool for forming interpersonal relationship, understanding social situations, extending experiences, and reflecting on thought and action. Language is the principal instrument of thought and the primary basis of all communication.

PHILOSOPHY

The program of English language will emphasize the importance of experiencing language in context. Learners' background knowledge, skills and attitudes will be used as means of developing communicating abilities. As the learners develop communication skills, they also increase their linguistic accuracy and develop language learning strategies.

In the English language program learners will acquire various kinds of knowledge, skills and attitudes about:

1. Interpreting, expressing and negotiating meaning (communication).
2. Sounds, written symbols, vocabulary, structure and discourse (language).
3. Cognitive, socio-cognitive and meta-cognitive process (general language education).
4. Patterns of ideas, behaviours, manifestations, cultural artefacts and symbols (culture).

Acquiring the language incorporates communication skills such as listening, speaking, reading, writing, viewing and showing. Learners develop these communication skills by using knowledge of the language, including grammar, and culture, communication and learning strategies, technology, and content from other subject areas to socialise, to acquire and provide information, to express feelings and opinions. Knowledge of other cultures, connections to other disciplines, comparisons between language and cultures, and community interaction all contribute to and enhance the communicative language learning experience, but the communication skills are the primary focus of language acquisition.

AIMS

Following the long-term aims of the English Language Curriculum, in order to communicate effectively and increase their cultural understanding, in grade eight learners should be enabled to:

- Foster positive attitude and appreciation of the value of language;
- Develop the four language skills;
- Gain self-confidence in interaction with peers, teachers, and other English speakers;
- Develop their language learning skills in order to learn independently;
- Combine the study of English with the study of other subjects;

Gain pleasure from learning a language spoken by representatives of diverse cultural background.

THE SCOPE OF GRADE EIGHT ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM

<p>COMMUNICATION Enable learners to use the language with some degree of fluency in familiar contexts.</p>		
<p>Listening General objective: Enable learners to understand familiar spoken English in everyday situations(school and environment)</p>		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Listen for the main idea; • Listen and demonstrate understanding by following directions and instructions; • Understand familiar statements and questions; • Listen and respond to some messages spoken in English at a normal or slower than normal speed; 	<ul style="list-style-type: none"> • Listen and follow instruction; • Listen and fill in the gaps/charts • Listen to a tape (conversation/teacher) and tick; • Dictation; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Listen and follow instructions; • Respond to simple questions and statements; • Understand the main idea of a short text and respond with some hesitation orally or in writing; • Understand expressions linked to school, environment, greetings and directions;
<p>Speaking General objective: Enable learners to begin to speak with some confidence in a variety of situations.</p>		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Describe classroom objects, home, and 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching activities; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Use simple sentences to describe

friends; <ul style="list-style-type: none"> • Introduce themselves and other people; • Express their feelings, opinions, likes and dislikes using vocabulary appropriate for the grade-level. • Give short simple responses to what they see and hear; • Understand and respond to short questions and instructions; • Ask for information on a familiar topic; 	<ul style="list-style-type: none"> • Information gaps; • Guessing games; 	people and familiar situations; <ul style="list-style-type: none"> • Answer questions using single words or short phrases; • Express emotions, opinions, likes and dislikes with some hesitations; • Compensate for communication difficulties (for e.g., with gestures)
<p>Reading General objective: Enable learners to read and understand short/simple written texts in order to increase their independence and fluency.</p>		
<p>Specific objectives:</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Read short texts (e.g. stories, poems, songs) ; • Understand simple phrases, instructions and brief notes with familiar vocabulary and context; • Begin to read for details and/or general idea; • Begin to develop reading strategies; • Read for information based on themes for which the vocabulary has been learned; • Relate reading to personal experience; 	<ul style="list-style-type: none"> • Read and retell; • Jigsaw reading; • Matching activities (headings, key words etc); • Do it yourself questions; • Label the paragraphs; • WH-questions; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand and respond to words and short phrases; • Recall and retell important information from the text containing familiar vocabulary; • Read familiar texts at a normal speed with few errors; • Reared to clarify meaning;

<p>Writing General objective: Enable learners to begin writing short texts with some confidence.</p>		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Begin to use capitalisation, punctuation and underlining appropriately; • Spell many commonly used words correctly; • Copy teacher’s notes and texts from books accurately; • Write a simple description of an event, trip, feelings, personal experience with teacher’s guidance; • Use a variety of sources (e.g. dictionary, word list, computer) to check the spelling of words; 	<ul style="list-style-type: none"> • Put the words/sentences in a correct order; • Correct mistakes (spelling, capitalisation and punctuation); • Complete a form/chart; • Write short dialogues; • Dictation; • Look at the pictures and complete the story; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Write simple letters and postcards; • Take simple notes; • Use models to compose simple texts independently; • Write short/simple notes or messages about themselves, friends, family and school activities;
<p>UNDERSTANDING AND USING ENGLISH Enhance learners’ ability to use their meta-cognitive skills.</p>		
<p>Spelling and Sound System General objective: Learners should be given the opportunity to understand and begin to use more correctly the sound / spelling system of English.</p>		
Specific Objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Begin to use the meaning and function of words to spell with some accuracy; 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching activities; • Hangman; • Complete the conversation; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Spell familiar words with some errors; • Correct the text by using

<ul style="list-style-type: none"> • Recognise and use appropriately stress and intonation patterns; • Begin to use age appropriate dictionaries to find the correct spelling; • Distinguish the change of intonation in affirmative, interrogative and exclamatory sentences; 	<ul style="list-style-type: none"> • Discuss in a group/pair; • Write the words in an alphabetical order/right column; • Listen and repeat; • Dictation; • Words that rhyme; 	<ul style="list-style-type: none"> capitalisation and punctuation; • Check their writing for spelling and punctuation, with teacher's guidance; • Stress and spell previously studied words with some errors;
---	---	--

MAKING CONNECTIONS

Enable learners to begin making some connection with cross-curricular issues through English.

Transfer of skills and content

General objective: Enable learners to transfer skills and content learned in English in order to better understand mother tongue.

Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gain a deeper understanding of language and how to use it; • Be aware that not all words can be translated on a one-to-one correspondence; • Begin to identify the differences and similarities between English and mother tongue; 	<ul style="list-style-type: none"> • Read and translate • Read a folk tale/story in mother tongue and translate it into English and vice versa; • Group discussion; • Role play; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Translate simple texts in familiar context; • Summarise main points of a folk tale in English/the mother tongue; • Read simple labels and advertisement in English and translate them into the mother tongue;

<p>English in the World Learners should be given opportunities to demonstrate some understanding for cultural similarities and differences in order to develop respect and tolerance for cultures other than their own.</p>		
<p>Comparison of language and cultures General objective: Enable learners to compare their own language and culture with another through English.</p>		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Begin to relate information about culture, manifestations and holidays with more confidence; • Begin to recognize cultural patterns and traditions of other cultures; • Understand some of the customs of their country and compare it with different countries; • Understand, compare and contrast appropriate behaviour norms; • Observe and imitate appropriate patterns of behaviour such as greetings, sport activities; 	<ul style="list-style-type: none"> • Write or speak about holidays (celebrations, weddings); • Family tree; • Interview; • Role-play; • Circle the odd one out; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Begin to write short paragraphs about events, holidays, art, music, sports from the target cultures; • Talk about their favourites (colours, food, music, sports etc) ; • Write and/or speak about clothes (national and modern);

GRADE EIGHT TOPICAL CONTENT

1. Life at Home

- Meet the family
- Getting to know the neighbours
- Breakfast Time

2. Making friends

- A pen-friend
- Parties
- Friends Club

3. At school

- The ideal school
- Drama group
- My favourite teacher

4. Sports and Pets

- Sports Yesterday and Today
- Who's your favourite sports star?
- Dog is man's best friend

5. Free Time and Hobbies

- Collecting things
- A strange hobby
- At the cinema

6. Jobs

- Who does what?
- An unusual profession
- I would like to become a ...

7. Celebrations

- Festivals
- Valentine's Day
- Special Occasions

8. Fashion

- Invitation to a Dance
- At a sport shop
- An interview with a famous model

Note to the teachers: In order to achieve the targeted aims and objectives of **Grade eight Curriculum**, and cover the topical content of **Grade eight syllabus**, teachers should select teaching materials from course-book(s) and other sources of **intermediate level**. These materials should primarily be age-appropriate, which means that they should be dedicated to young teenagers.

Although it is estimated that within a school year, approximately 8 content areas should be covered, it is the teachers' responsibility to plan the number of topical areas (units) and the composition of it, in accordance with the learner's background knowledge, their interest and motivation. S(he) may make use of supplementary materials as well, either within the amount of time dedicated to English, or within the additional activities planned by the school curriculum (choice subjects, extra-curricular activities and similar).

METHODOLOGY

The Communicative Approach and Task – Based Learning

The overall aim of the English Language Curriculum is to enable learners to communicate successfully. Successful communication means getting our message across to others effectively. The communicative approach to language learning aims at facilitating genuine interaction with others, regardless whether they live in the neighbourhood, in a distant place, or on another continent.

In language learning, the attention of the learners may be focused on particular segments, or on the language as a whole. In cases when we want to focus learners' attention on particular segments, then a segment may be a grammatical structure (a tense), a language function (expressing gratitude), a vocabulary area (food and drinks), or a phonological feature (stress or particular sounds).

On the other hand, when attention is focused on the language as a whole, learners, through a wide range of language activities, use the language for practical and realistic purposes. In other words, they act as genuine users of the language. Participating actively in communicative language activities, they in fact play roles, simulate situations related to real life, and learn through personalisation. In the earlier stages of learning, learners should be allowed to use gestures, body language, facial expressions, mime, drawings and so on. When they *learn by doing*, they realise that language is a powerful means of communication and will use it as such.

Since communication basically means sending and receiving messages, learners should develop the four language skills, which are the core of communication. Development of *receptive skills*, that is of *listening* and *reading* skills, will enable learners to receive messages and, depending on tasks they are expected to fulfil, select essential information. However, since language skills do not occur in isolation, but are normally integrated for communicative purposes, after having received a message, learners should be able to make decisions, and respond appropriately. In a situation which involves language, their response is a communicative function, which is performed by one of the *productive skills*-either by *speaking* or by *writing*.

The Learning - Centred Classroom

The objective of learning centred teaching is to make teachers aware of the importance of learner autonomy in the classroom. The teacher is required to do more preparation before the lesson, and less stand up teaching in the classroom. But it doesn't mean that the teacher should sit back and relax. The teacher has a role, to support and help learners. The learners learn more actively and with enjoyment. The environment requires a learning centred approach that relies on participant's share in the learning, and responsibility for furthering discussion. In all cases learners need clear guidelines and preparation for effective discussion participation.

The major aims, or set of aims will relate to the development of learning skills. Such aims may include the following:

- To provide learners with efficient learning strategies;
- To assist learners identify their own preferred ways of learning;
- To develop skills to negotiate the curriculum;
- To encourage learners to adopt realistic goals and a timetable to achieve these goals;
- To develop learners' skills in self-evaluation.

The Use of the Mother Tongue in the Classroom

Contrary to the principles of the direct method and natural approach in language learning, which favour exclusive use of the target language, excluding the mother tongue completely from the classroom, most recent approaches today suggest that the use of the mother tongue at particular stages of foreign language learning may prove useful.

While there is clearly a place for the mother tongue in the classroom, teachers should make efforts to keep the use of the mother tongue to a minimum. Instead of translating words and/or asking learners to translate, they should demonstrate, act, use simple drawings and/or pictures, explain, and give simple definitions. If teachers readily intervene with translation, as soon as learners are provided with an 'equivalent' word or expression, as soon as their curiosity is satisfied, they may lose interest in that particular item. In consequence, the English word or expression is

easily forgotten and cannot be easily recalled. This method is easiest for teacher and learner, but may be the least memorable.

The Role of Grammar

If we see language as a building, the words as building blocks or bricks, and grammar as the architect's plan, then we must admit that without a plan, even a million bricks do not make a building. Similarly, one may know a million English words, but if s/he does not know how to put them together, s/he cannot speak English (Sesnan, 1997).

In the light of this statement, the question is not whether to teach grammar or not, but *how* to teach it. We should consider which approach to adopt in teaching grammar, whether to teach form before meaning, or meaning before form, and what strategies and techniques to use in order to enable learners to put their knowledge of grammar into use and communicate effectively. It is the teacher's responsibility to estimate which approach would yield best effects at a particular stage of learning, or with a particular class.

At this level of education, learners should be ready not only to notice the regularities in language, but also to make a conscious effort to work out the rules. They should be ready to deal with more complex sentences, including coordinated and subordinated clauses. Therefore, teachers should increase the learners' awareness about their progress in learning, as well as to encourage them to work independently and keep record of their own learning. Teachers should constantly bear in mind the fact that grammar is knowledge in the mind, and not rules in a book.

Assessment and Evaluation

There are many reasons for assessing learners. Some of them are:

- to compare learners with each other;
- to see if learners have reached a particular standard;
- to help the learners' learning;
- to check if the teaching programme is successful.

Teaching means changing the learner. Teachers will always want to know how effective their teaching has been - that is, how much their pupils have changed. This change can be in the amount of English learners know, in the quality of the English they use, and in their ability to use English.

The general word for measuring the change is assessment. Naturally if we want to assess how much pupils have changed, we have to know exactly what they already **know** and what they can already **do**.

There are different types of assessment (or evaluation):

Self assessment (self - evaluation) relies on:

- The amount of effort spent in research;
- The amount of organization;
- The amount of effort spent on writing.

Group assessment (group - evaluation) can be done by:

- Evaluating individual learner progress within the group;
- Awarding group and individual marks.

This fosters cooperation among the learners, they promote higher achievement, greater motivation, and a more positive attitude towards the subject area and greater social skills.

Individual assessment (evaluation) is more readily accepted by learners, shows learners activity, his/her participation level in the group activity, willingness to respect the viewpoints of others.

Combination of group and individual assessment - the group component may foster the spirit of cooperation, and the individual component may permit the recognition of individual contributions.

The use of work samples, portfolios and projects. These folders or portfolios may be used to collect samples of a range of learners' work over the course of a term or a year. All these may reflect the learners' overall development and show learners' progress.

If teachers want to find out how effective their teaching has been, or if they want to evaluate the learners' progress the tests are used. Tests are conducted in class by the teacher. They measure the results of learners' performance. Teaching and testing always go hand-in-hand. Questions

are often asked to check if the learners have understood what has been said. Equally, they may be asked to find out whether a particular point needs to be taught. We instinctively know why we ask a question: whether it is to teach or to test something.

Evaluation is seen as wider than testing. Testing may be a successful tool in evaluation, but we also think there are other criteria for assessing someone's performance. Evaluation is not limited to numbers or just giving learners marks. Instead of trying to count or measure learner's ability to make useful contribution to the class, we can simply judge whether s/he makes a contribution or not, and sometimes we will have to justify, negotiate, and possibly modify our opinions. Evaluation looks for illumination: How did you learn that? Why did you learn that? This means that we are doing something **with** the learner, rather than **to** the learner. By asking these questions, we learn a lot of extra information, such as: What the learner thinks s/he is learning; what the learner thinks is easy / difficult; what the learner enjoys / hates doing in the class; where the teaching programme and the learner don't meet; where the teaching programme need re-designing.

With evaluation we attempt to help the learner to learn, so it is not an assessment, in fact it is aid to learning. In other words, we can use assessment procedure to develop and improve, not only the learner, but also the teaching programme and even the school.

Note to the teachers: For further methodological guidelines concerning the topics discussed above as well as those related to how to teach language skills and vocabulary, how to manage the classroom, and similar topics, see **A Comprehensive Handbook of ELT Methodology** (A Handbook for English Language Teachers).

Band Descriptors for Assessing Language Skills

Band	Listening	Speaking		Reading	Writing
		Fluency	Accuracy		
5	Can understand all the message	Does task very well. Little or no hesitation	Good pronunciation, use of vocabulary and grammar	Can understand all the text	Work is well organised. Good punctuation. Few or no mistakes
4	Can understand most of the message	Does the task well. Some hesitation	Good pronunciation, vocabulary and grammar. A few mistakes	Can understand most of the text	Work is mostly well organised Good punctuation. A few mistakes
3	Can understand some of the message	Does the task adequately. Quite a lot of hesitation	Pronunciation, vocabulary and grammar are adequate.. Quite a lot of mistakes but it is possible to understand the learner	Can understand some of the text	Some problems with the message and/or punctuation and/or organisation, but it is possible to understand the message
2	Can understand a little bit of the message	Does not do the task adequately. A lot of hesitation	Pronunciation, vocabulary and grammar are limited. It is difficult to understand the learner	Can understand a little bit of the text	Problems with the message and/or punctuation and/or organisation. It is difficult to understand the message
1	Can understand very little of the message	Is not really able to do the task at all	Very hard or impossible to understand the learner.	Can understand very little or none of the text	Significant problems with the message and/or punctuation and/or organisation. It is almost impossible to understand the message

The table above sets out bands which describe levels of achievement in the four skills. This band descriptors are intended to apply to specific tasks (e.g. listening to a story, talking about a picture, reading about an invention, writing a letter), as an aid to the teacher and learner in assessing performance. It is of course perfectly possible for a learner to perform to different bands of achievement for different task and different skills.

MATEMATIKA

MATEMATIKA

(4 asa nedjeljno, 72 asa godišnje)

UVOD

Matematika je nauka o veličinama, brojevima, figurama (likovima), prostoru i odnosu među njima. U VIII razredu, učenici ponavljaju u aktivnom obliku osnovne matematičke veličine, proširuju pojam koncepta, strukture i djelatnosti i primjenjuju različite strategije za rješavanje problema.

Pomoću univerzalnog jezika, oslanjaju se na simbole i dijagrame, učenici jasno izražavaju svoja mišljenja, opravdavaju završetke i komuniciraju uopšte.

Stalna primjena i još više matematike u poljima široke ekonomije i tehnologije, kao i njeno integrisanje sa svim drugim naukama, muzikom, umjetnosti i jezikom, povećava njen nivo za razvijanje društva uopšte.

CILJEVI

Program nastave predmeta Matematike za VIII razred ima za cilj:

- Razvijanje navike i snalažljivosti polaznika za rad u području brojevima, stvaranje algoritama i procedure koje upotrebljavaju u rješavanju problema i opravdavaju rezultate;
- Razvijanje kreativnosti i sposobnosti logičnog mišljenja polaznika za posmatranje, opisivanje i crtanje geometrijskih tijela;
- Razvijanje snalažljivost polaznika za poznavanje i primjenu mjerenja u svakodnevnom životu;
- Razvijanje sposobnosti polaznika za proučavanje fenomena upotrebljavaju i eksperimente i različite modele vjerovatnoće.

OPŠTI OBJEKTIVI

Polaznici trebaju biti u stanju:

- **Da poznaju** simbole, formule i koncepte za brojeve, brojevne izraze i proceduralna pravila u radu sa njima;
- **Da poznaju** definicije figura i formule za mjerenje veličina;
- **Da poznaju** definicije pojava (fenomena) i eksperimenata;
- **Da znaju** prevođenje običnog jezika u algebarski i obrnuto;
- **Da znaju** opisivanje različitih geometrijskih formula i interpretacija formula za mjerenje veličina;
- **Da primjenjuju** pravila, formule i radnje sa brojevima i brojevnim izrazima za rješavanje matematičkih problema;
- **Da primjenjuju** dvodimenzionalna ili trodimenzionalna svojstva figura za konstrukciju, modeliranje i rješavanje problema iz svakodnevnog života;
- **Da primjenjuju** znanja iz vjerovatnoće za upoređenje rezultata eksperimenata i onih teoretskih;
- **Da primjenjuju** znanja matematike kod drugih predmeta u rješavanju praktičnih problema.
- **Da analiziraju** rješavanje jednačina, karakteristike geometrijskih figura i moguće rezultate u toku vršenja eksperimenata;
- **Da analiziraju** proceduru strategije rješavanja matematičkih problema i onih iz svakodnevnog života.

PLANIRANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

KATEGORIJE	PODKATEGORIJE	BROJ ASOVA	%
1. ARITMETIKA I ALGEBRA	<ul style="list-style-type: none"> • Brojevi • Stepen i kvadratni korijen • Slovni izrazi (promjenljiva) • Linearne jedna ine i nejedna ine sa jednom nepoznatom 	24	33.33
2. GEOMETRIJA I MJERENJA	<ul style="list-style-type: none"> • Geometrijske figure • Pitagorina teorema • Krug • Geometrijske transformacije • Geometrijska tijela 	38	52.78
3. STATISTIKA I VJEROVATNO A	<ul style="list-style-type: none"> • Neka znanja iz vjerovatno e 	10	13.89

I. ARITMETIKA I ALGEBRA		
PODKATEGORIJE	SADRŽAJ PROGRAMA	OKIVANI REZULTATI
I.1. BROJEVI	<ul style="list-style-type: none"> • Skupovi brojeva • Prirodni, cijeli i racionalni brojevi • Decimalni periodični brojevi i razlomci • Osnovne računске radnje sa brojevima 	<p>Polaznik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da čita i piše bilo koji broj, razlomak ili decimalni broj; • Da upoređuje i uređuje decimalne brojeve; • Da pretvara periodične decimalne brojeve u razlomke i obrnuto; • Da obavlja osnovne računске radnje sa decimalnim brojevima i razlomcima; • Da rješava jednostavne probleme, upotrebljavajući brojeve, razlomke i decimalne periodične brojeve.
I.2. STEPEN I KVADRATNI KORJEN	<ul style="list-style-type: none"> • Stepenski je izložioc cijeli broj • Radnje sa stepenima • Radnje sa kvadratnim korjenom 	<ul style="list-style-type: none"> • Da čita i piše stepenski je eksponent cijeli broj; • Da piše velike brojeve, kao stepen broja 10; • Da primijeni formule za obavljanje računskih radnji sa stepenima; • Da odredi (imenuje) kvadratne korjene; • Da izračuna kvadratni korjen prirodnih brojeva računajući i računom.
I.3. SLOVNI IZRAZI (PROMJENLJIVA)	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavljanje slovnih izraza • Osnovne računске radnje sa slovnim izrazima • Pretvaranje slovnih izraza • Neke algebarske formule 	<ul style="list-style-type: none"> • Da nađe brojevnu vrijednost slovnih izraza za određenu vrijednost promjenljive; • Da odredi izraz sa slovima: monom, binom, polinom; • Da obavlja osnovne računске radnje sa slovnim izrazima;

		<ul style="list-style-type: none"> • Da prevede izraz sa svakidašnjeg jezika na jezik algebre i obrnuto; • Da definiše algebarske formule: kvadrat zbira, kvadrat razlike i razliku kvadrata; • Da primjenjuje algebarske formule na jednostavnim zadacima.
I.4. LINEARNE JEDNA INE SA JEDNOM NEPOZNATOM	<ul style="list-style-type: none"> • Linearne jedna ine sa jednom nepoznatom. • Ekvivalente jedna ine • Rješavanje problema uz pomo linearnih jedna ina sa jednom nepoznatom 	<ul style="list-style-type: none"> • Da identifikuje ekvivalentne jedna ine; • Da rješava linearne jedna ine sa jednom nepoznatom; • Da primjenjuje linearne jedna ine na rješavanju jednostavnih problema iz svakodnevnog života.
II. GEOMETRIJA I MJERENJA		
II.1. GEOMETRIJSKE FIGURE. PITAGORINA TEOREMA	<ul style="list-style-type: none"> • Trougao i njegove karakteristi ne ta ke • Primjena Pitagorine teoreme na geometrijskim figurama i tijelima 	<ul style="list-style-type: none"> • Da opisuje svojstva trougova; • Da odredi karakteristi ne ta ke trougla (centar opisane i centar upisane kružnice trougla itd.); • Da upotrijebi Pitagorinu teoremu za izra unavanje tre e stranice pravouglog trougla; • Da primjenjuje Pitagorinu teoremu na geometrijskim figurama i tijelima; • Da rješava neke osnovne probleme, upotrebljavaju i Pitagorinu teoremu.

II.2. KRUG	<ul style="list-style-type: none"> • Krug i njegovi elementi • Prava i kružnica • Kružni luk, kružni isječak i kružni prsten 	<ul style="list-style-type: none"> • Da nacrtati i definiše krug i njegove elemente (centar, poluprečnik, prečnik, tetiva, tangenta i sjecišta); • Da nacrtati centralni i periferijski ugao; • Da definiše kružni odsječak i kružni prsten.
II.3. GEOMETRIJSKE TRANSFORMACIJE	<ul style="list-style-type: none"> • Simetrala duži i ugla • Osna i centralna simetrija • Centralno-simetrične figure 	<ul style="list-style-type: none"> • Da odredi sredinu duži mjerenjem pomoću lenjira i konstrukcijom simetrale pomoću šestara i lenjira; • Da konstruiše simetralu ugla; • Da konstruiše osno-simetrične figure i centralno-simetrične figure; • Da uočiti i da odredi centar simetrije figure.
II.4. GEOMETRIJSKA TIJELA	<ul style="list-style-type: none"> • Valjak • Kupa • Lopta 	<ul style="list-style-type: none"> • Da definiše obla geometrijska tijela (valjak, kupu i loptu), kao i njihove elemente; • Da razlikuje pravi valjak i pravu kupu od onih kosih; • Da izračuna površinu i zapreminu valjka i kupe, upotrebljavajući formulu; • Da izračuna površinu i zapreminu sfere (lopte), odnosno zemljine kugle, upotrebljavajući formulu; • Da rješava jednostavne probleme iz svakidašnjeg života.
III. STATISTIKA I VJEROVATNOŠĆA		
III.1. NEKA ZNANJA IZ VJEROVATNOŠĆE	<ul style="list-style-type: none"> • Eksperimenti i događaji • Stepen vjerovatnoće • Izračunavanje vjerovatnoće 	<ul style="list-style-type: none"> • Da registruje i analizira rezultate u toku izvršenja eksperimenta; • Da upotrijebi razlomak za predstavljanje vjerovatnoće nekog događaja; • Da izračuna vjerovatnoću događaja jednostavnih elemenata, primjenjujući i ponavljanje eksperimenata.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

U toku nastavnog procesa, nastavnik treba da izdvoji koncepte i neophodnu snalažljivost koju treba da nauči i polaznik s ciljem da postigne rezultate u kojima koji su predviđeni u objektivima.

Metode i strategije nastavnika treba da podstiču saradnju među učenicima s ciljem da uvrste društvene dimenzije i saradnju u procesu učenja. Nastavnik ima aktivnu ulogu u toku rada na saradnji polaznika. On treba pažljivo da prati rad svake grupe, da daje podršku, hrabri ih i pomaže ako je to potrebno.

Objašnjenje je jedna od metoda koja je na poseban način neophodna, ali isto tako interaktivna nastava ima prednost u učenju i razvoju kritičkog mišljenja i sposobnosti za rješavanje problema.

Rješavanje problema je karakteristika razmišljanja, koja u matematici zauzima važno mjesto. Ona je dio koji dopunjuje sve kategorije sadržaja nastave. U VIII razredu na bazi stečenih podataka polaznici vrijednuju valjanost i tok složenih metoda za rješavanje problema.

Rješenje problema i proces "provjere" sadrži početak i završetak, uspjehe i neuspjehe, potvrdu učenja i odbijanje nekih zaključaka. Veoma je važno da nastavnik provjeri ovaj proces u svojim razredima i da sarađuje sa polaznicima za traženje tačnog odgovora. Na ovaj način, nastavnici hrabre polaznike da urade isto i pomažu da dobiju nove dokaze i da vrijednuju uspjehe u toku rješavanja problema. Radnje koje organiziraju nastavnici u razredu u toku rješavanja problema, treba da budu obogaćene (isprepletene) individualnim radom, radom u parovima i u grupama s ciljem porasta odgovornosti polaznika za sticanje znanja.

Pitanja i tehnika pitanja zauzima osnovno mjesto u planiranju nastave. Ako želimo da stimulišemo razmišljanje polaznika, kao aktivni dio procesa učenja, neophodno je isplanirati pitanja na svim nivoima.

Kada su sva pitanja na reproduktivnom nivou, onda će biti malo ili nimalo razmišljanja. Pitanje višeg nivoa kao: "Zašto...?", "Kako, ako...?", "Pogledajte neki model..!", "Dajte jedan primjer za...!", "Da li je uvijek tačno?" i dr., su pitanja koja stimulišu i pomažu polaznicima da proširuju svoja znanja, da objasne i odražavaju naučeno.

Komuniciranje je jedan od najvažnijih ciljeva programa matematike i pomaže polaznicima da tačno upotrebljavaju jezik matematike. Veoma je važno da u toku procesa učenja, polaznici slušaju, pitaju, diskutuju, citiraju i pišu. Tačno upotreba matematičkog jezika, izraz ideja i njegova

diskusija igraju važnu ulogu u shvatanju koncepata. Simboli i dijagrami obogaćuju svakodnevno jezik polaznika, proširuju riječnik izraza i tako im omogućavaju komuniciranje na svim poljima.

Me upredmetne veze predstavljaju jedan važan aspekt u matematičkom vaspitanju. Vježbe i iskustvo koje donose nastavnici u razredu, pomažu polaznicima da vide kako su koncepti i snalažljivosti jedne kategorije matematike vezane sa drugim kategorijama. U takvim slučajevima, polaznicima pomaže da savladaju opšte principe matematike. Isto tako, veza matematike sa drugim predmetima i životnim situacijama predstavlja jednu drugu činjenicu, koja čini matematiku više izolovanom naukom.

Tjelesni odgoj i sport pruža bezbroj slučajeva mjerenja kao dijela predmetne aktivnosti, na primjer mjerenje vremena ili mjerenje dužine skoka. Stvaranje simetrične i asimetrične figure u nastavi gimnastike, također predstavlja realno korištenje matematike. Jezik matematike upotrebljava se na svim poljima nauke. Na primjer, pisanje muzičkih nota ili crtanje likova u likovnoj umjetnosti je vidno. Isto tako, prevođenje svakodnevnog jezika na jezik algebre i obrnuto je dio pisanja formula raznih nauka. Rješavanje slovnih jednačina omogućava rješavanje problema iz fizike i hemije. Dakle, veza i primjena znanja matematike na različitim poljima, povećava interesovanje polaznika za nastavu matematike.

VRIJEDNOVANJE

Proces vrijednovanja je sastavni dio nastave i učenja. Vrijednovanje i stalno su učenje ne odnose se samo na stepen postignuća učenika, već i na valjanost programa i nastavne metodologije uopšte. Nastavnik treba da teži utvrđivanju postojećeg znanja učenika i proučavanju njihovih različitih sposobnosti i snalažljivosti. U VIII razredu, učenik trpi velike promjene u radu i učenju matematike, brze i velike intelektualne promjene i u emocionalnom razvoju. Zatim, u toku vrijednovanja određuje se, ne samo znanje učenika i kakav može biti on, već i kako osjeća i kako vjeruje. Ove informacije pomažu nastavniku da organizira nastavni čas oslanjajući se na potrebe i različite interese učenika. Sakupljeni podaci i informacije pomažu, također u donošenju značajne odluke za motivisanje i hrabrenje polaznika u toku procesa učenja.

Iako su sposobnosti učenja glavne, vrijednovanje treba da obuhvati i provjeru sposobnosti polaznika za tačnu upotrebu jezika i simbola

matematike u toku matematičke komunikacije, kao i vrijednovanje snalažljivosti za rješavanje problema. Za tu opravdanost na rasu matematike, upotrebljavaju se različite tehnike vrijednovanja, kao što su: *posmatranje* i zapisivanje u razredu, *kontrolni zadaci*, *dosije*, *projekti* i *testovi*.

Testovi napravljeni od strane nastavnika su instrumenti, koji se upotrebljavaju u cilju ocjenjivanja polaznika. Različite vrste testova pomažu sigurnim informacijama svakom polazniku za popunjavanje postignutih rezultata i objektivna predmeta matematike, prepoznavanje poteškoća u učenju i savladavanju istog i vrijednovanje spremnosti polaznika za buduću učenje.

Strategije i različita tehnologija pomaže ocjenjivanju matematičke snalažljivosti, kao: matematičko rasučenje, rješavanje problema i matematička komuniciranja.

Za bilježenje i napredovanje polaznika i davanje ocjene, nastavnik može da upotrijebi različite metode, koje najbolje odgovaraju i daju najbolje rezultate. Ove bilješke i informacije imaju velikog udjela u motivisanju, napredovanju i daljem razvoju, kao i saradnji sa roditeljima i svim zainteresovanim institucijama.

PRIRODNE NAUKE

- Fizika
- Hemija
- Biologija

FIZIKA

UVOD

U ovoj godini, naučni nivo fizike se više usavršava, uvijek imaju i u vidu uzrast i psiho-fizičke sposobnosti učenika. Učenici će dobiti elementarna znanja o fizičkim pojavama i zakonima. Sa nekima od njih oni će se upoznati po prvi put (elektromagnetizam, savremena fizika i dr.), a neki od njih su nastavak nastavnih cjelina VII razreda (tijela i njihove osobine, električne i magnetne pojave), u kojima se sluša i vrši proširivanje znanja, opisivanje i razjašnjavanje fizičkih pojava. Zbog svog značaja, ove nastavne jedinice treba obnoviti tako da se ranije stečena znanja bolje shvate kako bi se njihov naučni nivo podigao, dobivši nove koncepte, kao: ubrzanje, kinetička i potencijalna energija i dr.

Putem predmeta fizike učenici će se upoznati sa ulogom ovjeka u promjenama, korištenju i ovladavanju zakonima prirode. Na ovaj način, oni formiraju pravilan stav prema zaštiti životne sredine, štednji energije i stiču životne vještine i radne navike.

Fizika, kao prirodna nauka, zajedno sa drugim naukama, snažno utječe na formiranje ovjekove ličnosti, na njegovo kulturno i profesionalno uzdizanje.

CILJEVI

Nastavni program predmeta Fizika za VIII razred ima za cilj:

- Razvijanje sposobnosti učenika za posmatranje fizičkih pojava, uopštavanje i njihovu primjenu u rješavanju praktičnih zadataka i problema u svakodnevnom životu.
- Razvijanje vještina i permanentnih navika u mjerenju raznih fizičkih veličina, obradi eksperimentalnih podataka, kao i njihovoj primjeni u konkretnim situacijama.

- Razvijanje navika za štednju energije i njeno racionalno korištenje.
- Razvijanje kritičkog mišljenja i osposobljavanje za korištenje literature i drugih izvora u sticanju znanja.
- Da učenik bude svjestan u vrijednovanju i uvažavanju životne sredine.

OPŠTI I SPECIFIČNI OBJEKTIVI

Iz programskog sadržaja za VIII razred učenici treba da su u stanju:

Da poznaju:

- Fizičke pojave, položaj tijela, njihovo kretanje, posljedice koje nastaju usljed promjene brzine kretanja tijela (*ubrzanje tijela*), veličine koje ih povezuju i njihove mjerne jedinice;
- Dijagrame faza i faze kao uopštenost agregatnih stanja;
- Elementarni koncept ubrzanja i sile;
- Naizmjeničnu struju, kao i trofaznu, naizmjenično dobijanja i njihove glavne osobine;
- Jonski naizmjenična električna struje u tečnostima i gasovima;
- Proces mjerenja, prikupljanje, sistematizaciju i obradu podataka.

Da shvate:

- Da mnoge fizičke pojave (*termičke, električne*) mogu da se objasne bazirajući se na građevinske materije;
- Da se energija javlja u raznim oblicima i da može da se prenosi i prelazi iz jednog u drugi oblik;
- Simboličnu pojavu fizičkih veličina (*kinetičke i potencijalne energije, ubrzanja, srednje brzine, osnovnog zakona kretanja $F = m \cdot a$, i dr.*) i njihove mjerne jedinice;
- Kvalitetne i kvantitativne veze među raznim fizičkim veličinama;
- Proces mjerenja, prikupljanje, sistematizovanje i obradu podataka.

Da primijene:

- Ste ena znanja pri mjerenju raznih fizičkih veličina u rješavanju praktičnih zadataka iz svakodnevnog života;
- Rezultate mjerenja (npr: *vrijeme, daljinu, masu*) kako bi odredili karakteristike kretanja tijela i njihovo sudjelovanje unutar fizičkog sistema (npr: *silu, brzinu, ubrzanje, potencijalnu i kinetičku energiju*);
- Ste ena teorijska i eksperimentalna znanja u rješavanju praktičnih problema i problema iz svakodnevnog života.
- Vrijednosti mjerenja za izradu dijagrama raznih fizičkih procesa.

Da analiziraju:

- Da putem eksperimenata i mjerenja raznih fizičkih pojava donesu potrebne zaključke, kao i da iz tih mjerenja, također izvedu zaključke.
- Fizičku pojavu ili neki proces, da podijele veličine na veličine odvećeg i od manjeg značaja.

Da sintetizuju:

- Teoretska saznanja, demonstriranja i eksperimentalna mjerenja za pravilno objašnjenje fizičkih pojava;
- Nova saznanja sa onim ranijim (starim) i da na uvid stave sličnosti i razlike pomoću nekog odgovarajućeg modela (*uzevši u obzir molekularnu građu materije, da objasne razlike i sličnosti među vrstima, te čvrstim i gasovitim tijelima*).
- Da klasifikuju faktore koji uzrokuju promjene unutar jednog fizičkog sistema (npr: *brzinu, silu i toplotu*) i da predvide šta će se promijeniti, a šta ne kada se materija izloži dejstvu spoljašnjih sila ili promjeni energije.

Da vrijednuju:

- Značaj praktičnih primjena fizičkih saznanja u izradi aparata i raznih pomagala (opreme) koji omogućavaju lakši i bolji život;
- Tačnost njihovih mjerenja na osnovu činjenica i eksperimenata.

Da razvije stavove i vrijednosti

- Da shvate prednosti koje predmet pruža i izvuku zaključke;
- Pod utjecajem personalnih ponašanja: *da je pošten, tolerantan, otvoren, voljan, da je kooperativan, kritičan, ponosan i dr.*

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA (36 časova godišnje)

Kategorije	Podkategorije	Nastavna poglavlja	Br. časova	Procenat %
I. Položaj i kretanje tijela	I.1. Tijela i njihova svojstva	I.1.1.Kretanja i sile	9	25,70
II. Haoti no kretanje i termini koje pojave	II.1. Molekularno-kineti ka struktura materije	II.1.2. Toplota i termini ka pretvaranja	6	16,20
III. Elektri ne i magnetne pojave materije	III.1. Elektri ne i magnetne osobine materije	III.1.3.Magnetno polje	6	16,20
	III.2. Elektromagnetizam	III.2.4. Elektromagnetna indukcija	6	16,20
IV. Svjetlost i njena pojava.	IV.1. Priroda svjetlosti i njena pojava	IV.1.5.Svjetlost i njeno prostiranje	5	13,53
V. Savremena fizika	V.1. Atom i njegovo jezgro	V.1.6. Građa atoma i njegovo jezgro	4	12,17

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	PROGRAMSKI SADRŽAJ	ODGIVANI REZULTATI	ME UPREDMETNA VEZA
I. POLOŽAJ I KRETANJE TIJELA	I.1. TIJELA I NJIHOVE OSOBINE (9 asova)	I.1.1. Kretanja i sile (9 asova) <ul style="list-style-type: none"> • Jednosmjerno promjenljivo pravolinijsko kretanje. Srednja brzina. • Višesmjerno promjenljivo pravolinijsko kretanje. Konstantno ubrzanje. • Njutnovi zakoni (zakon inercije, osnovni zakon kretanja i zakon djelovanja i suprotnog dejstva). • Sila teže. • Težina tijela. • Potencijalna i kineti ka energija. • Zakon održanja mehani ke energije. 	U enik treba da je u stanju: <ul style="list-style-type: none"> - Da opiše (definiše) jednosmjerno i višesmjerno kretanje; - Da razlikuje i imenuje ova kretanja na raznim primjerima; - Da definiše Njutnove zakone; - Da izra una silu po osnovnom zakonu kretanja na nekoliko konkretnih primjera; - Da definiše kineti ku i potencijalnu energiju, kao i zakon održanja mehani ke energije i da ih predstavi odgovaraju im formulama; - Da navede primjere kada energija prelazi iz jedne vrste energije u drugu; - Da izra una E_p, uzevši u obzir položaj tijela prema 	<p>Sa hemijom, biologijom, geografijom, energetikom, astronomijom, fizi kim odgojem, tehni kim naukama, aspektima zaštite životne sredine i dr.</p>

			referentnom tijelu; - Da vrijednuje E_k oba tijela, baziraju i se na njihovim brzinama.	
II. HAOTI NO KRETANJE I TERMI KE POJAVE	II.1. MOLEKULARNO-KINETI KA STRUKTURA MATERIJE (6 asova)	II.1.2. Toplota i termi ka pretvaranja <ul style="list-style-type: none"> • Koli ina i širenje toplote (prodiranje ili propra enost, kao i konveksija i zra enje). • Topljenje, vrstina, isparavanje, kondenzacija i klju anje. • Specifi na toplota tijela i pretvaranje termi ke energije. • Opšti zakon održanja energije. 	U enik treba da je u stanju: <ul style="list-style-type: none"> - Da definiše termi ki kapacitet tijela, specifi ni termi ki kapacitet materije, faze; - Da dokaže da se agregatna stanja mijenjaju s promjenom koli ine toplote; - Da ita dijagrame faza; - Da razlikuje faze agregatnog stanja u datim slu ajevima svakodnevnog života; - Da definiše opšti zakon održanja energije; 	Sa hemijom, biologijom, geografijom, tehnologijom, industrijom.
III. ELEKTRI NE I MAGNETNE POJAVE	III.1.ELEKTRI NE I MAGNETNE OSOBINE MATERIJE	III.1.3. Magnetno polje <ul style="list-style-type: none"> • Permanentni magneti i magnetno polje. • Djelovanje magnetnog 	U enik treba da je u stanju: <ul style="list-style-type: none"> - Da definiše magnetno polje i da ga grafi ki 	Ove nastavne jedinice su povezane sa

MATERIJE	(6 asova)	<p>polja u provodniku sa strujom.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Magnetno polje elektri ne struje (kalem, solenoid i elektromagnet). • Princip rada mjernih instrumenata. 	<p>predstavi pomo u linija sila;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da poznaje svojstva magnetne sile; - Da pomo u eksperimenta utvrdi djelovanje magnetnog polja u provodniku sa strujom i obrnuto – djelovanje provodnika struje u magnetu; - Da napravi razliku izme u permanentnog magneta i elektromagneta i da navede nekoliko instrumenata sa elektromagnetom; - Da poznaje princip rada mjernih instrumenata. 	<p>tehni kim naukama i nalaze veliku primjenu u industriji.</p>
III. ELEKTRI NE I MAGNETNE POJAVE MATERIJE	III.2. ELEKTRO-MAGNET (6 asova)	<p>III.2.4. Elektromagnetna indukcija</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šta je elektromagnetna indukcija. Faradejev zakon elektromagnetne indukcije. • Samoindukcija. Lencovo pravilo. 	<p>U enik treba da je u stanju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da objasni elektromagnetnu indukciju; - Da definiše Faradejev zakon elektromagnetne 	<p>Ove nastavne jedinice su povezane sa prirodnim i tehni kim naukama, kao i sa svakodnevnim</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • Naizmjeni na struja. Trofazna struja. • Transformatori. Elektromotori i generatori. 	<p>indukcije i Lencovo pravilo;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da saopšti kako se dobija naizmjeni na i trofazna struja; - Da objasni da se princip rada transformatora i generatora zasniva na elektromagnetnoj indukciji. 	<p>životom, toliko da se on bez njih ne može zamisliti.</p>
<p>IV. SVJETLOST I NJENA POJAVA</p>	<p>IV.1. PRIRODA SVJETLOSTI I NJENA POJAVA</p>	<p>IV.1.5. Svjetlost i njeno prostiranje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izvori svjetlosti i njeno prostiranje. Pomra enja (pomra enje Sunca i Mjeseca). • Brzina svjetlosti u raznim sredinama. • Ravna i sferna ogledala. Reflektovanje i prelamanje svjetlosti. 	<p>U enik treba da je u stanju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da navede nekoliko izvora svjetlosti i da objasni kako se iz njih svjetlost prostire; - Da objasni zašto se javlja sjenka i polusjenka; - Da objasni pomra enja Sunca i Mjeseca; - Da razlikuje vrste sfernih ogledala i da predstavi oslikavanja tijela u ravnim i sfernim ogledalima; - Da napravi razliku izme u realnog i virtuelnog ogledavanja; 	<p>Industrijom, tehnikom, medicinom, astronomijom, svakodnevnim životom i dr.</p>

			<ul style="list-style-type: none"> - Da navede sredine u kojima je brzina svjetlosti veća i da dâ dva konkretna primjera, razliku i brzinu svjetlosti u vazduhu i na staklu; - Da napravi obični periskop; - Da definiše zakon reflektovanja i zakon prelamanja. 	
V. SAVREMENA FIZIKA	V.1. ATOMI NJEGOVO JEZGRO (4 sata)	V.1.6. Građa atoma i njegovo jezgro <ul style="list-style-type: none"> • Građa atoma • Naelektrisanje tijela trenjem i utjecajem. • Električna struja u metalima i elektrolitima (joni). • Električna struja u gasovima i vakuumu. 	- U enik treba da je u stanju: <ul style="list-style-type: none"> - Da navede estice koje sadrži atom, njihovu veličinu; - Da navede načine naelektrisanja tijela; - Da definiše mjernu jedinicu količine elektriciteta (kulon); - Da objasni da je protok električne struje u elektrolitima i gasovima joniziran. 	Sa hemijom, biologijom, medicinom, poljoprivredom.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Iskustvo je pokazalo da je realizacija nastavnog procesa pomoću raznih metoda veoma efikasna i uspješna. Iz tog razloga, nastava fizike treba da se izvodi korištenjem i kombinovanjem raznih metoda nastave. Ovdje ćemo navesti samo one metode koje češće i više upotrebljavamo, a to su:

- Metoda usmenog izlaganja;
- Metoda razgovora (ovdje ulazi aktivna metoda nastave);
- Metoda demonstriranja;
- Metoda eksperimentalnog rada.

Pored ovih metoda upotrebljavaju se i druge metode i tehnike nastave, kao npr. **interaktivna metoda**, koja je veoma produktivna za rad u grupama i ekipama učenika. Nastavnik fizike treba da koristi ove obje metode, tj. i **aktivnu** i **interaktivnu**.

Dakle, kombinacija pomenutih nastavnih metoda je uspješna, zato što budi radoznalost i podstiče interesovanje učenika. Zatim slijede konkretna i praktična primjena znanja u rješavanju zadataka, što kod učenika ostavlja trajno pamćenje.

VRIJEDNOVANJE ZNANJA U UČENIKA

Vrijednovanje je proces sistematskog i neprekidnog prikupljanja, analiziranja i interpretiranja podataka u cilju određivanja stupnja na kom je učenik ovladao opštim i specifičnim objektivima predmeta fizike.

Cilj vrijednovanja pokazuje krajnju tačku neke vrste vrijednovanja i krajnji rezultat mjerenja postignutosti jednom određenom metodom vrijednovanja.

Da bi se nastavniku olakšao rad sa učenicima, sugerira mu se da se koristi sljedećim tehnikama i vrstama vrijednovanja:

- **Vrijednovanje aktivnosti**

Nastavnik treba da prihvati učenika kao partnera u sagovorništvu. Zato, pokušavajući da učenika uključi u razgovor tokom nastavnog procesa, istovremeno će vrijednovati (ustanoviti) koliko je učenik u stanju da usvoji nastavnu jedinicu. Na ovaj način učenik neprestano

biti aktivan u donošenju zaključaka o zakonitostima koje prate fizičke pojave. Različiti učenci za istu problematiku mogu doći do raznih zaključaka.

- **Usmeno vrijednovanje (intervju)**

Ima učenika koji su dovoljno spremni, ali su povučeni, ne toliko aktivni i ne uzimaju učešća u razgovoru. Iz tog razloga, ovi učenici nastavnika treba da proziva i propituje usmeno, na klasičnan način, kako bi ustanovio nivo njihovog postignuća. I ovaj način se realizira u obliku sagovorništvaa sa cijelim razredom i ponaosob (individualno).

- **Vrijednovanje na osnovu rješavanja zadataka u razredu i kod kuće**

U programu Fizike za VIII razred su predviđeni zadaci za ponavljanje, rješavanje zadataka i kontrolni zadaci. Na ovaj način, učenici neprestano treba uključivati u rješavanje ovih zadataka na tabli ili u sveskama. Ova aktivnost učenika treba da se uzme kao parametar pri vrijednovanju zadataka.

- **Vrijednovanje na osnovu testova**

Način vrijednovanja znanja učenika cijelog razreda pomoću testova nastavniku daje sliku (pregled) nivoa ovladanosti nastavnim predmetom. Ova je metoda bitno utoliko tačnija što učitelj nastavnika posvetiti više vremena na inu pravilne obrade testova, imajući u vidu kriterije izrade (sastava) testova prema taksionomiji Bluma, a to su: nivo saznanja (kognitivni), pojam, primjena, analiza i sinteza. Na svakom se polugodištu izrađuje po jedan test za vrijednovanje postignutosti, a na kraju godine se izrađuje jedan završni test (sveukupni).

- **Vrijednovanje na osnovu aktivnosti u školskoj laboratoriji**

U onim školama koje posjeduju kabinet fizike, nastavnici se prema programu demonstrirati ili vršiti nekoliko mjerenja neke fizičke veličine. Ta nije, tokom ovog angažovanja nastavnika, neki učenici, iz radoznalosti učije biti aktivniji od drugih. Oni učije nastavniku pomoći u procesu demonstriranja i mjerenja, ili učije to vršiti nezavisno od nastavnika. I ovu aktivnost treba vrijednovati.

- **Vrijednovanje nezavisnog praktičnog rada učenika u školi i kod kuće.**

Vrijednovanje znanja učenika se vrši i na osnovu praćenja njihovih aktivnosti u praktičnom individualnom i grupnom obliku rada. Učenici će od nastavnika dobiti konkretne zadatke, koje će realizirati na praktičan način.

Vrijednovanje pisanog izvješaja o nekom praktičnom ili istraživačkom radu.

NASTAVNI IZVORI I SREDSTVA

Za realizaciju nastavnog programa Fizike za VIII razred, u nedostatku odgovarajućeg udžbenika, a zavisno od programskog sadržaja, mogu se upotrijebiti sljedeći udžbenici:

1. R. Bejtullahu, M. Bytyçi, S. Bekteshi, B. Kamishi, Fizika 7, **IZDAVA KAKU A LIBRI SHKOLLOR**, Priština, 2004.
1. R. Bejtullahu, R. Bekteshi, S. Bekteshi, B. Kamishi, Fizika 8, **IZDAVA KAKU A LIBRI SHKOLLOR**, Priština, 2005.
3. Z. Shemsidini, R. Gashi dhe H. Ajazaj, Fizika 6 dhe Fizika 7, **Dukagjini, Pe , 2004.**
4. Prof. dr. Ilia Prifti, Fatos Mustafai, dr. Maksim Shimani, Kristaq Piti, Mjeshtëri Kërk. dr. Bujar Basha: **FIZIKA 7.**
5. Prof. dr. Ilia Prifti, Fatos Mustafai, Kristaq Piti: **FIZIKA 8.**

HEMIJA

2 sata nedjeljno, 36 sata godišnje (nastava se izvodi 18 nedelja)

UVOD

Predmet Hemija 8 predstavlja nastavak hemije započet još u VII razredu. U VIII razredu obrađuju se sljedeći i programski sadržaji: hemijska izračunavanja (stihiometrija), brzina hemijske reakcije, hemijski elementi (metali, nemetali i metaloidi), osobine, jedinjenja i njihova upotreba. Svakako su obuhvaćeni i sadržaji koji su u vezi sa zaštitom životne sredine.

CILJEVI

Polaznici :

- Da prošire i prodube znanja izračunavanjem u hemiji, brzina hemijske reakcije i hemijska ravnoteža, hemijski elementi, osobine, jedinjenja i njihova upotreba.
- Da shvate da je hemija, kao eksperimentalna nauka, dio našeg života, koja pomaže i prati čovjeka tokom njegovog života, pomažući razvoj društva, nauke, kulture, ekonomije i tehnologije.
- Da razvijaju i njeguju vještine i navike putem raznih aktivnosti, eksperimentalnog rada i raznim pristupima istraživanja problema, za neovisan teorijski i praktični rad, da štite životnu sredinu.
- Da sarađuju na teorijsko – praktičnom polju ličnim kritičnim stavom, kulturom obostrane kolegijalne saradnje sa: nastavnicima, roditeljima, školskom i vanškolskom zajednicom u postizanju kritičnog mišljenja i praktične nezavisnosti u školskim aktivnostima.

OPŠTI I SPECIFIKNI OBJEKTIVI

Polaznici treba:

Da poznaju:

- Velikinu mol i molarnu masu.
- Osobine elemenata i njihovih jedinjenja.
- Proces dobijanja metala, metaloida i nemetala.

Da razumiju:

- Teoriju, zakone i naučne metode na osnovu kojih se odvijaju hemijske reakcije.
- Brzinu hemijske reakcije i faktore koji utječu na brzinu hemijske reakcije.

Da primjene:

- Mjerne jedinice SI sistema i pravila tokom izražavanja u hemiji.
- Pravila Međunarodne unije za istu i primjenjenu hemiju (IUPAC) o nazivima hemijskih jedinjenja.
- Laboratorijski pribor i posuđe, hemijska jedinjenja, kao i zaštitne mjere u slučaju rizika.

Da analiziraju:

- Fizičke i hemijske osobine elemenata, kao i njihovih jedinjenja.
- Osobine metala, metaloida i nemetala, kao i njihovu upotrebu.
- Faktore koji utječu na brzinu hemijske reakcije.

Da sintetizuju:

- Jednostavna hemijska jedinjenja (okside, kiseline, baze i dr.).

Da vrijednuju:

- Značaj hemijskih elemenata i njihovih jedinjenja za život i industriju.
- Eventualne negativne efekte nekih supstanci na sredinu i mjere za opremanje zaštite životne sredine.

PROGRAMSKI SADRŽAJ			
Kategorije	Potkategorije	Broj asova	%
I.Osnovi hemije	1.Izra unavanja u hemiji-stihiometrija	5	
	2.Brzina hemijske reakcije i hemijska ravnoteža	7	
II.Hemijski elementi i njihova klasifikacija	1.Nemetali,metaloide i metali	20	
	2.Zaštita sredine	4	

Kategorije	Potkategorije	Programski sadržaj	O ekivani rezultati	Me upredmetna povezanost
I. Osnovi hemije	I.1. Izra unavanja u hemiji	I.1.1.Masa atoma i relativna atomska masa. (izra unavanje stvarne mase atoma, relativne atomske i relativne molekulske mase). I.1.2.Koli ina supstanci-mol (izra unavanje koli ine supstanci i molarne mase).	Polaznici treba da znaju: 1.Da izra unaju stvarnu masu atoma koriste i unificiranu atomsku jedinicu. 2.Da izra unaju relativnu molekulsku masu koriste i podatke iz tablice Periodnog sistema elemenata. 3.Da definišu molarnu masu i koli inu supstanci i da ra unaju u grame.	Fizika (izra unavanje i upotreba mjernih jedinica). Matematika (upotreba matemati kih operacija za izra unavanje u hemiji).

		<p>I.1.3. Izra unavanje masenog udjela elemenata u jedinjenjima i mase reaktanata i proizvoda reakcije. (izra unavanje procentualnog sadržaja elemenata u jedinjenjima. Izra unavanje mase reaktanata i proizvoda reakcije).</p>	<p>5. Da izra unaju masu elemenata u jedinjenjima. 6. Da napišu i izjednače hemijsku reakciju. 7. Da izra unaju masu reaktanata i proizvoda hemijske reakcije.</p>	<p>Informatika (korištenje informacija sa interneta).</p>
<p>I. Osnovi hemije</p>	<p>I.2. Brzina hemijske reakcije i hemijska ravnoteža</p>	<p>I.2.1. Brzina hemijske reakcije i faktori koji utječu na nju. (utjecaj koncentracije, temperature i katalizatora na brzinu hemijske reakcije).</p> <p>I.2.2. Hemijska ravnoteža (povratne i nepovratne hemijske reakcije).</p> <p>I.2.2. Oksido- redukcione reakcije i hemijski izvori elektrone struje. (oksidoredukcione reakcije i izjednačavanje oksidoredukcionih reakcija. Proces</p>	<p>Polaznici treba da znaju: 1. Da razumiju pojam brzine hemijske reakcije. 2. Da identifikuju faktore koji utječu na brzinu hemijske reakcije. 3. Da razlikuju povratnu od nepovratne hemijske reakcije. 4. Da razlikuju pojmove oksidacije i redukcije. 5. Da identifikuju supstance koje su oksidacione i supstance koje su redukcijske sredstva u toku oksidoredukcije. 6. Da izjednačavaju oksidoredukcione reakcije.</p>	<p>Fizika (Zakon elektrolize) Informatika (korištenje informacija sa interneta) Biologija (oksidoredukcione reakcije u živim organizmima) Industrija (Upotreba hemijskih izvora elektrone struje).</p>

		elektrolize, baterije).	7.Da identifikuju hemijske izvore elektri ne struje-baterije).	
II.Hemijski elementi i njihova klasifikacija	II.1.Nemetali, metaloidi i nemetali.	<p>II.1.1.Nemetali i metaloidi. (rasprostranjenost, osobine i upotreba).</p> <p>II.1.2.Hlor (osobine, dobijanje, jedinjenja i upotreba).</p> <p>II.1.3.Kiseonik i sumpor (osobine,dobijanje,jedinjenja i upotreba).</p> <p>II.1.4.Azot (osobine, dobijanje, jedinjenja i upotreba).</p> <p>II.1.5.Fosfor (osobine, dobijanje, jedinjenja i upotreba).</p> <p>II.1.6.Ugljenik (osobine, dobijanje, jedinjenja i upotreba).</p>	<p>Polaznici e biti u stanju: 1.Da razlikuju metale, metaloide i nemetale, kao i njihove osobine.</p> <p>2.Da opišu fizi ke i hemijske osobine hlora.</p> <p>3.Da identifikuju jedinjenja hlora i njihovu upotrebu.</p> <p>4.Da objasne rasprostranjenost i osobine kiseonika i sumpora, kao i njihovu upotrebu.</p> <p>5.Da analiziraju jedinjenja kiseonika i sumpora i njihovu upotrebu.</p> <p>6.Da vrijednuju zna aj kiseonika za život i životne procese.</p> <p>7.Da pokažu rasprostranjenost azota u prirodi, kao i njegove osobine.</p> <p>8.Da znaju formule i osobine važnih jedinjenja azota i njihovu upotrebu.</p> <p>9.Da vrijednuju zna aj azota za razvoj biljnih kultura.</p>	<p>Fizika (odre ivanje osobina metala, nemetala i metaloida)</p> <p>Informatika (korištenje informacija sa interneta).</p> <p>Biologija (zna aj biogenih elemenata)</p> <p>Industrija (upotreba metala, nemetala i metaloida, kao i njihovih jedinjenja)</p> <p>Industrija (upotreba metala, nemetala i metaloida, kao i njihovih jedinjenja)</p>

		<p>II.1.7.Silicijum (osobine, dobijanje, jedinjenja i upotreba).</p>	<p>10.Da opišu najznačajnija jedinjenja i upotrebu fosfora. 11.Da opišu dobijanje, osobine i najznačajnija jedinjenja ugljenika, kao i njihovu upotrebu. 13.Da razlikuju neorganska jedinjenja od organskih jedinjenja ugljenika. 14.Da opišu rasprostranjenost i osobine silicijuma, kao i njegovih silikata. 15.Da vrijednuju značaj i upotrebu silicijuma u elektrotehnici i silikata u građevinarstvu.</p>	
<p>II.Hemijski elementi i njihova klasifikacija.</p>		<p>II.1.8. Metali (dobijanje, osobine metala, legure i upotreba) .</p> <p>II.1.9.Natrijum (osobine, dobijanje, jedinjenja i upotreba).</p> <p>II.1.10.Magnezijum i kalcijum</p>	<p>Polaznici e biti u stanju: 1.Da opišu upotrebu metala i njihovih ruda u industriji. 2.Da analiziraju osobine metala,legura,metode i njihovo dobijanje. 3.Da opišu fizičke i hemijske osobine natrijuma, rasprostranjenost,jedinjenja i njegovu upotrebu. 4.Da objasne rasprostranjenost u prirodi,osobine,jedinjenja i</p>	<p>Fizika (određuje osobina metala) Informatika (korištenje informacija sa interneta). Biologija (značaj biogenih elemenata)</p>

	<p>(osobine, dobijanje, jedinjenja i upotreba).</p> <p>II.1.11.Gvož e. Korozija i zaštita od korozije (rasprostranjenost u prirodi, osobine, dobija nje jedinjenja i njihova upotreba. Procesi korozije).</p> <p>II.1.12.Bakar (osobine, dobijanje, jedinjenja i njihova upotreba).</p> <p>II.1.13.Olovo i cink. (Rasprostranjenost u prirodi, osobine i njihova upotreba).</p> <p>II.1.14.Aluminijum (rasprostranjenost u prirodi,osobine,dobijanje,jedinjenja i njihova upotreba).</p>	<p>upotrebu magnezijuma i kalcijuma i njihovih jedinjenja.</p> <p>5.Da analiziraju jedinjenja magnezijuma i kalcijuma i njihovu ulogu u živim organizmima.</p> <p>6.Da vrijednuju zna aj kalcijuma i njegovih minerala u gra evinarstvu.</p> <p>7.Da opišu ulogu soli kalcijuma i magnezijuma kao sastavnih elemenata prirodnih mineralnih voda.</p> <p>8.Da daju objašnjenje o rasprostranjenosti,osobin-ama gvož a, kao i metodama za dobijanje iz njegovih rastopa.</p> <p>9.Da opišu legure i najzna ajnija jedinjenja gvož a, kao i njihovu upotrebu.</p> <p>10.Da identifikuju procese korozije i masu prouzrokovane štete.</p> <p>11.Da pokažu rasprostranjenost bakra u prirodi, dobijanje, legure i jedinjenja.</p> <p>12.Da opišu rasprostranjenost olova i cinka, osobine,dobijanje,</p>	<p>Industrija (upotreba metala,legura i njihovih jedinjenja)</p> <p>Metalurgija (metode za dobijanje metala)</p>
--	---	---	--

			<p>legure, jedinjenja i njihovu upotrebu).</p> <p>13. Da vrijednuju značaj olova i cinka i njihovih jedinjenja u industriji.</p> <p>14. Da opišu rasprostranjenost aluminijuma, dobijanje, legure, jedinjenja i njihovu upotrebu.</p>	
II. Hemijski elementi i njihova klasifikacija	II.2. Zaštita životne sredine	<p>II.2.1. Zagađivanje vazduha, vode, zemljišta i njihovo prečišćavanje. (zagađivanje i zaštita vazduha, vode i zemljišta i njihovo prečišćavanje).</p> <p>II.2.2. Prerada otpadnog materijala (otpadni materijal i metode prerade).</p>	<p>Polaznici se bit u stanju:</p> <p>1. Da razlikuju zagađivače od čistog vazduha.</p> <p>2. Da identifikuju zagađivanje i glavne zagađivače vazduha.</p> <p>3. Da analiziraju zagađivače vode i metode njenog prečišćavanja.</p> <p>4. Da identifikuju zagađivače zemljišta i njihov utjecaj na žive organizme.</p> <p>5. Da opišu metode za obradu otpadnog materijala.</p> <p>6. Da vrijednuju utjecaj zagađivanja vazduha, vode, zemljišta što uslovljava i kvalitet života.</p>	<p>Informatika (korištenje informacija sa interneta).</p> <p>Biologija (utjecaj zagađivača na vazduha, vode i zemljišta na ekosistem).</p> <p>Industrija (metode za prečišćavanje zemljišta i prerada ili reciklaža otpadnog materijala)</p>

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Za uspješno realizovanje nastavnog plana i programa iz predmeta hemije neophodno je korišćenje metoda, tehnika i raznovrsnih oblika rada, kao i cjelokupnu proceduru (nove informacije, obnavljanje, utvrđivanje, vježbe, zadatke, rad sa projektima, praktičan rad, materijalna sredstva kao što su: crteži, dijagrami, modeli, grafikoni, hemikalije, laboratorijsko posuđe i pribor i druga savremena tehnička sredstva kao što je kompjuter i dr.).

Izbor metoda koje će se koristiti je u kompetenciji samog nastavnika. Ona se mora prilagoditi zahtjevima polaznika, prema sadržaju nastavnih tema sa didaktičkom osnovom i nivoom formiranja polaznika.

Metode, tehnika i oblici rada sa polaznicima treba da su kombinovani i raznovrsni (budući i da treba da podignu dinamiku klase, razbiju monotoniju i motivišu polaznike za učenje i dr.).

Metode, tehnike i oblici rada sa polaznicima, također su raznovrsni, kao i način učenja i sticanja znanja. One treba da budu u funkciji lakšeg usvajanja sadržaja nastavnog programa i efikasnije primjene znanja, navika, sposobnosti i vrijednosti hemije, posebno onih koje su potrebne za rješavanje svakodnevnih problema.

Ispunjavajući zahtjeve za kvalitetno učenje i sticanje novih znanja preporučuje se nekoliko metoda i tehnika:

- Direktno predavanje (putem priopćenja i objašnjavanja, razlaganja, praktičnih vježbi i primjera).
- Indirektna predavanja (putem razmatranja, otkrivanja i rješavanja problema).
- Konstruktivnost i predavanje pomoću pitanja (tehnika pitanja upućenih učenicima).
- Diskusija i učenje uz saradnju malih i većih grupa, kao i sa svim učenicima.
- Predavanja uz prisustvo kritičkog i kreativnog mišljenja i rješavanja problema kompjuterom.
- Učenje putem projekata istraživačkog rada na terenu.
- Predavanja putem demonstriranja i eksperimenata.
- Učenje i pamćenje putem multimedijalnih sredstava, posebno kompjutera.

- Samoistraživanje.
- Učenje u prirodi i u industrijskim objektima.

U svim slučajevima, primjenu ovih metoda ili nastavnih tehnika treba da prati i upotreba materijala i odgovarajućih didaktičkih sredstava bez kojih se ne mogu postići i odgovarajući rezultati.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje je djelatnost i instrument koji se upotrebljava za procjenu i vrednovanje rada i postignuća polaznika. Ono igra ulogu jednog mjernog aparata koji razjašnjava situaciju u kojoj se nalazi polaznik. Vrijednovanje, kao jedan široki sistem koji se oslanja na proces učenja polaznika, obuhvata ove kategorije vrijednovanja:

- Formativno
- Dijagnostičko
- Koncizno (sveobuhvatno)
- Motivirajuće

Stalno vrijednovanje poslije svake nastavne metode daje bolje rezultate. Ono ne mjeri samo stepen znanja, nego vrijednuje stepen do kojeg je došlo edukativno djelovanje koje ostavlja trag na ličnost polaznika.

Završno vrijednovanje obuhvata opštu aktivnost učenja kod polaznika (usmeno odgovaranje, projekti, seminarski radovi, ponašanje u grupi, sposobnost koju je stekao u toku eksperimentalnog rada, domaće zadatke, rezultati testiranja i pisanih zadataka idr.).

Vrijednovanje učenika obuhvata tri glavne oblasti:

- Osposobljavanje – sposobnost poznavanja (kognitivno)
- Emocionalne sposobnosti (afektivne)
- Psihomotorne sposobnosti.

Nastavnik –predava bira i upotrebljava sredstva i raznovrsne tehnike vrijednovanja. Poslije obrade programskog sadržaja, polaznici dobijaju ocjenu za jednu temu, jednu cjelinu tema, za jedan semestar ili polugodište i na kraju nastavne godine. Vrijednovanje mora biti

transparentno prema svim polaznicima, roditeljima, administratorima obrazovanja i zajednice.

Završavanje vrijednovanja služi predava ima za postizanje odre enih ciljeva:

1. Da osiguraju informacije oko napredovanja polaznika;
2. Da obezbjede polaznicima nastavne informacije;
3. Za motivaciju polaznika;
4. Da prati napredak polaznika;
5. Da osigura realizovanje objektivnih aktuelnosti;
6. Da vrijednuje spremnost polaznika za sticanje novih znanja;
7. Da primjenjuju metode zasnovane na vrijednovanju i samovrijednovanju.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se uspješno realizovala nastava i u enje programa hemije, nastavnici i polaznici treba da koriste razli ite izvore informacija kao što su:

1. Laboratorija, kabinet hemije ili mobilna laboratorija.
2. Udžbenik hemije, priručnik za predava e, praktikum, radne sveske i druge knjige stranih jezika.
3. Periodni sistem elemenata, fotografije, modeli, šeme, dijagrami, makete, kolekcije razli itih materijala.
4. Profesionalni i nau ni asopisi, rječnici i enciklopedije.
5. Multimedijalna oprema (kompjuterski programi, internet, CD)
6. TV aparat sa video-rekorderom, grafoskop, fotoslajdovi, videokasete koje sadrže nau ne materijale, posebno interesantne za polaznike.
7. Nedžad Daci, Redžep Mehmeti, Muhamet Bicaj, Džavit Ahmeti, Hemija za VII razred, Libri Shkolor, Priština.
8. Muhamet Bicaj, Manduše Beriša, Ismet Hašani, Hemija 9, Libri Shkolor, Priština.
9. Dr.I Filipovi , Dr.S .Lipanovi (Opšta i neorganska hemija)

10. Hemijski rješnik

11. Ostala neophodna literatura koja se nalazi u bibliotekama i ostala sredstva na tržištu.

Nadležnost i sloboda nastavnika je da u uslovima u kojima radi škola, da odabere izvore informacija i pomoćna nastavna sredstva, obrađuju i pažnju na ravnotežu eksperimentalnih, usmenih i vizuelnih podataka s posebnim naglaskom na ono što je suštinsko i bitno da nauče.

Ova sloboda u izboru nastavnih izvora treba da bude i za polaznike.

BIOLOGIJA

(2 aso nedjeljno, 36 asova godišnje)

UVOD

Ovaj program predviđa da se predmet Biologija za VIII razred obradi za 37 asova. Radi fleksibilnosti, u programu biologije za ovaj razred predviđeno je manje asova, a samim tim i manje praktičnih asova. Ovim se daje nastavniku više prostora kako bi prilagodio nastavu u zavisnosti od uslova koje pruža u ionica, škola i dr. U stablu sadržaja predmet ima jednu kategoriju i pet podkategorija, što znači da prva kategorija (Živa bića i sredina) obuhvata ove podkategorije: 1.1. Životna sredina i ekosistemi, 1.2. Kruženje materije i energije u ekosistemu, 1.3. Prirodni i antropogeni ekosistemi, 1.4. Razvijanje živog svijeta i 1.5. Uvijek i životna sredina.

Uzeto uopšte, program biologije ima linearan i cikličan karakter. Ali, sublimirajući i uzete informacije za vremenske programe u regionu i šire, trudili smo se da na polju programa biologije po novom kurikulumu obezbjedimo “tok” koncepata sa prvog nivoa na drugi i sa drugog nivoa na treći. Ova naklonost je udružena sa pažljivim probiranjem predmeta, kao npr. životna sredina i ekosistem, prirodni i antropogeni ekosistemi i dr. sa jednim jedinim ciljem da programski sadržaj biologije bude koherentan, logičan i primjenljiv. Druga osobina reformisanog programa biologije uopšte, a posebno VIII razreda je “mješanje” nastavnih tema. Za razliku od tradicionalnih programa gde su se npr. znanja iz botanike, zoologije, fiziologije i dr. davala posebno jedna od drugih, ovdje su sa “mješanjem” tema ta znanja predstavljena na integrisan način.

Na kraju, naglašavamo da sličnosti koje postoje u nazivima kategorija i podkategorija prvog, drugog i trećeg nivoa školovanja, sa njihovim tematskim određivanjem za svaki nastavni čas, sadrže značajne promjene u sadržaju i pristupu.

CILJEVI

Nastavni program predmeta Biologija za VIII razred ima za cilj:

- ❖ Razvijanje sposobnosti učenika radi upoznavanja i shvaćanja osnovnih zakonitosti ekologije i evolutivnog razvoja živog svijeta.
- ❖ Razvijanje znanja o ekologiji, evoluciji živih bića i sposobnosti kako bi vrijednovali evolutivni razvoj živih bića i održavanje ekološke ravnoteže u prirodi.
- ❖ Razvijanje sposobnosti za upotrebu udžbenika, atlasa, biološke literature, obrazovnih programa, televizijskih i drugih izvora informacija.
- ❖ Razvijanje vještina za skupljanje i obradu relevantnih naučnih podataka, kao i primjenu tih vještina u konkretnim situacijama za dobrobit čovjeka i životne sredine.

OPŠTI OBJEKTIVI

Od programskog sadržaja VIII razreda učenik treba biti u stanju:

- **Da razvija stavove i vrijednosti**
 - U kontekstu savjesnosti i podizanja etičke odgovornosti prema živom svijetu i životnoj sredini s ciljem održavanja biološke ravnoteže u prirodi.
 - U smislu kultivisanja ličnog ponašanja da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, pošten, dobrovoljan, kritičar i dr.
 - Da zna riječnik (biološku terminologiju).
 - Da zna činjenice, koncepte i principe ekologije, etološke principe i evoluciju.
 - Da zna procedure i metode u biologiji.

- **Da razumije**
 - činjenice i biološke principe i da ih logički međusobno povezuje.

- Opravdanost metoda i prakti nog rada u prirodnoj sredini i u laboratoriji.
 - Procedure.
- **Da primjenjuje u novim situacijama**
 - injenice, principe ekologije i etologije i principe evolucije.
 - Rješavanje problema biološke prirode.
 - Da doprinosi na debatama i diskusijama o ekološkim, etološkim i evolucionim injenicama.
- **Da saopštava informacije u razli itim kontekstima**
 - Da piše izvještaje sa nekog prakti nog rada ili istraživanja.
 - Da prikazuje rezultate istraživanja, konsultuju i više izvora informacija.
 - Da doprinosi na debatama i diskusijama o pitanjima ekologije, etologije i evolucije.
- **Da razvija kriti ko mišljenje o biologiji**
 - Da razlikuje relevantnu informaciju od one nerelevantne.
 - Da primenjuje biološke principe u rješavanju problema.
 - Da interpretira ilustrovani materijal.
 - Da vrijednuje pozitivnu ulogu ovjeka u živoj i neživoj prirodi.

ORGANIZACIJA SADRŽAJA PREDMETA

Organizacija sadržaja obuhvata: gra u, balansiranje i raspore ivanje.

Izgradnja sadržaja predmeta obuhvata jednu glavnu kategoriju u kojoj se obuhvata fundament predmeta.

Izgradnja predmeta sa injena je na osnovu balansiranih naglašavanja po zna aju nastavnih tema.

Raspore ivanje sadržaja predmeta u razredu vrši se za 74 asa nastave, po obliku.

- Kategorija
- Podkategorija
- Programski sadržaj
- O ekivani rezultati
- Me upredmetno povezivanje.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	asovi	%
I. ŽIVA BI I SREDINA	I 1. ŽIVOTNA SREDINA I EKOSISTEMI	11	29,7
	I.2. KRETANJE MATERIJE I ENERGIJE U EKOSISTEMU	3	8,1
	I.3. PRIRODNI I ANTROPOGENI EKOSISTEMI	8	21,7
	I.4. RAZVOJ ŽIVOG SVIJETA	6	16,2
	I.5. OVJEK I ŽIVOTNA SREDINA	6	16,2
	Prakti an rad	2	8,1
	Ukupno:		36

Kategorija	Podkategorija	Programski sadržaji	Očekivani rezultati	Predmetna povezanost
I. Živa biotai sredina	I.1. Životna sredina i ekosistemi	Organizmi su zavisni od uslova životne sredine i od odnosa između organizama (osnovni ekološki pojmovi). Uslovi životne sredine (ekološki faktori) Izgradnja ekosistema (biotop i biocenoza, proizvođači, potrošači i razlagači.) Životni odnosi u ekosistemu Životna zajednica i njena organizacija.	Učenici na kraju VIII razreda od ovog programskog sadržaja treba da: Znaju i razumiju osnovne ekološke pojmove; Opisuju izgradnju ekosistema; Razumiju i klasifikuju ekološke faktore.	Programski sadržaj ove cjeline povezan je sa: Hemijom – sa aspekta poznavanja hemijskog sastava životne sredine. Fizikom – sa stanovišta fizičkih faktora i fizičkih promjena životne sredine.
I. Živa biotai sredina	I.2. Kretanje materije i energije u ekosistemu	U biosferi i ekosistemu odvija se neprestano kretanje materije i energije (energija, fotosinteza, ćelijsko disanje, kretanje kiseonika, ugljen-dioksida, azota, vode i dr.)	Učenici na kraju VIII razreda od ovog programskog sadržaja treba da: Razumiju fluks energije i ciklus materije u ekosistemima; Analiziraju kretanje vode u prirodi; Upoređuju kretanje kiseonika sa ugljen-dioksidom, azotom i fosforom.	Programski sadržaj ove cjeline povezan je sa: Fizikom- sa aspekta poznavanja fizičkih zakonitosti optike, termodinamike. Hemijom- sa aspekta poznavanja elemenata od kojih se sastoje organizmi.

I. Živa bi a i sredina	I.3. Prirodni i antropogeni ekosistemi	<p>Organizmi stvaraju bliske odnose sa životnom sredinom i komuniciraju između sebe bez posredovanja o- vjeka– prirodni ekosistemi i sa posre- dovanjem o- vjeka – vješta ki ekosi- stemi (ruralni i urbani ekosistemi). Vodeni i zemljišni ekosistemi</p> <p>Endemske biljke i ugrožene životinjske vrste na Kosovu.</p> <p>Ponašanje organizama u prirodi - Etologija</p>	<p>U enici na kraju VIII razreda od ovog programskog sadržaja treba da:</p> <p>Razlikuju prirodne ekosisteme od onih artificialnih.</p> <p>Razumiju osobine vodenih i kopnenih ekosistema.</p> <p>Analiziraju ponašanje životinja i komunikaciju između u njih.</p> <p>Upoznaju se sa promjenama i izdržljivosti populacija u prirodi.</p> <p>Znaju endemi ne biljke i ugrožene životinjske vrste na Kosovu.</p>	<p>Programski sadržaj ove cjeline povezan je sa :</p> <p>Hemijom – u smislu hemijskog sastava vode.</p> <p>Geografijom – u smislu poznavanja sa hidrografijom, hidrologijom i pedologijom.</p>
I. Živa bi a i sredina	I.4. Razvoj živog svijeta	<p>Biljni i životinjski organizmi razvijali su se u razli itim uslovima životne sredine i bili su zavisni od razli itih faktora evolucije.</p> <p>Nastanak života i historija razvoja živog svijeta</p>	<p>U enici na kraju VIII razreda od ovog programskog sadržaja treba da:</p> <p>Znaju i primjenjuju termine i glavne definicije koje se ti u evolucije.</p> <p>Analiziraju i opisuju</p>	<p>Programski sadržaj ove cjeline povezan je sa :</p> <p>Geografijom- u smislu poznavanja razli itih slojeva zemljišta.</p> <p>Sistematikom- u smislu</p>

		Geološke epohe.	različite evolutivne faktore koji su utjecali na razvoj i usavršavanje živih bića.	poznavanja vrste kao graditelja ekoloških sistema.
I. Živa bića i sredina	I.5. ovjek i životna sredina	<p>ovjek će se utjecati na fizičku i hemijsku promjenu životne sredine (zagađenost), ali ovjek preduzima različite mjere za zaštitu i unapređenje životne sredine.</p> <p>Efekat staklene bašte.</p> <p>Zaštita i unapređenje životne sredine Uništavanje prirodnih ekosistema</p>	<p>Učenici na kraju VIII razreda od ovog programskog sadržaja treba znaju da:</p> <p>Identifikuju različite indikatore zagađenja životne sredine.</p> <p>Razumiju posljedice uništavanja prirodnih ekosistema.</p> <p>Utječu na oživljavanje i revitalizaciju života u oštećenim ekosistemima.</p> <p>Upoznaju se sa globalnim promjenama naše planete.</p> <p>Primjenjuju zakonski kod u zaštiti i očuvanju životne sredine.</p>	<p>Programski sadržaj ove cjeline povezan je sa :</p> <p>Fizikom – u smislu poznavanja fizičkih faktora i fizičkih promjena životne sredine.</p> <p>Hemijom – sa aspekta kvalitetnih promjena životne sredine, kao i drugih hemijskih elemenata koji prouzrokuju zagađivanje životne sredine.</p>

METODOLOGIJA

Nastava biologije, kao i svih drugih oblasti, može se realizovati na nekoliko načina. Znači, može se koristiti nekoliko nastavnih metoda. Praksa je pokazala da je uspješna nastava samo ona koja se realizuje različitim metodama, gdje svaka od njih ima značaj i posebnu metodološku vrijednost.

Svaki predmet, osim opštih nastavnih metoda, ima i posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu koristiti u nastavi biologije, pomenimo:

- metodu usmenog izražavanja (monolog);
- metodu razgovora (dijalog);
- metodu čitanja i rada na tekstu;
- metodu praktičnog rada u biološkoj laboratoriji ili na terenu.

Svaka nastavna metoda ima pozitivne i negativne strane. Ovo znači da se primjenom jedne metode ne mogu realizovati svi ciljevi i zadaci nastave predmeta biologije. Zato, svakako treba kombinovati metode u zavisnosti od sadržaja, ciljeva i objekta koje težimo realizovati.

U praksi ne postoji nastavna metoda u kojoj se primjenjuje samo jedna nastavna metoda. Primjenom nekoliko nastavnih metoda na istom času, nastava postaje dinamičnija, razbija se monotoničnost i povećava se interesovanje učenika za nastavu.

Svaka promjena na poslu i primjena različitih nastavnih metoda osvježavaju nastavu, čine je interesantnijom, čime se postižu bolji rezultati u učenju.

Za što bolju realizaciju postavljenih ciljeva na nastavnom času, trebamo raditi u duhu didaktičkih principa: od poznatog ka nepoznatom, od bližeg ka daljem, od prostog ka složenom, od konkretnog ka apstraktnom i od opšteg ka posebnom.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Za realizaciju nastavnog sadržaja Biologije za VIII razred preporučuje se upotreba:

- **Biologija** za VIII razred, (BIOLOGIJA 8)

Pored nastavnog udžbenika kao tradicionalnog sredstva nastave i učenja, za uspješnu primjenu nastavnih sadržaja sugeriramo i upotrebu prirodnika, kao dodatnu pomoć u nastavnom procesu (botanika, zoologija, anatomski atlas, terminološki rječnik).

Kompetencija je nastavnika, u zavisnosti od uslova u kojima škola radi, da izabere izvor informacija i pomoćna nastavna sredstva, posvećujući i pažnju ravnoteži usmenih, vizuelnih, auditivnih i audiovizuelnih podataka sa posebnim naglaskom na ono što je bitno za učenje.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje je proces posmatranja, sistematskog sakupljanja, analiziranja i interpretacije informacija sa ciljem određivanja do kojeg stupnja je učenik ovladao instruktivnim objektivima. Ono se treba zasnivati na objektivima znanja (o ekvivalentnih rezultata) programa odgovarajućeg predmeta i odgovarajućeg nivoa.

Ovaj proces se zasniva na nekoliko osnovnih principa, kao što su:

- Određivanje cilja i prednosti u procesu vrijednovanja;
- Primjena odgovarajućih instrumenata mjerenja u skladu sa ciljem, kako da bi se izmjerilo ono što se mjeri;
- Obezbjediti određivanje kvalitetnih informacija o postignuću u rezultatima učenika preko kontinuiranog mjerenja i vrijednovanja;
- Mjerenje i vrijednovanje trebaju biti uravnoteženi, kako bi se obuhvatio cjelokupni nastavni sadržaj predmeta;
- Stalna vrijednost podataka o tačnosti stupnja postignuća učenika;
- Primjena tehnike vrijednovanja sa kojima jasno razlikujemo postignuća učenika.

Instrumenti vrijednovanja

Za osobine koje želimo vrijednovati važno je da upotrijebimo odgovarajuća sredstva ili odgovarajućih instrumenta mjerenja. Sa bilo kojim sredstvom koji upotrebljavamo ne mogu se mjeriti sve osobine postignuća učenika. Prema tome, treba koristiti što je više moguće sredstava i raznih tehnika, kako bi prikupili dovoljno informacija radi vrijednovanja stepena postignuća učenika.

Predmetni nastavnik i škola trebaju primjenjivati dovoljan broj instrumenata mjerenja i vrijednovanja, kao što su:

- Promatranje;
- Upitnik (samovrijednovanje);
- Usmeno izražavanje;
- Pismeno izražavanje;
- Kontrolni list (upotrebljava se za menevarske vještine u enika);
- Dosije ili portofolio (samovrijednovanje);
- Test zasnovan na kriterijumima i objektivima;
- Test postignu a izra en od zahtjeva (pitanja) sa:
 - više alternativnih odgovora;
 - više otvorenih kratkih odgovora;
 - više otvorenih proširenih odgovora i dr.
- Dobro (srednje postignu e)
- Dovoljan (ograni eno postignu e) i
- Nedovoljan (nedovoljno postignu e).

DRUŠTVENE NAUKE

- Građansko vaspitanje
- Historija
- Geografija

GRA ANSKO VASPITANJE

UVOD

Program gra anskog vaspitanja za VIII razred izra en je uzimaju i u obzir uzrast u enika, znanja i vještine ste ene u enjem ovog predmeta u prethodnim razredima, ali i drugih predmeta koji nude sadržaje sli ne gra anskom vaspitanju.

Znanja ste ena iz ovog predmeta u prethodnim razredima služe u enicima kao osnova za sticanje novih znanja i vještina iz oblasti gra anstva, uglavnom onoga što je povezano sa ljudskim pravima, zadacima i odgovornostima gra anina, kao i ekonomskim životom – kao jednim od najvažnijih aspekata društvenog života. Slobode i ljudska prava obuhva ena su i u prethodnim razredima (posebno u VI razredu), dok se u VIII razredu podru je prava, zadataka i odgovornosti više povezuje sa ekonomskim podru jima. Ova povezanost znanja i vještina gra ana sa veoma konkretnim podru jima, kao što su ekonomija, proizvodnja, potrošnja, nauka i tehnologija, pomaže u enicima da se pripreme kao zna ajni budu i akteri na planu najvitalnije društvene sfere – ekonomije.

U enici VIII razreda su u dobi kada zaokružuju jedan važan ciklus školovanja i treba da po nu drugi ciklus, tako er veoma zna ajan – orijentacioni, a zatim profesionalno opredjeljenje. Ranije ste ena znanja o klubovima, udruženjima i institucijama posluži e u enicima kao važno iskustvo na osnovu kojeg e lakše obaviti prilago avanje volonterskih logi kih aktivnosti sa logikom rada i profitabilnim aktivnostima. Ovo e omogu iti da se ste ena znanja i vještine o ulozi nauke i tehnologije primijene u ljudskom životu i razvoju društva uopšte.

CILJEVI PREDMETA

Predmet Građansko vaspitanje u VIII razredu ima za cilj:

- Da osvijesti učenike o značaju poštovanja ljudskih prava i odgovornosti i da pomogne suprotstavljanju diskriminaciji na osnovu starosti, pola, etničke pripadnosti, ekonomskog statusa itd.;
- Da pripremi učenike za aktivno učestvovanje u socijalnom, ekonomskom i političkom životu u kosovskom demokratskom društvu;
- Da pomogne učeniku da shvati značaj planiranog korištenja državnog bogatstva, na in i značaj pravilnog menadžiranja ekonomskim resursima Kosova;
- Da razvije kod učenika znanja o ulozi nauke i tehnologije u ekonomskom i društvenom razvoju, kao i o opštem socijalnom i personalnom prosperitetu.

OBJEKTIVI PREDMETA

Na osnovu ciljeva predmeta Građansko vaspitanje, učenik VIII razreda treba da postigne sljedeće objektivne:

Da razvija stavove i vrijednosti:

- na polju tolerancije prema osobama drugog pola, etničke, vjerske, kulturne i rasne pripadnosti;
- da se suprotstavi različitim formama diskriminacije na osnovu uzrasta, pola, vjerske, nacionalne i rasne pripadnosti.

Da upozna:

- zakon o radu, pravo na rad, kao jedno od elementarnih prava i međunarodnu konvenciju o zaštiti radnika na radnom mjestu;
- pojmove, kao što su: preduzeće, kompanija, korporacija, menadžiranje i druge pojmove koji su povezani sa ekonomskom sferom i tržištem;
- različite oblike preduzeća (javna, privatna, mješovita preduzeća);
- stanje i glavne resurse kosovske ekonomije;

Da shvati:

- zadatke i odgovornosti građana uopšte, ali i zadatke i odgovornosti radnika, rukovodilaca i direktora u preduzeću;
- značaj aktivnog učestvovanja u upravljanju preduzeća i na njegove utjecaje na upravljanje;
- različite oblike diskriminacije i eksploatacije rada djece;

Da vrijednuje:

- ispunjavanje zadataka i odgovornosti koje mu pripadaju kao građaninu;

Da primijeni:

- lične zadatke i odgovornosti koje se odnose na porodični život, školu, zajednicu i društvo;

Da analizira:

- efekte djelovanja koji se odnose na potrošnju i štednju materijalnih dobara;

Da sažme:

- ulogu nauke i tehnologije na opšti razvoj ekonomije i društva.

STRUKTURA PREDMETA

Građansko vaspitanje u ovom razredu izučava se 1 čas nedjeljno tokom 18 nedjelja

KATEGORIJE	PODKATEGORIJE	BROJ ČASOVA
PRAVA I ODGOVORNOSTI	Slobode i ljudska /djetinjska prava	3
	Zadaci i odgovornosti	2
EKONOMIJA I TEHNOLOGIJA	Rad, proizvodnja i potrošnja	5
	Tržište i raspodjela	4
	Nauka, tehnologija i društvo	4

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Slobode i ljudska/djela prava

Učenik treba da zna šta su: građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna prava; zakonska zaštita ljudskih prava, koji su organizmi za zaštitu ljudskih prava i sloboda na Kosovu i u svijetu.

Očekivani rezultati:

Učenik:

- Razlikuje različite vrste organizacija i udruženja za zaštitu ljudskih i djele prava;
- Razumije različite oblike diskriminacije na radu.

Zadaci i odgovornosti

Učenik treba da zna šta su: zadaci i odgovornosti građana u demokratskom društvu; o poštovanju zakona, ljudskih prava, plaćanju poreza, učešćevanju u upravljanju, šta je osjećaj odgovornosti.

Očekivani rezultati:

Učenik:

- Opisuje zadatke i odgovornosti građana u demokratskom društvu;
- Razlikuje zadatke od odgovornosti.

Rad, proizvodnja i potrošnja

Učenik treba da zna:

O radu, kao aktivnosti i neophodnom uslovu ljudske egzistencije i socijalnog blagostanja, zakonu rada, pravima i zaštiti radnika na radnom mjestu;

Šta je ekonomija, tradicionalna ekonomija, planirana ekonomija i ekonomija tržišta, grane ekonomije, ekonomiju Kosova.

Procese i faktore proizvodnje. Sistem cirkulacije kapitala i investicije. Sistem plata, banke, poreze.

Školovanje, profesije, kao i stalne potrebe za profesionalnim osposobljavanjem.

Socijalne probleme, kao što su: nezaposlenost, siromaštvo na Kosovu i u svijetu..

O ekivani rezultati:

U enik:

- Shvata da je rad značajan uslov za obogaćivanje ličnog, porodičnog i kolektivnog života;
- Razlikuje tradicionalnu, planiranu i tržišnu ekonomiju;

Tržište i raspodjela

U enik treba da nauči šta je: tržište i tržišna ekonomija; konkurencija i monopol; ponuda i potražnja; lokalno, regionalno i svjetsko tržište; transport i vrste prevoza; cijena i kvalitet robe; reklama i marketing.

O ekivani rezultati:

U enik:

- Shvata da je tržište najširi oblik razmjene materijalnih dobara;
- Objašnjava šta je ponuda, a šta potražnja.

Nauka, tehnologija i društvo

U enik treba da nauči: o ulozi nauke i tehnologije u ekonomskom, industrijskom i kulturnom razvoju i svakodnevnom životu; o informatičkoj revoluciji i utjecaju interneta..

O ekivani rezultati:

U enik:

- Objašnjava ulogu nauke i tehnologije, kao veoma značajnom faktorom za razvoj društva.

ME UPREDMETNI I ME UPROGRAMSKI PRISTUPI

Za razliku od prethodnih razreda, programski sadržaji Gra anskog vaspitanja za VIII razred manje-više se odnose na teme koje pripadaju području ekonomije i tehnologije. Injenica da ovaj nastavni program ima probleme iz oblasti ekonomije, govori da gra ansko vaspitanje ima veze sa **ekonomijom**. Neki osnovni pojmovi iz oblasti ekonomije, kao što su: kapital, investicije, novac, tržište, proizvodnja, potrošnja itd. bi e nastavni dio Plana i programa ovog predmeta.

Povezanost sa **historijom** omogu avaju programski sadržaji etiri glavne predmetne podkategorije: (1. Slobode i ljudska prava, 2. Rad, proizvodnja i potrošnja 3. Tržište i raspodjela i 4. Nauka i tehnologija). Nastavni sadržaji ovih tema povezani su i sa historijskim aspektom njihovog razvoja koji e se u iti i u historiji. Dakle, sa **historijom**, gra ansko vaspitanje je tijesno povezano, kao i sa **geografijom** zato što tretira društveno-ekonomske probleme, u razli itim regionima i u razli itom vremenu.

Gra ansko vaspitanje je povezano i sa **bosanskim jezikom** iz razloga što se jezi ka kultura u enika oboga uje i terminima i izrazima iz oblasti ekonomije što utje e na razvoj gra anske kulture u enika.

Sa **likovnom umjetnoš u** je povezana putem figura (grafikona, tabela) ili drugih crteža; predstavlja na vizuelan na in razli ite ekonomske, društvene i gra anske probleme.

Sa **matematikom**, tako er je povezana upotrebom grafikona, šifri i razli itih statisti kih ra una.

Sa **fizikom** i **tehnologijom** gra ansko vaspitanje je povezano preko sadržaja koji proizilaze iz podkategorije Nauka i tehnologija, kao i potrebe korištenja tehni kih sredstava: kompjutera, kasetofona, kamera, diktafona, fotoaparata itd. u izu avanju ovog predmeta.

METODOLOGIJA

Da bi se realizirao Nastavni plan i program gra anskog vaspitanja nastavnik treba da koristi razli ite metode - u zavisnosti od sadržaja, ali i od zadataka koje u enici treba da realizuju u okviru ovog predmeta. Objašnjenja i diskusije u odjeljenju, itanje literature, diskusije, rad u grupama, individualni rad, prakti ne aktivnosti, korištenje interneta, scenske aktivnosti, korištenje multimedija, posjete terena, prikupljanje podataka, obrada i njihova prezentacija predstavljaju metode koje e se koristiti na predavanjima i izu avanju gra anskog vaspitanja.

Metodologija nastave je dug proces koji ne počinje i ne završava se u učionici, već obuhvata tri etape:

1. Planiranje i priprema;
2. Razvoj i smjerovi nastave, atmosfera u učionici, disciplina i vrijednovanje napretka učenika. E. R. R. (v. literaturu redni br. 11);
3. Samovrijednovanje i reflektovanje poslije učenja.

Nastava, učenje i povezanost relacije učenic – nastavnik usmjerena je na tri faze:

1. Prije učenja;
2. Tokom učenja;
3. Poslije učenja.

U prvu etapu ulazi: motivacija, objektivni, vrijednovanje, izvori i nadgledanje vremena.

Drugu etapu čini struktura časa. ERR

U treću etapu ulazi: proširenje izvan teme (proširene djelatnosti).

Ono što karakteriše uspješnu nastavu je menadžiranje vremena od strane nastavnika koristeći i birajući adekvatne tehnike i metode. Pomenuto neke od njih.

Evociranje: napredni i grafički organizatori, brainstorming, pravilno čitanje, slobodno pisanje itd.

Smisao realizacije: insert, dvodjelni dnevnik, uzajamna nastava, unaprijeđena nastavna jedinica itd.

Refleksija: klaster, diskusiona mreža, ili 5 min. A.T.S. itd.

Veoma je važno da nastavnik bude sposoban u planiranju i pripremi nastavnog časa, organizovanju nastave, upravljanju odjeljenjem, motivacijom učenika, komunikacijom sa njima, kao i u ocjenjivanju i vrijednovanju.

VRIJEDNOVANJE

Napredovanje u enika u predmetu Građansko vaspitanje ne može se mjeriti samo u momentu ispitivanja, već tokom celovog procesa njegovog aktivnog angažovanja i u estvovanja u odjeljenju, školi, zajednici. Prilikom vrijednovanja u enika ne treba se oslanjati samo na poznate informacije, već i na vještine pokazane u različitim praktičnim aktivnostima, kao što je ponašanje u sredini, praćenje događaja u zajednici, sakupljanje podataka i važnih činjenica za objašnjenje tema predviđenih Nastavnim planom i programom ovog predmeta.

Zašto se vrši vrijednovanje?

- Da bi se obezbijedile informacije o napredovanju u enika,
- Za motivisanje u enika,
- Za realizovanje planiranih objektiiva,
- Za vrijednovanje spremnosti u enika za znanja u budućnosti.

Vrijednovanje treba da bude sistematsko i raznovrsno. Vrste vrijednovanja koje mogu i treba da se primjenjuju u predmetu Građansko vaspitanje su sljedeće: zbirno, dijagnostificirajuće, unutrašnje i spoljašnje, svakodnevno, prethodno, stalno, objektivno ocjenjivanje itd.

Realizacija vrijednovanja, kao što se vidi, vrši se putem različitih oblika i vrsta: usmeno, pismeno, praktično, zbirnim temama, dosijeima, testovima, zadacima i ispitima. Ove vrste vrijednovanja vrše se s ciljem da u enici stvore radne navike, sposobnost pisanja, čitanja, studijske i organizacione, kao i personalne i društvene sposobnosti, kao što je motivisanost za rad u grupama. Ova vrsta raznolikosti vrijednovanja pomaže u kompleksnom formiranju u enikove ličnosti.

Napredovanje u enika u građanskom vaspitanju ne može se mjeriti samo u trenutku ispitivanja, već u celovom procesu angažovanja i aktivnog u estvovanja u razredu, školi, zajednici. Prilikom vrijednovanja u enika u građanskom vaspitanju ne treba se oslanjati samo na poznate informacije, već i na vještinama pokazanim u raznim praktičnim aktivnostima, kao što je ponašanje u okolini, praćenje događaja u zajednici, prikupljanje podataka i važnih činjenica za objašnjenje tema predviđenih Planom i programom ovog predmeta.

Vrijednovanje ne treba da bude samo jednostrani (nastavnik – u enik), već treba da bude i višestrani proces. Kod u enika treba

njegovati navike kritičkog vrijednovanja za sadržaje i metodologiju nastave i vrijednovanja.

Za dobrobit škole, zajednice, a posebno samih učenika, škola treba da stvori uslove, ne samo da bi se učenici vrijednovali, nego i da sami vrijednuju.

LITERATURA

1. David C. Saffell, *CIVICS Responsibilities and Citizenship*, Grade 9, Cesterville, Ohio, 2000;
2. James E. Davis & Phyllis Mazec Fernlund, *CIVICS Participating in Government*, New Jersey, 2001;
3. Center for Civil Education, *Be the People...*, Level II, 1993;
4. Osman Buleshkaj & Robert C. Nizzi, *Poruka iz učenice*, KEDP, 2003;
5. www.dadalo.org
6. www.unicef.org
7. www.ilo.org

HISTORIJA

(2 sata nedjeljno, 36 sati godišnje)

UVOD

Historija, kao društvena nauka i nastavni predmet u VIII razredu, uz određenu korelaciju sa srodnim predmetima, ima za cilj da upozna polaznike sa tokovima opšteg razvoja ljudskog društva i država, historijskim događajima iz opšte i nacionalne historije koji su se dešavali u periodu od Bečkog kongresa 1814. god. do kraja Prvog svjetskog rata 1918. godine.

Izučavanje predmeta historije u velikoj mjeri doprinosi svestranom razvoju polaznika, upoznavanju sa događajima, pojavama i procesima u hronološkom i historijskom razvoju koji su imali direktne posljedice na ekonomski, humanitarni, tehničko-tehnološki i politički razvoj u određenom vremenu i prostoru.

Planom i programom predviđenih tema i sadržaja od 1814-1918. god. kod polaznika VIII razreda razvija se: kritičko mišljenje, historijska svijest, svestrana analiza, istraživanje, razvoj znanja i upotreba historijskih izvora, kao i upoznavanje uzročno-posljedične veze i uzroka nastalih događaja.

Vremenski period od 1814. god. predstavljen je s obzirom na njegove društvene, vojne, privredne i kulturne prilike.

Svi historijski događaji i promjene koje su se dešavale u BiH, na Balkanskom poluostrvu, evropskim i izvan-evropskim državama prikazani su njihovim uzročno-posljedičnim odnosima, u svim oblicima ljudskog rada i djelovanja.

CILJEVI

(operativni zadaci)

Nastavni plan i program Historije za VIII razred ima za cilj:

- Da kod polaznika razvija vještine i sposobnosti da upoznaju i razumiju osnovne zakonitosti društvenog razvoja i procesa organizovanja, organizovanje i funkcionisanje razvoja ljudskog društva u vremenskom periodu od 1814.do kraja 1918.god.;
- Da kod polaznika razvija sposobnosti upoznavanja i razumijevanja na ina života i mišljenja historijskih li nosti, historijskih mjesta, državnih i društvenih institucija, vjeroispovjesti, ekonomskih, nau nih, tehni kih i kulturnih dostignu a;
- Da kod polaznika razvija vještine i potrebne navike za bolje upoznavanje, razumijevanje, obra ivanje i ostvarivanje raznih historijskih podataka u odre enim situacijama;
- Da upozna polaznike sa suštinom, oblicima, bitnim procesima i klju nim doga ajima južnoslovenskih naroda i njihovih susjeda za nacionalno oslobo enje i da na sadržajima iz opšte i nacionalne historije njeguju i razvijaju pozitivne vrijednosti; demokrati nost, toleranciju, poštovanje kulture svoga i kulture tu ih naroda i poštivanje vjerskih, polnih, rasnih i drugih razlika;
- Da upozna polaznike sa sadržajima i procesima koji su imali neposredne posljedice na društveno-politi ki i tehni ko-tehnološki razvoj društva;
- Da upozna polaznike sa klju nim svjetsko-historijskim doga ajima koji su bili prekretnica u razvoju ljudskog društva od 1814.godine, pa do kraja 1918.godine.

OPŠTI OBJEKTIVI

Polaznici treba:

- Da upoznaju i razlikuju tipove novog i savremenog doba;
- Da upoznaju historijske doga aje,razvoj država i naroda na Balkanu,Evropi i u svjetu od 1814. do 1918.godine;
- Da se upoznaju sa procesima društvenog razvoja i doga aja koji su imali snažan utjecaj na polju:nauke, kulture, religije i politike;

- Da se upoznaju sa na inom mišljenja, historijskim li nostima, važnim historijskim mjestima, društvenim i državnim institucijama novog i savremenog doba;
- Da se upoznaju sa bitnim odlikama historijskog razvoja Balkana, Evrope i svijeta u ovom periodu;
- Da se upoznaju sa položajem balkanskih naroda i njihovih država i njihovim ciljevima za nacionalnim oslobo enjem;
- Da su u stanju da uporede promjene društvenog razvitka izme u novog i savremenog doba;
- Da se upoznaju sa na inom života, djelovanjem i mišljenjem ljudi u razli itim periodima.

SPECIFI NI OBJEKTIVI

Polaznici treba:

- Da savladaju etape u razvoju novog i savremenog doba i osnovne odlike vremenskog razvoja ljudskog društva od 1814-1918.;
- Da upoznaju osobnosti i specifi nosti razvitka Bošnjaka, Albanaca i ostalih slovenskih naroda i njihovih susjeda;
- Da savladaju specifi nosti i karakteristike država razvijenog feudalizma i njihove razli ite oblike u pojedinim fazama društvenog razvitka;
- Da upoznaju osobnosti i specifi nosti razvitka Bošnjaka, ostalih slovenskih naroda, Albanaca i njihovih susjeda;
- Da razumiju važne historijske doga aje (borbe i ratove), uzroke i posljedice;
- Da se upoznaju sa na inom života, historijskim li nostima, važnim mjestima, društvenim i državnim institucijama, religijom i dostignu ima na polju nauke i kulture;
- Da upoznaju osnovne historijsko-geografske promjene u periodu od 1814-1918 uz razumijevanje zna aja prostora kao faktora historijskog razvitka;
- Da razvijaju svijest o poštivanju svoje i kulture drugih naroda, rasa i religija;

- Da razvijaju duh tolerancije i demokratsko pravo na različita mišljenja;
- Da razvijaju sposobnost samostalnog razmišljanja i odgovornost za vlastito djelovanje u sredini u kojoj žive.

VJEŠTINE I NAVIKE

Učenike historije u VIII razredu ima za cilj da polaznici savladaju sljedeće vještine i navike:

- Da razvijaju sposobnost svestrane ličnosti.
- Da razvijaju sposobnost historijskog kritičkog mišljenja i razmišljanja;
- Da upoznaju uzročno-posljedične veze i faktore koji su utjecali na razvoj društva u periodu od 1814-1918. god.
- Da se osposobe za samostalno korištenje udžbenika historije, historijskih pitanja, historijskih atlasa i tekstova sa historijskom sadržinom;
- Da se osposobe za samostalno korištenje historijskih karti, tablica, grafikona i dr.
- Da se osposobe za pravljenje hronoloških i sinhronističkih tablica i služenje njima radi produblivanja i konkretizovanja historijskog znanja.
- Da se osposobe za korištenje podataka iz enciklopedija i leksikona.
- Da cijene i poštuju kulturu svoga i kulturu drugih naroda, bez obzira na pol, vjeru, rasu i nacionalnu pripadnost.
- Da se osposobe za samostalno posmatranje muzejskih eksponata i spomenika historijskog karaktera;
- Da se polaznici osposobe za stalan sistematski rad i pravovremeno izvršavanje svih zadataka i obaveza vezanih za nastavu historije u VIII raz.

PROGRAMSKI SADRŽAJ VIII

2. i 3. razred, 36. i 37. nastavni sat (26. i 27. sat za obradu, 8. i 9. sat za utvrđivanje, 2. i 3. sat u dispoziciji)

Kategorije	Podkategorije	Programski sadržaj	Standardi dostignuća	Očekivani rezultati	Korelacija
NOVO DOBA	EVROPA ZA VRIJEME NOVOG DOBA	<p>1. Bečki kongres i Sveta alijansa.</p> <p>2. Francuska, Engleska i Njemačka od 1815-1871. godine.</p> <p>3. Italija i Austro-Ugarska od 1815-1871. godine.</p> <p>4. Revolucije 1848. god. u Francuskoj, Austriji i Mađarskoj.</p> <p>5. Revolucija 1848. god. u Njemačkoj i Italiji, Revolucija za ujedinjenje Njemačke i Italije.</p>	<p>-Da se upoznaju sa ciljevima Bečkog kongresa i ulogom Svete alijanse.</p> <p>-Da se upoznaju sa prilikama u evropskim zemljama u periodu od 1815-1871.</p> <p>-Da se upoznaju sa evropskim zemljama u kojima su izbile revolucije 1848.</p>	<p>-Da na geografskoj karti pokažu zemlje koje je osvojio Napoleon Bonaparta.</p> <p>-Znaju za preduslove koji su doveli do održavanja Bečkog kongresa i ulogu Svete alijanse.</p> <p>-Analiziraju društveno-ekonomski i politički razvitak evropskih zemalja.</p> <p>-Znaju da obrazlože tok buržoaskih revolucija evropskih zemalja 1848. god. Znaju kako je tekao proces ujedinjenja Njemačke i Italije.</p>	Geografija Književnost Umjetnost.

NOVO DOBA	EVROPA I SVIJET KRAJEM XIX I PO ETKOM XX VIJEKA	6.Razvoj nauke i tehnike u drugoj polovini XIX vijeka i Druga industrijska revolucija. 7.Njemačka, Engleska i Rusija krajem XIX i po etkom XX vijeka. 8.SAD i Austro-Ugarska krajem XIX i po etkom XX vijeka. 9.Albanci u prvoj polovini XIX vijeka.	-Da se upoznaju sa razvojem nauke i tehnike i sa uzrocima izbijanja Druge industrijske revolucije. -Da se upoznaju sa društveno- ekonomskom politikom i kulturnim prilikama u evropskim zemljama krajem XIX i po etkom XX vijeka. -Da se upoznaju sa Albancima u prvoj polovini XIX vijeka.	-Znaju da nabroje najvažnija tehni ka otkri a i zna aj Druge industrijske revolucije. -Znaju da obrazlože društveno-ekonomski i kulturni razvoj evropskih zemalja krajem XIX i po etkom XX vijeka. -Znaju da opišu društveno- ekonomske prilike kod Albanaca i njihovih susjeda.	Geografija, Književnost, Umjetnost
NOVO DOBA	EVROPA TOKOM NOVOG DOBA	10.Razvoj radni kog pokreta:Prva internacionala, Pariska komuna i Druga internacionala.	-Da se upoznaju sa uzrocima razvoja Me unarodnog radni kog pokreta.	-Znaju za uzroke formiranja Me unarodnog radni kog pokreta.	Geografija, Književnost, Umjetnost
NOVO DOBA	EVROPA TOKOM NOVOG I PO ETKOM	11.Južni Sloveni pod vlaš u Habsburške monarhije, Hrvatska i Slovenija od 1848-1914.	-Da se upoznaju sa položajem jugoslovenskih naroda pod vlaš u Habsburške	-Znaju za položaj jugoslovenskih naroda pod vlaš u Habsburške	Geografija, Književnost, Umjetnost

NOVO DOBA	SAVREMENOG DOBA EVROPA TOKOM NOVOG I PO ETKOM SAVREMENOG DOBA	12.Srbija i Crna Gora u borbi za svoju nezavisnost. 13.Srbija za vrijeme posljednjih Obrenovića i u doba buržoaskog parlamentarizma 1903-1914. 14.Crna Gora u vrijeme apsolutističke politike Nikole I Petrovića. 15.Narodno-revolucionarni pokret u Makedoniji.	monarhije. -Da znaju uzroke i ciljeve borbe za nezavisnost Crne Gore. -Da se upoznaju sa privrednim i društvenim razvojem Srbije. -Da se upoznaju sa prilikama u Crnoj Gori za vrijeme Nikole I Petrovića. -Da se upoznaju sa društveno-ekonomskim prilikama u Makedoniji.	monarhije. -Znaju za ciljeve borbe za nezavisnost SiCG. -Znaju o političkim prilikama Crne Gore u vrijeme Nikole I Petrovića. -Znaju za borbu Makedonaca protiv Turaka.	Geografija, Književnost, Umjetnost
NOVO DOBA	EVROPA I BALKAN U DRUGOJ POLOVINI XIX I PO ETKOM XX VIJEKA	16.Osmansko carstvo u drugoj polovini XIX vijeka. 17.Berlinski kongres i okupacija BiH. 18.BiH u borbi za	-Da se upoznaju sa prilikama u Osmanskom carstvu. -Da se upoznaju sa najvažnijim odlukama	-Znaju za prilike u Osmanskom carstvu u drugoj polovini XIX vijeka. -Znaju za najvažnije odlike Berlinskog kongresa i za motive	Geografija, Književnost, Umjetnost

		<p>autonomni položaj u Osmanskom carstvu.</p> <p>19. Velika Isto na kriza 1875-1878, BiH za vrijeme Austro-Ugarske vladavine, vjerske i kulturne prilike.</p> <p>20. Prizrenska liga 1878-1881 i razvoj albanskog obrazovanja i kulture.</p>	<p>Berlinskog kongresa i sa motivima okupacije BiH od strane Austro-Ugarske.</p> <p>-Da se upoznaju sa tokom i ulogom pokreta kapetana Huseina Gradaševi a.</p> <p>-Da se upoznaju sa uzrocima koji su doveli do velike Isto ne krize.</p> <p>-Da se upoznaju sa programom i ciljevima Prizrenske lige.</p>	<p>okupacije BiH od strane Austro-Ugarske.</p> <p>-Znaju za uzroke koji su doveli do izbijanja velike Isto ne krize.</p> <p>-Znaju program, ciljeve i zadatke Prizrenske lige i o kulturi i obrazovanju Albanaca.</p>	<p>Geografija, Književnost, Umjetnost</p>
SAVREMENO DOBA	EVROPA I SVIJET PO ETKOM XX VIJEKA	<p>21. Balkanski ratovi 1912-1913.</p> <p>22. Proglašenje nezavisnosti Albanije 28. XI 1912. i albansko pitanje na me unarodnoj sceni.</p>	<p>-Da se upoznaju sa uzrocima, ciljevima i karakterom Balkanskog rata.</p> <p>-Da se upoznaju sa proglašenjem nezavisnosti Albanije, kao i albanskim pitanjem</p>	<p>-Znaju uzroke koji su doveli do izbijanja Balkanskih ratova.</p> <p>-Znaju za proglašenje nezavisnosti Albanije i o</p>	<p>Geografija Književnost Gra ansko Odnosi Pravo</p>

		<p>23.Uzroci i po etak I svjetskog rata i formiranje blokova sila.</p> <p>24.Borbe u I svjetskom ratu i Oktobarska revolucija u Rusiji 1917.godine.</p> <p>-25.Kosovo i BiH u I svjetskom ratu 1914-1918.</p> <p>26.Kraj I svjetskog rata, karakteristike i posljedice rata.</p>	<p>na me unar.sceni i sa programom vlade Vilhelma Vida.</p> <p>-Da se upoznaju sa uzrocima izbijanja I svjetskog rata, borbama i frontovima.</p> <p>-Da se upoznaju sa revolucijama u Rusiji 1917.(februar i oktobar).</p> <p>-Da se upoznaju sa Kosovom i BiH u toku I svjetskog rata.</p> <p>-Da se upoznaju sa krajem,karakterom i posljedicama I svjetskog rata.</p>	<p>albanskom pitanju na me unarodnoj sceni.</p> <p>-Znaju za uzroke izbijanja I svjetskog rata, za borbe i frontove, revolucije u Rusiji 1917.</p> <p>-Znaju za položaj Kosova i BiH u toku I svjetskog rata.</p> <p>-Znaju za karakteristike i posljedice I svjetskog rata.</p>	
--	--	--	--	--	--

Napomena: Nastavniku se ostavljaju 2 asa da po izboru polaznika iskoristi sadržaje iz lokalne historije ili da se izvrši posjeta muzejima, arhivama, kulturno-historijskim spomenicima u zavi aju, gradu i široj okolini.

METODOLŠKA UPUTSTVA

(Metodologija nastave)

Nastavni predmet Historija se uspješnije može interpretirati samo pomoću primjene raznovrsnih metoda i tehnika. Primjenom nove metodologije predavanja i učenja kod polaznika se stvara daleko veća mogućnost pravilnog razumijevanja historijskih događaja nastalih u određenom vremenskom periodu i na određenom prostoru poštivanja i njihovu hronologiju dešavanja.

Kako je nastavnim planom i programom za VIII razred jasno predviđeno koje su nastavne teme i nastavne jedinice predviđene za realizaciju, kao i kojim znanjima, vještinama i navikama učenici treba da ovladaju, pri tome imaju i u vidu vaspitno-obrazovne ciljeve, nastavnik je u obavezi da bira nastavne metode i tehniku rada vodeći pri tome računa o različitim intelektualnim i psihofizičkim mogućnostima i zahtjevima polaznika.

Nastavnik naročito treba da vodi računa o stepenu mogućeg postizanja tih objekata u toku nastavnog procesa. Da bi učenje nastavnog sadržaja historije bilo uspješnije, nastavnik pri izboru i primjeni metoda, uvijek treba da ima u vidu da polaznici imaju različite nivoe saznanja i sposobnosti. Samom primjenom različitih metoda i tehnika rada, postiže se veća dinamika nastave, učenici se u znatno većoj mjeri motivišu za rad što je sve to imati za cilj da nastava bude zanimljiv, interesantan, a polaznici je lakše i bolje savladati sadržaje koji su predviđeni za taj čas.

Potpuna i daleko uspješnija realizacija nastavnog plana i programa umnogome zavisi od pravilnog izbora odgovarajućih metoda i tehnika, uvijek imaju i u vidu da se nastavnik mora pridržavati neophodnih metoda i tehnika u cilju uspješnije realizacije programskih sadržaja za polaznike VIII razreda, a za period 1814. do 1918. god.

Metode i tehnike nastavnog rada su: put, pristup i način pomoću kojih se realizuju zadaci u procesu nastave historije, a pri tome imaju i u vidu da kvalitet nastave zavisi umnogome od pravilnog izbora metoda i tehnika u slučajevima organizovanja nastavnog procesa.

U zavisnosti od prirode predmeta, ciljeva i zadataka historije nastavne metode se dijele na:

- **Verbalne metode (metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, dijaloga i diskusija);**
- **Tekstualna metoda;**

-Demonstrativno-ilustrativna metoda (demonstracija, ilustracija predmeta, objekta i dr.)

Pored ovih metoda, predlaže se u cilju pospješivanja nastave:

- a) direktno historijsko posmatranje;
- b) demonstriranje u kabinetu historije ili u razredu;
- c) socio-historijsko praćenje događaja;
- d) demonstriranje u životnoj sredini.

U nastavi historije usmeno izlaganje nastavnika (monološka metoda) i razgovor sa polaznicima (dijaloška metoda) imaju veoma važno mjesto. Radi uspješnijeg realizovanja zadataka poželjno je da nastavnik koristi i ostale metode i tehnike u cilju postizanja boljeg uspjeha.

Nastavnik stalno treba da ima u vidu da je osnovni zadatak nastave historije stvaralačko (produktivno) stvaranje znanja, vještina i prilika koje utječu na vaspitanje i obrazovanje učenika kao važnih pripadnika našeg društva.

OBLICI RADA I TEHNIKA

U nastavi historije, pored pravilnog izbora nastavnih metoda za dobro predavanje i uspješno učenje, nužno je potrebno da se na različitim oblicima rada i tehnikama, jer se time postiže veća efikasnost u nastavi. Od oblika rada u nastavnom procesu nastavnik vrši izbor sljedećih oblika rada i to:

- rad sa cjelim razredom,
- rad po grupama,
- rad u parovima,
- individualni rad,
- brzo savladavanje ideja (brainstorming),
- istraživački, komparativan i praktičan rad,
- skup ili drvo razmišljanja,
- petostih ili narodna predanja,
- klaster tehnika kritičkog razumijevanja i dr.

Kao posebne oblike nastave historije zastupiti programiranu, dopunsku, dodatnu i produženu nastavu, slobodne aktivnosti i ekipnu nastavu.

Predvidjeti:

- historijske nastavne ekskurzije,
- posjete muzejima, bioskopima, izložbama, kulturno-historijskim spomenicima u mjestu, zavičaju i okolini.

U nastavi historije grupni i individualni oblik rada mora doći i više do izražaja.

Za grupni i individualni oblik rada naročito su pogodni oni historijski sadržaji koji imaju izuzetnu vaspitno-obrazovnu vrijednost: revolucionarni pokreti, historija nastanka razvoja kulture svoga i kulture susjeda i drugih naroda, sakupljanje izvornog i nastavnog materijala, njegova klasifikacija i analiza.

U nastavi sa individualnim i grupnim oblikom rada treba pažljivo planirati i racionalno izvoditi, pri tome imajući u vidu da je njihov osnovni zadatak aktivizacija polaznika, njihovo osposobljavanje za samostalni rad i stvaralačko (produktivno) usvajanje znanja, vještina i navika.

Također, nastavnik mora da ima u vidu ograničenost svake metode, svakog oblika i svakog sredstva tehnike, jer se pravi efekti postižu njihovom maksimalnom korelacijom povezanom sa ciljevima predmeta i vaspitno-obrazovnim sadržajem.

U nastavi historije se moraju koristiti svi poznati tipovi metoda, a posebno:

- **metode za obradu novog gradiva,**
- **metode obnavljanja i utvrđivanja, kao i**
- **metode sistematizacije nastavnog gradiva.**

Nastavnik ovim tipovima metoda treba da pokloni posebnu pažnju vodeći računa o odnosu pojedinih djelova metoda prema metodi kao cjelini, o izboru najpogodnijih metoda, sredstava i tehnika rada.

Za postizanje boljih rezultata, nastavnicima se preporučuju svi tipovi metoda:

- **obrada, utvrđivanje, obnavljanje, sistematizacija;**
- **korištenje izvornih, historijskih tekstova;**

- korištenje historijske karte i atlasa;
- korištenje o iglednih sredstava (dijafilmova, grafofolija, slika, dijapozitiva, ilustracija i dr.);
- korištenje savremenih tehni kih sredstava (dijaprojektor, kinoprojektor, epidijaskop, episkop, grafoskop, magnetofon, gramofon, radio i TV.);
- korištenje historijskih itanki,radnih svezaka,kao i ostale literature sa historijskom sadržinom;
- izvršiti posjetu muzeju, arhivu, kulturno-historijskim spomenicima u mjestu i okolini.

a) U nastavi historije poseban značaj ima korištenje posebnih historijskih tekstova. U radu sa tekstom treba imati u vidu zahtjeve metodike nastave historije. Značaj historijskih tekstova je u sljedećem:

- što se na historijskom tekstu u enici najlakše razumiju u specifičnost historijskih problema i što se tekstom historijski fenomen može najbolje ilustrovati,
- što se analizom izvornog historijskog teksta njeguje stvaralačko rezonovanje, a ono je bitno za formiranje historijskog i svestranog kritičkog mišljenja u enika,
- što korištenjem ovih tekstova u enici upoznaju elementarne probleme naučnog istraživanja i naučne kritike,

b) Nastavnik historije na svakom od tipova sredstava mora da koristi historijsku kartu kao osnovno i nezamjenljivo nastavno sredstvo. Za nastavu historije bitno je da se izvrši klasifikacija historijskih karata prema historijskom sadržaju:

- opšte ili osnovne;
- tematske ili posebne;
- pojedinačne ili događajne;
- šematske;
- piktorijalne (slikovne);
- nijeme ili konturne historijske karte.

c) U nastavi historije radne sveske mogu veoma efikasno koristiti:

- za savladavanje inženjerskih znanja i poznavanja historijskih pojava i događaja pretežno na reproduktivnom nivou,
- za savladavanje vještine u korištenju enciklopedija i drugih priručnika sa podacima iz historije,
- za njegovanje samostalnosti učenika u sticanju standardnih znanja.

ME UPREDMETNA KORELACIJA

Iako se polaznici u toku nastave historije osposobljavaju da hronološki prate razvoj društva u cjelini, nastavnik prilikom rada planira za svaku temu vaspitno-obrazovni cilj, metode, nastavna sredstva, tekstove i literaturu za polaznike u cilju uspješnijeg ostvarivanja zadataka. Nastavnik historije mora obezbijediti korelaciju sa drugim, a prije svega srodnim predmetima kao što su:

- **geografija,**
- **priroda i društvo,**
- **književnost,**
- **arheologija,**
- **likovna umjetnost i**
- **građansko vaspitanje.**

Posebnu mogućnost za međupredmetnu korelaciju pružaju dodatni rad i izborna nastava, gdje teme mogu da obuhvataju sadržaje iz srodnih predmeta obrađene uz stručnu pomoć nastavnika srodnih predmeta. Kada je u pitanju realizacija slobodnih aktivnosti, historijske ekskurzije i posjete kulturno-historijskim spomenicima, korelacija omogućava postizanje boljeg uspjeha.

Samom korelacijom sa srodnim predmetima obezbjeđuje se cjelishodnost cjelokupnog vaspitno-obrazovnog procesa. Nastavnik uvijek ukazuje polaznicima na uzročno-posljedične veze kako bi se što bolje kod njih razvila sposobnost za kritičko razmišljanje i razumijevanje pojava, procesa i događaja u vremenu i prostoru.

Korištenje audio-vizuelnih sredstava, izvornih tekstova sa historijskom sadržinom, te posjete muzejima i arhivima podstiče

polaznike da samostalno razmišljaju o događajima koji su se dešavali u određenom vremenu i prostoru. Posebnu pažnju treba posvetiti onim događajima koji su imali utjecaj na društveno-ekonomski i kulturni napredak ove države.

OCJENJIVANJE I VRIJEDNOVANJE

Ocjenjivanje i vrijednovanje je stalan proces koji ima podsticajni karakter, jer na taj način motiviše polaznika za stalan i sistematski rad; i proces je trajnog praćenja rada učenika koji ima za cilj da izmjeri sve vrste sposobnosti polaznika. Nastavniku se pruža mogućnost da prati angažovanje polaznika, a prije svega: usmene odgovore, pisane referate, testove, pisane radove, kao i ostale aktivnosti koje polaznik preuzima u cilju usvajanja znanja što mu pomaže uspješnije formiranje stvaralačkog duha.

Osnovni ciljevi ocjenjivanja i vrijednovanja polaznika u nastavi historije su:

- da motiviše polaznika za rad;
- da obezbijedi informacije o stepenu postignutih objekata;
- da poboljša učenje polaznika i predavanje nastavnika;
- da prepozna darovitije polaznike i da im pruži dovoljno podataka;
- da osigura informacije o saznanju polaznika za njihovo opredjeljenje u budućnosti.

Ocjenjivanje i vrijednovanje obuhvata više komponenti, ali su najvažnije:

- ocjenjivanje obima znanja (**kvantitet**) i ocjenjivanje nivoa znanja (**kvalitet**);
- vrijednovanje obima kvantiteta i nivoa kvaliteta znanja se utvrđuje stepenom usvojenosti programa u sljedećim nivoima:
- razumijevanje naučnih (shvatanje pojmova i činjenica), odvajanje bitnog od nebitnog, povezivanje činjenica i objašnjavanje definicija;
- prepoznavanje i reprodukcija gradiva;

- kritički odnos prema naučenom;
- stvaralački odnos prema naučenom koji se ogleda u samostalnom pronalazaženju činjenica i primjera.

Pomoću ovih ciljeva, nastavnik osigurava nove informacije za uspjeh polaznika, upozna ga sa planiranom nastavom s ciljem da polaznika približi nastavnom planu i programu; nastavnik uviđa koliko je osposobljen da pokaže svoja dostignuća, da ocjeni rad u grupi, kao i da vidi koliko je polaznik ili grupa osposobljena za samostalno i grupno historijsko mišljenje i koliko je spremna za budućnost. Učenike nastavnik podijeliti u grupe tek kada uvidi sve polazničke rezultate. Vidi je koja grupa ili polaznik ima poteškoće u radu i koje teme grupa nije savladala, a cilj je da se gradivo usvoji i nauči. Prilikom ocjenjivanja, nastavnik uzima u obzir sljedeće elemente:

- povezivanje historijskih činjenica kao bitnih odrednica historijskog događaja, procesa i pojava u njihovoj logici i historijskoj povezanosti;
- povezivanje hronologije bitne za vremensko određivanje događaja ili procesa u cilju shvatanja uloge, prostora i historijskog vremena u društvenom razvitku;
- razumijevanje uzročno-posljedične veze;
- sposobnosti opisivanja i objašnjavanja događaja i procesa te nim književnim jezikom;
- poznavanje historijsko-geografskih elemenata bitnih za lokalizovanje događaja, pojava i procesa s ciljem shvatanja uloge prostora u historijskom razvitku;
- poznavanje historijskih i socioloških pojmova i kategorija, njihovu odgovarajuću upotrebu i njihovo povezivanje u sistem koji omogućuje razvitak historijskog mišljenja kod učenika.
- Sve navedene elemente znanja, interesovanja i navika treba sistematski vrijednovati, ali uvijek treba imati u vidu individualnu psihofizičku mogućnost i sposobnost polaznika.

OBLICI OCENJIVANJA – VRIJEDNOVANJA

U toku školske godine treba primjeniti više oblika kontrole i to:

- **usmeno provjeravanje;**

- **pismeno provjeravanje;**
- **provjeravanje putem tekstualnih zadataka;**
- **provjeravanje putem rješavanja praktičnih zadataka;**
- **provjeravanje domaćih zadataka.**

TIPOVI OCJENJIVANJA – VRIJEDNOVANJA

Najpoznatiji tipovi ocjenjivanja su:

- **Suštinsko ocjenjivanje;**
- **Sveobuhvatno ocjenjivanje;**
- **Ocjenjivanje na osnovu kriterijuma;**
- **Dijagnostificirano ocjenjivanje;**
- **Suštinsko i dijagnostificirano ocjenjivanje;**
- **Unutrašnje ocjenjivanje,**
- **Spoljno ocjenjivanje;**
- **Svakodnevno ocjenjivanje;**
- **Prethodno ocjenjivanje;**
- **Ocjenjivanje u procesu;**
- **Završno ocjenjivanje.**

OSNOVNE DJELATNOSTI VRIJEDNOVANJA U RAZREDU

Najpoznatije djelatnosti vrijednovanja u razredu su:

- **Svakodnevna kontrola u razredu;**
- **Domaći zadaci;**
- **Testovi.**

a) Nastavnik za vrijeme svake redovno kontroliše polaznike, daje im informacije kako bi im olakšao učenje i stalno prati napredovanje polaznika i uočava njihove poteškoće.

b) Važnost domaćih zadataka je velika i veoma značajna, jer se preko njih osiguravaju informacije za nastavnika i proširuju znanja polaznika za nezavisan rad i usvajanje nastavnih jedinica tokom izrade domaćih zadataka. Ukoliko se javljaju određene poteškoće prilikom izrade domaćih

zadataka, pomoć roditelja je veoma važna s jedne strane, a s druge strane pomoć roditelja može biti neproduktivna, jer se polaznik time navikava da čeka gotova rješenja.

FORME TESTOVA

Postoje različite forme testova od kojih su, ipak, najvažnije sljedeće:

- **usmeno testiranje;**
- **pismeno testiranje;**
- **testiranje preko grafičkog prikazivanja ili predstavljanja.**

S obzirom na prirodu predmeta i sadržaja koji se objašnjava, predlaže se nastavniku da koristi ovu podjelu testova:

- **testove za samokontrolu,**
- **testove za ocjenjivanje,**
- **testove za unapređenje i**
- **finalni test.**

U nastavi historije testiranje znanja polaznika je veoma važno, jer omogućava dobijanje informacija o napredovanju polaznika. Međutim, testiranje znanja može da ima i negativne osobine, jer ako je polaznik nedovoljno pripremljen za testiranje, kod njega se javlja veliko neraspoloženje koje se ispoljava bijesom, strahom i stresom.

Za vrijednovanje znanja polaznika, koristimo se i ostalim djelatnostima, na primjer:

- **ocjenjivanje pomoću eseja;**
- **ocjenjivanje pomoću dosijea;**
- **samoocjenjivanje ili samovrijednovanje i drugo.**

OKLJUČENI REZULTATI NA KRAJU VIII RAZREDA

Polazeći od opštih, posebnih i operativnih zadataka nastave historije od polaznika na kraju VIII razreda očekuju se sljedeći rezultati i to:

- da imaju bolja saznanja i dovoljno informacija o razvoju ljudskog društva od 1814-1918 god.;

- da znaju o specifičnostima i najvažnijim događajima u Bošnjaka, Albanaca i susjednih naroda;
- da upoznaju kulturnu baštinu svog i ostalih naroda i njihovih susjeda, kao i njihova dostignuća;
- da se bolje upoznaju sa životom, običajima i kulturom Bošnjaka i Albanaca u periodu od 1814-1918.god.;
- da se upoznaju sa otporom Bošnjaka austro-ugarskoj okupaciji;
- da se upoznaju sa otporom Bošnjaka, Albanaca i ostalih južnoslovenskih naroda osmanlijskoj vlasti;
- da se upoznaju sa historijskim ličnostima Bošnjaka, Albanaca i drugih naroda;
- da se upoznaju sa specifičnim položajem BiH od 1814-1918.god.
- da bolje shvate historijsku i sociološku periodizaciju novog i savremenog doba;
- da bolje upoznaju suštinu, oblike, bitne procese i ključne događaje iz borbe južnoslovenskih naroda i njihovih susjeda za oslobođenje;
- da bolje razumiju društvene, državne, ekonomske, kulturne i vjerske tokove;
- da se polaznici bolje upoznaju sa nacionalnim pokretom Albanaca, formiranjem Pećke i Prizrenske lige, sa albanskim ustancima protiv Turaka, proglašenjem nezavisnosti Albanije, radom Vlade Ismaila Kemalija i odlukama Londonske konferencije o Balkanu, vladavinom Vilhelma I. i o Albancima u toku Prvog svjetskog rata;
- da se upoznaju sa nacionalno-revolucionarnim pokretom Makedonaca, Turaka i opšte nacionalnim preporodom Makedonaca u XIX vijeku i početkom XX vijeka;
- da se bolje upoznaju sa uzrocima, povodom i posljedicama Prvog svjetskog rata;
- da se upoznaju sa Velikom Oktobarskom socijalističkom revolucijom u Rusiji 1917. i njenim vođom Vladimirom Ilićem Lenjinom;
- da se upoznaju sa položajem Kosova i BiH prije, tokom i poslije Prvog svjetskog rata;

- da se što bolje osposobe u upotrebljavanju historijskih karata i korištenju materijala sa historijskom sadržinom, fotografijama, pismima, dokumentima i filmovima sa historijskom sadržinom;
- da se osposobe za kritičko sagledavanje i analizu nastalih događaja i posljedica izazvanih Prvim svjetskim ratom.

IZVORI (LITERATURA) I NASTAVNA SREDSTVA

U realizaciji nastavnih sadržaja iz Historije za VIII razred predlaže se korištenje sljedeće literature:

- Prof.dr.Mustafa Imamović, Historija Bošnjaka;
- Ibrahim Tepić i Fahrudin Isaković, Historija za VII razred Osnovne škole-IP Svjetlost dd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo 2001.
- Mr.Muhamed Ganibegović, Mr.Enes Durmišević, Mr.Muhedin Pelešić, Historija za VIII razred Osnovne škole-IP Svjetlost dd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo 2001.
- Dr.Ali Hadri, Historija albanskog naroda, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Priština,

Za uspješnu realizaciju programskih sadržaja i nastave Historije za VIII razred, nastavnici, pored dobrog izbora odgovarajućih nastavnih metoda i tehnika, koriste veoma važna nastavna sredstva i to:

- Historijske zidne karte;
- Historijski atlas;
- Ilustrativni materijal sa historijskom sadržinom;
- Dijafilmove;
- Dijapozitive;
- Projekcioni komplet slika i karata za grafoskop;
- Skice, šeme, grafikone, hronološke tablice, makete, tematske karte;
- Muzejske eksponate, kao i posjetiti historijska mjesta i historijske spomenike.

GEOGRAFIJA 8

Oblast: **Regionalna geografija
Kontinenti bez Evrope**

Fond časova (2 čas nedjeljno, 36 časova godišnje)

UVOD

Geografija kontinenata bez Evrope ima za cilj proučavanje prostranstva ostalih kontinenata u cjelini, njihovih regija i pojedina no karakteristične zemlje. Prisvojena znanja će pomoći u shvatanju geografskog položaja kontinenata, regija i zemalja, ulogu prirodnih uvjeta i resursa u razvoju ekonomije i života ljudi, populacijske razlike, kulturne i političke specifičnosti vezane za prostorne osobenosti regija i zemalja gdje oni žive. Geografija kontinenata pomaže u razumijevanju međusobnih veza društva i prirode, njenog korištenja i zaštite, suradnje između naroda i zajednica različitih etničkih, vjerskih, političkih, kulturnih i polnih pripadnosti. Iz različitih regiona i zemalja ostalih kontinenata ima mnogo primjera iz kojih se može naučiti kako (ne) treba djelovati, te se ta iskustva mogu koristiti u našem kraju.

CILJEVI

Cilj izučavanja geografije kontinenata se zasniva na:

1. Razvijanju sposobnosti učenika da **upoznaju** geografski položaj, prirodne i društvene osobine kontinenata, regije i karakteristične zemlje i utjecaj prirodnih uvjeta i društvenih faktora na njihovu sredinu.
2. Razvijanju sposobnosti učenika da **shvate** ulogu geografskog položaja, prirodnih i društvenih osobina, utjecaj uvjeta na ljudsku aktivnost, izazove i perspektive u regionalnoj međuzavisnosti..

3. Razvijanju potrebnih **vještina** i **navika** za pribavljanje, obradu i korištenje različitih podataka u konkretnim situacijama.
4. Razvijanju **spremnosti** da **ispravno i odgovorno koriste** znanja, vještine i navike dobijene iz nastave geografije.
5. Razvijanju **stavova** i **vrijednosti** o raznovrsnosti prirodnih osobina, različitih uvjeta života i djelatnosti svijeta.
6. Razvijanju sposobnosti za **poštovanje** ljudskih prava svih naroda, bez obzira na etničku, vjersku, jezičku i polnu pripadnost, angažovanje u traženju rješenja lokalnih, regionalnih i globalnih problema.

OPŠTI OBJEKTIVI

Učenik treba:

➤ **Da poznaje:**

- činjenice i koncepte prirodnih i društvenih osobina kontinenata;
- Osnovne prirodne i društvene osobine kontinenata, regija i zemalja.

➤ **Da shvati:**

- Geografske specifičnosti kontinenata, prirodne, socijalne, ekonomske i političke osobine;
- Sličnosti i razlike prirodnih i društvenih osobina između kontinenata, regija i karakterističnih zemalja.

➤ **Da primijeni:**

- Grafikon, dijagram, modele, karte itd. za reljefne, klimatske i hidrografske elemente, rasprostranjenost, kretanje i strukturu stanovništva i ekonomske djelatnosti;
- Verbalne, količinske i simbolične podatke iz teksta, fotografije, karte, grafikon, tabele, dijagram itd.

➤ **Da analizira:**

- Značaj prirodnih i društvenih odlika kontinenata u društvenom i ekonomskom razvoju;
- Utjecaj prirodnih uvjeta i društvenih faktora u razvoju ekonomije kontinenata, regija i tipičnih zemalja.

➤ **Da ocjeni:**

- Ulogu prirodnih i društvenih odlika kontinenata, regija i karakteristika njihovih zemalja;
- Stvarne uzroke fizičkih i društvenih odlika kontinenata, kao što su: globalno zagrijavanje, problem vode, erozija, zagađivanje, brzi rast stanovništva, problem izbjeglica, neravnomjerni ekonomski razvoj kontinenata, regija i zemalja itd.

➤ **Da razvije stavove i vrijednosti:**

- O raznovrsnosti prirodnih odlika, različitim životnim uvjetima i ljudskim djelatnostima;
- O shvatanju ličnog ponašanja (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, pošten, kritičan itd.).

Kategorija	Podkategorija	Nastavne teme	Br. asova	Ukupno
Region	Azija	Opšti pregled Azijskog kontinenta i podjela na regije	2	
		Jugozapadna Azija –Prirodne, populacione i ekonomske osobine, zemlje Jugozapadne Azije (Turska).	2	
		Južna Azija– Opšte, prirodne, populacione i ekonomske osobine (zemlje Južne Azije).	1	
		Jugoisto na Azija – Geografski položaj, prirodne, populacione i ekonomske osobine. Države Jugoisto ne Azije.	1	
		Isto na Azija – Daleki Istok. Geografski položaj, prirodne, populacione i ekonomske osobine. Države Isto ne Azije - Kina i Japan.	2	8+2
Region	Afrika	Afrika – Opšte, prirodne, populacione i ekonomske osobine. Regionalna podjela Afri kog kontinenta.	2	
		Sjeverna Afrika – Geografski položaj, prirodne, populacione i ekonomske osobine. Zemlje Sjeverne Afrike.	1	
		Zapadna Afrika i Sudanska Afrika - Geografski položaj, prirodne, populacione i ekonomske osobine.	1	
		Centralna Afrika i Isto na Afrika - prirodne, populacione i ekonomske odlike.	1	
		Južna Afrika - Geografski položaj, prirodne, populacione i ekonomske osobine.	1	6+2

Kategorija	Podkategorija	Nastavne teme	Br. asova	Ukupno
Region	Amerika	Opšte, prirodne, populacione i ekonomske osobine i regionalna podjela.	2	
		Sjeverna Amerika. Geografski položaj, prirodne, populacione i ekonomske osobine. Zemlje Sjeverne Amerike, SAD i Kanada.	3	
		Srednja Amerika. Geografski položaj, prirodne, populacione i ekonomske osobine. Zemlje Srednje Amerike.	1	
		Južna Amerika. Opšta, prirodna, populaciona i ekonomska obilježja. Države Južne Amerike; Brazil i Argentina.	3	9+3
Region	Australija, Okeanija i Polarni predjeli	Australija i Okeanija. Geografski položaj, prirodne i ekonomske osobine, otkriće i naseljavanje, regije Australije.	2	
		Opšte i prirodne osobine Polarnih predjela.	1	3+1
		Ukupno : Nastava + obnavljanje + vježbe	26+8	26+8
		Ocjenjivanje	2	
		asovi na raspolaganju	0	
		Ukupno asova	36	

Kategorija	Podkategorija	Nastavne teme	Okvireni rezultati	Međupredmetne veze
Region	Azija	<p>Azija–Položaj, veličina, seizmičke, reljefne, klimatske, hidrografske i biogeografske osobine.</p> <p>- Demografske, kulturne, ekonomske i političke odlike i podjela Azije na regije.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da učenik definiše granice Azije u odnosu na druge kontinente i da ukaže na prednosti i nedostatke geografskog položaja. - Da uporedi njenu veličinu i prostor u odnosu na druge kontinente. - Da istakne seizmičke zone u Aziji. - Da prepozna na karti glavne planine, visoravni, nizije, velike riječne doline, poluotoke i otoke. - Da objasni ulogu velikog prostranstva, utjecaj mora i okeana na klimu, utjecaj monsunskih vjetrova, vodno bogatstvo i hidrografsku mrežu. - Da izdvoji klimatske pojaseve, biljne formacije, kao i da nabroji divlje životinje koje žive u regionu Azije. - Da prepozna i pokaže glavna mineralna bogatstva i energetske izvore Azije i da ih označi na radnoj karti. - Da izdvoji glavne regije koncentracije stanovništva Azije. - Da nabroji glavne rase i najveće narode Azije. - Da zabilježi na radnoj karti najveće gradove Azije i da to prokomentariše. 	<ul style="list-style-type: none"> - Da poveže geografska, historijska, geološka, geomorfološka, klimatska, hidrografska, biogeografska, demografska, ekonomska i politička znanja.

			- Da prepozna glavne ekonomske i političke razlike u Aziji, glavne ekonomske djelatnosti i tipične geografske regije Azije.	
Region	Azija	<p>Jugozapadna Azija - geografski sredozemni položaj. - Seizmičke, klimatske, hidrografske i biogeografske osobine.</p> <p>- Populacione, kulturne, ekonomske i političke osobine Bliskog Istoka i Sredozemlja.</p>	<p>- Da objasni ulogu geografskog položaja Jugozapadne Azije i da ocjeni njen značaj u Aziji i svijetu.</p> <p>- Da pronađe na karti planinske sisteme, polja, visoravni, pustinje i najpoznatije riječne doline i da objasni zašto se oko Mediterana (Sredozemlja) i na poluotoku Male Azije dešavaju zemljotresi.</p> <p>- Da razlikuje prostiranje klimatskih tipova u Jugozapadnoj Aziji i da objasni siromašnu riječnu mrežu, malu količinu vode tokom ljeta i nedostatak jezera.</p> <p>- Da objasni osobine vode Sredozemnog mora i njihovu ulogu na ekonomiju i turizam.</p> <p>- Da zabilježi na radnoj karti narode koji žive u zemljama Jugozapadne Azije i da prokomentariše kartu gustine naseljenosti stanovništva.</p> <p>- Da pronađe na karti najpoznatije kulturne i religijske gradove Jugozapadne Azije i da prepozna turističke zone.</p> <p>- Da istakne države bogate naftom i da argumentuje ulogu nafte u ekonomskom</p>	- Za objašnjenje prirodnih, populacionih, ekonomskih i političkih osobina regije Jugozapadne Azije neophodno je poznavanje geografije, biogeografije, demografije, ekonomije, sociologije i politike pomenute regije.

			<p>razvoju i životu ljudi.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje prirodne, populacione, kulturne, ekonomske i političke sličnosti i specifičnosti Turske, Irana i Saudijske Arabije. 	
Region	Azija	Južna Azija - Geografski položaj, opšte prirodne, populacione, ekonomske i političke osobine.	<ul style="list-style-type: none"> - Da objasni ulogu geografskog položaja u odnosu na druge regije i da na karti pronađe otoke (ostrva), morske zalive i glavne luke Južne Azije. - Da pronađe na karti najvažnije planinske lance, stare planine, nizije i polja ove regije. - Da istakne tipove klime između sjevernih, jugozapadnih i južnih dijelova i viših i nižih krajeva Južne Azije. - Da pronađe na karti najvažnije rijeke i da opiše njihove specifične osobine. - Da klasifikuje narode Južne Azije prema broju stanovnika, gustini i prirodnom priraštaju i da zabilježi na karti najveće gradove ove regije. - Da pokaže glavne činjenice koje su utjecale na ekonomsku i društvenu zaostalost ovih zemalja. 	Za objašnjenje prirodnih, demografskih, ekonomskih i političkih osobina Južne Azije potrebno je solidno geografsko, geološko, demografsko, ekonomsko i političko znanje.
Region	Azija	Jugoistočna Azija - Krajnji geografski položaj sa dobrim vezama.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik treba da definiše regiju i da prepozna poluotoke, otoke i zemlje koje čine ovu regiju i da ih pronađe na karti. - Da pronađe na karti najpoznatije planinske sisteme, velike plodne nizije, rijeke i riječne 	- Da bi objasnili prirodne, populacione i ekonomske osobine regije Jugoistočne Azije neophodno je

		Reljefne, klimatske, hidrografske, vegetacione karakteristi ne osobine.	doline i da obrazloži zašto se na otocima Indonezije dešavaju zemljotresi i vulkani. - Da razlikuje klimatske tipove preko klimograma i da opiše njihove osobine. -Da zna kakav biljni svijet posjeduje ova regija i koje divlje životinje tu žive.	poznavanje prirodnih uvjeta, populacionih, ekonomskih i političkih specifičnosti.
Region	Azija	Etničke i demografske karakteristike. - Nivo ekonomskog razvoja u skladu sa prirodnim uvjetima.	- Da prepozna osobine etničkog i vjerskog sastava Jugoistočne Azije. - Da istakne glavne poljoprivredne i industrijske proizvode po kojima su poznati na svjetskom tržištu.	Sprema geografskih, geoloških, demografskih, kulturnih, ekonomskih i političkih znanja.
Region	Azija	Istočna Azija - Geografski položaj - Istočni krajevi koji izlaze na Tihookean - Reljefne, klimatske, hidrografske i vegetacione karakteristi ne osobine, bogatstvo	- Učenik treba da definiše regiju i da prepozna države koje čine ovu regiju. - Da uporedi zapadne i istočne krajeve, kontinentalne krajeve i otoke prema reljefu, klimi i hidrografiji. - Da zabilježi na radnoj karti najpoznatije planine, visoravni, stepe i pustinje, polja i riječne doline, najpoznatije rijeke i otoke u Tihom okeanu koji su formirani vulkanskom aktivnošću. - Da razlikuje promjenu flore od sjevera ka jugu i od zapada ka istoku.	- Za objašnjenje regije Istočne Azije trebamo posjedovati solidna znanja iz geografije, geofizike, demografije, historije, ekonomije i politike.

		uglja, gvož a, nafte, olova, cinka, bakra, kalaja itd. Regija nastanjena homogenom mongoloidnom rasom.	<ul style="list-style-type: none"> - Da pokaže na karti izvore bogate mineralima u regiji i njihov značaj u ekonomiji. - Da istakne osobine svake regije: gustinu naseljenosti, visok prirodni priraštaj, raznovrsnost etničke i vjerske pripadnosti. - Da zabilježi na radnoj karti najvažnije i najveće gradove ove regije. 	
Region	Azija	Istočna Azija - Regija nastanjena homogenom mongoloidnom rasom, gustina i visok prirodni priraštaj stanovništva, visoki kulturni nivo, visoki ekonomski razvoj. - Države Istočne Azije. Kina i Japan	<p>Da definiše i razlikuje prirodne, populacione, kulturne, ekonomske i političke specifičnosti zemalja Istočne Azije (Kine i Japana)</p>	
Region	Afrika	Afrika kao regionalna cjelina. Položaj, veličina i	<ul style="list-style-type: none"> - Da definiše granice Afrike i da pokaže prednosti položaja u odnosu na Aziju, Ameriku i Australiju. - Da prepozna moreuze, morske zalive, otoke i 	<p>Objašnjenje Afrike kao regionalne cjeline iziskuje solidna geološka, geofizička,</p>

		granice. - Reljefne, klimatske, hidrografske i biogeografske osobine.	poluotoke i da pokaže na karti planinske sisteme (lance), stare planine, nizije, polja, najpoznatije visoravni, pustinje, polupustinje, stepe, savane i ekvatorijalne šume. - Da razlikuje tipove klime i da odredi na geografskoj karti biljne zone sredozemnog rastinja, stepe, savane i prašume.	klimatska, biogeografska, demografska, historijska, kulturna, ekonomska i politička znanja.
Region	Afrika	- Demografske, kulturne i ekonomske osobine i regionalna podjela.	- Da prokomentariše tabele, grafikone porasta i gustine stanovništva na kontinentu. - Da nabroji najveće narode, grupe naroda i rase koje pripadaju Africi na kontinentu, njegovim regionima i zemljama. - Da pokaže glavna prirodna bogatstva Africe na kontinentu, poljoprivredne i industrijske proizvode po kojima je poznata Afrika.	
Region	Afrika	Sjeverna Afrika - Geografski položaj i prirodne osobine. - Arapsko- berbersko stanovništvo islamske vjeroispovjesti. - Osobine ekonomskog	- Da definiše regiju Africe na Sredozemlju i da prepozna zemlje koje čine ovu regiju. - Da opiše planinski reljef (planinske lance, visoravni, pustinje i planinske masive usred pustinje). - Da razlikuje tipove klime i njihove razlike od Mediterana do sjevernog tropskog pojasa. - Da objasni zašto su rijeke kratke i imaju malu količinu vode. - Da obrazloži veliko prisustvo podzemnih voda i njihov značaj.	

		razvoja - Zemlje Sjeverne Afrike.	<ul style="list-style-type: none"> - Da označi na radnoj karti izvore nafte, nikla, fosfata, gvožđa, olova, cinka i soli u ovoj regiji. - Da identifikuje narode koji nastanjuju ovu regiju, njihove demografske, kulturne i ekonomske osobnosti. 	
Region	Afrika	Zapadna (Gvinejska) i Sudanska Afrika -Geografski položaj, prirodne, populacione i ekonomske osobine. Zemlje Zapadne i Sudanske Afrike	<ul style="list-style-type: none"> - Da pokaže na karti otoke, zalive i zemlje koje čine Zapadnu i Sudansku Afriku. - Da pokaže glavne osobine reljefa, klime i hidrografije Zapadne i Sudanske Afrike. - Da poveže klimu sa prostranstvom ekvatorijalnih šuma i vrste različitih životinja i ptica. - Da pokaže na karti izvore najpoznatijih minerala i njihov ekonomski značaj. - Da prepozna narode koji žive u ovoj regiji, njihove demografske, kulturne i ekonomske osobine. - Da ocjeni i argumentuje poljoprivrednu strukturu u zavisnosti od klimatskih uvjeta. - Da označi na radnoj karti glavne gradove Zapadne i Sudanske Afrike. 	Objašnjenje prirodnih, populacionih i ekonomskih osobina regije Zapadne i Sudanske Afrike zahtjeva neophodna geografska, ekonomska, politička i sociološka znanja.
Region	Afrika	Centralna Ekvatorijalna i Istočna Afrika - Zemlje i geografski	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik treba biti u stanju da definiše region i da prepozna njegove države. - Učenik treba da pokaže da je Istočna Afrika spona između Srednjeg Istoka, Južne i Istočne Azije. 	-Objašnjenje prirodnih, populacionih i ekonomskih osobina Centralne,

		položaj. - Prirodne, populacione i ekonomske karakteristike.	<ul style="list-style-type: none"> - Da označi na radnoj karti basen rijeke Kongo, aluvijalne nizije, visoravni i niske okolne planine. - Da pronađe na karti visoke planine Istočne Afrike vulkanskog porijekla, jezerske visoravni na jugu i dug pojas priobalja na istoku. 	Ekvatorijalne i Istočne Afrike zahtjeva geografska i biogeografska znanja.
Region	Afrika	- Države Ekvatorijalne i Istočne Afrike	<ul style="list-style-type: none"> - Da izrazi povezanost klime sa vegetativnim zonama – ekvatorijalne šume i savane na periferiji i raznovrsni svijet životinja i insekata opasnih po zdravlje ovjeka i domaćih životinja. - Da pronađe na karti najznačajnije rijeke i da opiše njihove osobine. - Da označi na radnoj karti izvore nafte, prirodnog gasa, urana, srebra, zlata, cinka, gvožđa itd. - Da identifikuje narode koji nastanjuju ovaj region i njihove demografske osobine. - Da pronađe vezu između prirodnih uvjeta i bogatstva sa ekonomskom strukturom ovih zemalja. 	Klimatska, geološka, demografska, ekonomska i politička znanja.
Region	Afrika	Južna Afrika - Geografski položaj, prirodne, populacione i ekonomske	<ul style="list-style-type: none"> - Da pokaže na karti koje obale Južne Afrike zapljuskuju vode Indijskog okeana i države koje čine ovu regiju. - Da pronađe na karti planine, visoravni, kotline, pustinje i doline duž obale okeana. - Da analizira vezu između vegetacionih zona i 	- Objašnjenje tipičnih osobina ovog regiona zahtjeva neophodna geografska, geološka, historijska, sociološka,

		osobine. - Zemlje Južne Afrike	klimatskih tipova i da obrazloži siromašnu hidrografsku mrežu i nedostatak jezera. - Da obilježi na radnoj karti najpoznatije izvore zlata, dijamanta, uranijuma, hroma, nafte, uglja itd. - Da identifikuje narode koji žive u ovoj regiji i rasne, demografske, kulturne i ekonomske osobine. - Da pronađe vezu između bogatstva i prirodnih uvjeta sa ekonomskom strukturom ovih zemalja.	ekonomska i politička znanja.
Region	Amerika	Amerika kao regionalna cjelina. - Geografski položaj, veličina, granice. Opšte, reljefne, klimatske, hidrografske i biogeografske osobine. - Demografske, kulturne, ekonomske i	- Da objasni geografski položaj, rasprostranjenost, veličinu i prepozna poluotoke, otoke, zalive, moreuze i glavne kanale Amerike, da analizira osobine i njihov značaj. - Da izdvoji glavne planinske zone, nizije, visoravni i najpoznatije riječne doline. - Da objasni pojave zemljotresa i vulkana na ovom kontinentu. - Da razlikuje tipove klime preko klimograma i da ih poveže sa vegetativnim zonama tajgi, niskog rastinja, stepa, savana, komosa. - Da navede koje divlje životinje i gmizavci žive u različitim dijelovima Amerike.	- Da poveže znanja geografije, geologije, demografije, historije, ekonomije i politike.

		političke osobine.	<ul style="list-style-type: none"> - Da pronađe na geografskoj karti najpoznatije rijeke i jezera, mora i okeane, rijeke vode zapljuskuju obale Amerike. - Da pokaže najpoznatije izvore metala, nafte, uglja, gasa i drugih bogatstava i njihov značaj za ekonomski razvoj. - Da prokomentariše grafikon rasta populacije i kartu gustine naseljenosti. - Da razlikuje mnogobrojne narode i grupe naroda koje se razlikuju po rasi, jeziku, kulturi i njihovom porijeklu u Americi. 	
Region	Amerika	Sjeverna Amerika -Geografski položaj, prirodne osobine. - Proces formiranja američke nacije. - Osobine ekonomskog razvoja Amerike.	<ul style="list-style-type: none"> - Da ocjeni geografski položaj, raznorodnost obale i izlaz na okeane Sjeverne Amerike. - Da pronađe na karti planinske sisteme (lance), stare planine, velike visoravni, ravni prerija, polja i najpoznatije riječne doline. - Da analizira i komentariše klimograme i zone flore i faune (biljne i životinjske) u zemljama Sjeverne Amerike i ulogu okeanskih struja u jugoistočnim i jugozapadnim obalama regije. - Da objasni kako je formirana američka i kanadska nacija. - Da pokaže hidrografskim oznakama na radnoj karti najpoznatije izvore nafte, gasa, nikla, zlata, uranijuma, olova, gvožđa, uglja, kao i glavne industrijske centre. - Da objasni postojanje poljoprivrednih regiona i 	Za objašnjenje prirodnih, populacionih političkih i ekonomskih specifičnosti Angloamerike potrebno nam je solidno znanje geografije, geofizike, historije, demografije, sociologije, biogeografije ekonomije i politike.

		- Zemlje Sjeverne Amerike: SAD i Kanada	<p>njihovu zavisnost od klimatskih zona i reljefa.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje najveće narode koji žive u stanovništvu SAD-a i Kanade prema etničkoj, rasnoj i vjerskoj pripadnosti.. - Da izvuče proste zaključke upoređivanjem država prema površini, broju stanovnika, nivou obrazovanja, urbanizacije, ekonomskog statusa i da razlikuje političko-administrativnu organizaciju između SAD-a i Kanade. - Da zabilježi na radnoj karti najpoznatije i najveće gradove Sjeverne Amerike. 	
Region	Amerika	Latinska Amerika - Srednja Amerika. Geografski položaj, prirodne, populacione i društveno-ekonomske osobine regije	<ul style="list-style-type: none"> - Da odredi prostiranje Srednje Amerike i da pokaže prednost takvog položaja u odnosu na Sjevernu i Južnu Ameriku - Da pronađe na karti poluotoke, otoke i mora koja zapljuskuju obale Srednje Amerike. - Da razlikuje i objasni prostiranje klimatsko-vegetacionih zona između sjevernih i južnih dijelova, visokih i niskih krajeva Srednje Amerike. 	
Region	Amerika	Južna Amerika - Opšte i prirodne osobine i podjela na tri regiona: - Međutropska regija Atlantika,	<ul style="list-style-type: none"> - Da govori o geografskom položaju, veličini teritorije i veličini zemalja koje je sačinjavaju. - Da razlikuje velike reljefne cjeline: Amazonsku niziju, niziju Orinoka, Gvajansku visoravan, šume Brazila. - Da razlikuje klimatske tipove, biljne i 	Da bi objasnili prirodne, populacione i ekonomske osobine ovog regiona potrebna je solidna geografska, historijska,

		<p>prirodne, populacione i ekonomske osobine</p> <p>- Zapadna regija Anda.</p> <p>- Opšte,reljefne, klimatske i hidrografske osobine.</p>	<p>životinjske zone sa obje strane ekvatora.</p> <p>- Da pokaže na karti nazive tokova, smjerove tokova i specifi ne osobine najve ih rijeka u ovoj regiji.</p> <p>- Da zabilježi na radnoj karti selvasne, ljanosne i komposne zone,njihovo geografsko prostiranje i ulogu u ekonomiji.</p> <p>- Da pokaže na karti najpoznatije izvore minerala u ovoj regiji kao što su: gvož e, mangan, boksit, zlato, nafta, dijamanti itd.</p> <p>- Da pokaže na ekonomskoj karti zone poljoprivrednih proizvoda,kao što su: kafa, kakao, še rna trska, tropsko vo e, pamuk, duhan.</p>	<p>demografska,kulturna i politička sprega.</p>
Rajoni	Amerika	<p>- Zapadna regija Anda.</p> <p>- Opšte,reljefne, klimatske i hidrografske osobine.</p> <p>- Populacione, kulturne i ekonomske osobine regije.</p> <p>- Predjeli prerija .</p> <p>- Geografski položaj na</p>	<p>- Da objasni strukturu stanovništva ove regije prema nacionalnoj, rasnoj i vjerskoj pripadnosti.</p> <p>- Da razlikuje planinske zone Anda, visoravni i kanjone rijeka.</p> <p>- Da pokaže na karti prisustvo vulkana i zemljotresa u ovoj regiji.</p> <p>- Da razlikuje vertikalno prostiranje klimatsko-vegetacionih zona i tipova u ovoj regiji.</p> <p>- Da prikaže na radnoj tabeli kartografskim oznakama najpoznatije izvore minerala.</p> <p>- Da razlikuje populacione, kulturne, ekonomske i političke specifi nosti regiona.</p>	

		<p>obalama Atlantika, osobine reljefa ravni arskog karaktera, klimatske, hidrografske i biogeografske osobine.</p> <p>- Demografske kulturne, ekonomske i političke osobine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje planinske zone na zapadu, ravnice u unutrašnjosti i na jugu, kao i poznate doline rijeka. - Da razlikuje klimatsko-vegetacione zone prerija i stepa. - Da pokaže najpoznatije izvore minerala: nafte, uglja i njihovu ulogu u ekonomskom razvoju. - Da objasni postojanje poljoprivrednih reona i njihovu zavisnost od klimatskih i reljefnih zona. - Da razlikuje najveće narode koji čine stanovništvo Argentine, Urugvaja i Paragvaja. 	
Region	Australija i Okeanija	<p>Australija</p> <p>- Geografski položaj, prirodne osobine i regionalna podjela.</p> <p>- Otkriće i naseljavanje kontinenta.</p> <p>- Obilježja ekonomskog razvoja Australije.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da opiše i analizira krajnji geografski položaj na južnoj hemisferi Australije. - Da definiše planinski reljef Istočne i Zapadne Australije, Centralnu niziju, rasute otoke u okeanu, dva najveća zaliva: Karpen tarsi na sjeveru i Veliki zaliv na jugu Australije, Veliku pustinju na zapadu. - Da razlikuje klimatsko-vegetacione zone i tipove tla i od obala okeana prema unutrašnjosti. - Da objasni mali broj rijeka i jezera u Australiji. - Na zabilježiti na radnoj karti izvore (nalazišta) 	<p>Poznavanje prostora Australijskog kontinenta i reljefnih, klimatskih, biogeografskih, populacionih i ekonomskih osobina zahtjeva fizičko-geografska, historijska i politička znanja.</p>

			<p>minerala, kao što su: ugljik, gvožđe, nafta, cink, olovo, bakar, zlato itd.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da ocjeni strukturu poljoprivredne proizvodnje u zavisnosti od prirodnih uvjeta. - Da objasni kako se u prošlosti odigralo naseljavanje Australije. - Da obilježi na radnoj karti regionalnu koncentraciju stanovništva (na istoku, jugu i jugoistoku). 	
Region	Okeanija	Okeanija - Geografski položaj i prirodna, populaciona i ekonomska obilježja.	<ul style="list-style-type: none"> - Da razlikuje tri velike grupe otoka: Melaneziju, Mikroneziju i Polineziju. - Da dokaže da je reljef većine otoka planinski, ali da ima, također otoka vulkanskog i koralnog porijekla. - Da poveže klimatske tipove sa vegetacionim zonama. - Da prepozna glavne grupe naroda koje naseljavaju Okeaniju, kao: Papuance, Maore, Melanežane, Mikronežane, Polinežane, ali i došljake. - Da pokaže na radnoj karti izvore minerala, kao što su: zlato, srebro, bakar, nikl itd. 	Objašnjenje prirodnih, demografskih, ekonomskih i političkih uvjeta Okeanije iziskuje geografska, geofizička i demografska znanja.
Region	Polarne Oblasti	Polarne Oblasti - Opšte prirodne osobine	<ul style="list-style-type: none"> - Da definiše polarne krajeve na geografskom globusu. - Da objasni sličnosti i razlike između Arktika 	Objašnjenje polarnih oblasti zahtjeva solidna geografska,

			<p>i Antarktika.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da prepozna otoke evropskog, azijskog i ameri kog Arktika. - Da poveže klimu Arktika sa siromašnim biljnim svijetom i malim brojem divljih životinja. - Da prepozna narode koji žive na ostrvima Arktika i njihova demografska i ekonomska obilježja. - U enik treba da zna da je kontinent Antarktika najjudaljeniji i najizolovaniji na cijeloj zemaljskoj kugli. - Da pokaže da je reljef Antarktika planinski nastavak Anda Južne Amerike. - U enik treba da zna da je Antarktiki kontinent pokriven debelim slojem leda. - Da zabilježi na radnoj karti izvore minerala na Antarktiku. - Da objasni nepostojanje trajnih naselja na Antarktiku. 	<p>geološka, demografska, ekonomska i politička znanja.</p>
--	--	--	--	---

METODOLOGIJA NASTAVE

Predmet geografije se može izučavati i interpretirati putem različitih metoda i tehnika. Primjena različitih metoda i tehnika, strategija i oblika organizacije u procesu nastave je pravo i profesionalna obaveza nastavnika. Zbog velikog broja aspekata u polju metodologije, kako u teorijskom, tako i u aplikativnom, preporučuje se veća pažnja. Metodologija se prethodno bira zavisno od nastavne teme, ali i zavisno od didaktičke osnove i usvojenog geografskog znanja učenika.

Metodologija treba biti u službi brzog i preciznog korištenja znanja, izraza i vrijednosti. U grupi verbalnih metoda preporučuje se korištenje metoda objašnjavanja, razgovora, demonstriranja, diskusije itd. Ovdje spada i diskusija s učenicima, u parovima, grupama, dok se učenju uz saradnju može obaviti putem različitih tehnika.

Materijalna osnova nastave geografije

Nastava geografije se može realizirati u cjelini koristeći:

- **nastavne objekte** (učionicu, kabinet i prirodu);
- **nastavna sredstva** (vizuelna i audiovizuelna);
- **pomoćna tehnička sredstva** (tabla, videopjektori, TV, radio, kutiju pjeska, modele, CD) itd.;
- **školsku biblioteku;**
- **radna sredstva učenika** (knjiga, udžbenik geografije, radna sveska, ilustracione materijale, kartografske pokazivače, fotografije, dijagrame, grafikone, tabele, geografski rječnik, geografski atlas, konturne i nijeme karte, presjeke, blok-dijagrame, šeme, mjerne instrumente itd.).

Praktična (konkretna) sredstva u nastavi geografije

Praktična sredstva u nastavi geografije imaju veliku važnost, pošto je geografija predmet vizuelnog karaktera. Indirektno pokazivanje geografske stvarnosti prenosi se **riječima** i korištenjem **nastavnih sredstava**. **Demonstracija** je zadatak nastavnika, dok je **pranjenje** obaveza učenika.

Pranjenje nastave može biti direktno i **indirektno** upotrebom:

- ❖ **fotografija, filma, televizijskih emisija**, kompjutera, modela, maketa, globusa, karata visokog (planovi), srednjeg i niskog stepena, geografskih, fizičkih, ekonomskih, nijemih, satelitskih snimaka itd.;
- ❖ **geografskih crteža** (predmetne crteže, dijagrame, grafikone, kartograme);
- ❖ **numeričke vrijednosti** (preko tabela itd.);
- ❖ **nastavnih knjiga, udžbenika, geografskih revija** itd.

Oblici rada u nastavi geografije

U procesu nastave koristi se nekoliko oblika rada s ciljem aktiviranja učenika kako bi predavanja bila što efikasnija:

- **pojedinačni** oblik rada;
- oblik rada **u parovima**;
- oblik rada po **grupama**;
- oblik sa **cijelim razredom**;
- **posebni oblici** nastave geografije kao programska, dodatna ili suplementarna nastava, produžena nastava, slobodne aktivnosti, ekipna nastava itd.;
- **posmatranje u okolini**, nastavne geografske **ekskurzije**.

Metode i tehnike rada u nastavi geografije

Od metoda se primjeniti:

verbalne metode – frontalna metoda, metoda razgovora, dijaloga i diskusije;

- **tekstualna metoda**;
- **metoda ilustrativne demonstracije** (demonstracija ilustracijama, modelima, simulacija predmeta, objekata);
 - a) demonstracija u životnoj sredini;
 - b) demonstracija u razredu ili kabinetu geografije;
 - c) direktno geografsko posmatranje;
 - d) posmatranje objekata, pojava i geografskih procesa u prostoru;

Pored gore navedenih nastavnih metoda, tokom nastavnog procesa trebaju se koristiti i **druge tehnike predavanja**, kao što su:

- ❖ **brainstorming (bujica misli);**
- ❖ **diskusija rješavanja problema;**
- ❖ **tehnika sastavljanja i upravljanja pitanjima;**
- ❖ **plod razmišljanja (karta misli, klaster tehnika);**
- ❖ **grafi ki jezik komunikacije;**
- ❖ **inserti;**
- ❖ **tabela inserata;**
- ❖ **tabela (karta) koncepata;**
- ❖ **grupe eksperata;**
- ❖ **mreža diskusija;**
- ❖ **znam- ho u da znam – u im;**
- ❖ **prethodni termini;**
- ❖ **esej (mala studija);**
- ❖ **Venov dijagram;**
- ❖ **televizijski program**
- ❖ **kubizam;**
- ❖ **pehar galerije itd.**

Vrijednovanje znanja u enika

Provjera i vrijednovanje **stepena prisvojenog** znanja geografije od strane u enika je veoma važan proces za uspješnu primjenu ovog programa. Sistematske provjere, ocjenivanje i vrijednovanje smatraju se plodotvornijim. Trebaju se provjeriti i vrijednovati **koli ina i kvalitet znanja** u enika, kao i **injenice** i **geografski objekti**, koncepti i vještine.

Funkcije provjere i vrijednovanja su:

Znanje u enika se treba **provjeravati na sistematski na in**. U fazi provjere **kontroliranje** može biti **frontalno** podsticanjem u enika kratkim i brzim pitanjima, koji traže injeni no znanje, topografsku snalažljivost, poznavanje podataka.

Oblici provjere (verifikacije)

Tokom školske godine treba primijeniti nekoliko oblika kontrole:

- **usmena provjera** može biti **pojedina na i grupna** na svakom nastavnom času;
- **pismena provjera**, također može biti **frontalna i pojedina na**. Ovaj oblik provjere nekima učenicima više odgovara. Zadaci, problemi zadani učenicima se trebaju riješiti u određenom vremenu;
- **provjera preko tekstualno-grafičkih zadataka**. U nastavnoj praksi ovakvi zadaci se postavljaju na kontrolnim testovima i na testu znanja;
- **provjera rješavanja praktičnih zadataka** postiže se preko provjere znanja, inženjerskih, inače geografskog razmišljanja, stepena prisvajanja vještina i navika;
- **provjera domaćih zadataka**. Za ocjenjivanje su veoma pogodni individualni radovi, referati, rješavanje nekog praktičnog problema nezavisno.

VRIJEDNOVANJE I OCJENJIVANJE

Svako usmeno, pismeno ili praktično izražavanje učenika, a koje je u vezi sa nastavom geografije se treba vrijednovati. Vrijednovanje obuhvata ocjenjivanje ispoljenog znanja i rada. Nakon vrijednovanja slijedi ocjenjivanje.

Vrijednovanje traži: jasne nastavne objektivne, motivaciju učenika, poznavanje iskustva i sposobnosti učenika.

Vrijednovanje se zasniva na tome: šta su rekli, šta pišu i šta rade učenici.

Etape vrijednovanja: kontrola, npr. šta zna (šta je postigao) i šta ne zna učenik (šta nije postigao), **mjerenje i vrijednovanje**.

Ocjenjivanje treba biti **javno i sa punim ocjenama**. Nastavni rad se treba na sistematski način vrijednovati. Suština vrijednovanja je efikasna primjena evidencije, provjere i ocjenjivanja.

Tipovi vrijednovanja

- **Stvaralačko vrijednovanje;**

- **Sažeto vrijednovanje se radi s ciljem** ocjenjivanja nakon odre enog perioda nastave npr. poslije jednog poglavlja, polugodišta, na kraju godine itd.;
- **Klasifikaciono vrijednovanje** ima za cilj postignu e u enika u odnosu na prethodno savladane vještine;
- **Dijagnosti ko vrijednovanje** definiše kod u enika slabosti, poteško e, probleme i prepoznaje u enike sa posebnim potrebama;
- **Unutrašnje vrijednovanje** formira se, razvija i vrijednuje od strane nastavnika;
- **Vanjsko vrijednovanje** formira se van škole (specijalisti ve eg nivoa u Ministarstvu, regionalne i opštinske kancelarije);
- **Svakodnevno vrijednovanje** zasniva se na osnovu kontrole rada u enika u razredu.
- **Prethodno vrijednovanje** obavlja se prije kontrolnog testiranja;
- **Kona no vrijednovanje** se obavlja na kraju godine i zasniva se na kona nom vrijednovanju iz predmeta geografije;
- **Vrijednovanje kao proces** oslanja se na neposredno nadgledano vrijednovanje tokom izvršenja nekog rada ili rješavanja zadataka.
- **Orjentisano vrijednovanje** potrebno je pri usmjeravanju na profesiju i sopstveni napredak;
- **Samovrijednovanje** je proces tokom koga škola, u itelj, ili u enik sakupljaju podatke o sebi i daju sud o svojim vrijednostima.

Instrumenti vrijednovanja su:

Nastavnik predmeta treba da izabere i da primjeni jedan broj instrumenata za mjerenje i vrijednovanje, kao što su:

- **posmatranje,**
- **upitnik (samovrijednovanje),**
- **pismeni izvještaj jednog prakti nog rada ili istraživanja,**
- **usmeno izlaganje,**
- **pismeno izlaganje**
- **kontrolni listi** (koristi se za vještine manevrisanja u enika),
- **dosije ili bilježnica** (samovrijednovanje),
- **test.**

Test treba biti zasnovan na kriterijima i objektivima

Završni test treba da se sastoji od zahtjeva ili pitanja:

- sa više alternativnih odgovora,
- sa otvorenim kratkim odgovorima,
- sa otvorenim opširnim odgovorima itd.
- i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

Na kraju VIII razreda u enik treba:

- Da bude u stanju da definiše Aziju, Afriku, Sjevernu i Južnu Ameriku, Australiju, Okeaniju i Polarne Predjele kao kontinente i regije i da ocjeni njihov geografski položaj.
- Da istakne reljefna, klimatska, hidrografska i biogeografska obilježja kontinenata kao cjelina i njihovih dijelova;
- Da zna i da prosudi o prirodnim bogatstvima, njihovoj rasprostranjenosti i da ocjeni ulogu u društvenom, kulturnom i političkom razvoju kontinenata i njihovih regija;
- Da uporedi regije i zemlje Azije, Afrike, Amerike i Australije prema broju i gustini stanovništva, da prepozna i imenuje najpoznatije narode, da razlikuje jezike i religiozne grupe na kontinentima;
- Da zna prirodne i populacione osobine, osobine naselja i ekonomije reprezentativnih zemalja kontinenata;
- Da se osposobi za korištenje kompasa, karata, atlasa, knjiga, fotografija, CD-ova i drugih nastavnih sredstava.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

1. Udžbenik i radna sveska za prethodni razred.
2. Školski geografski atlas.
3. Metodologija predavanja.
4. Različite karte Evrope.
5. Globus, meteorološki, hidrometrijski i dr. instrumenti.
6. Profesionalne i školske revije.
7. Fotografije, poster, novine.
8. Kompjuterski programi, internet, CD, fotoslajdovi, filmovi, videokasete itd.

TEHNOLOGIJA

- Tehnologija

TEHNOLOGIJA

Fond asova: 18 asova godišnje

UVOD

Tehnologija za VIII razred jeste kontinuitet i proširenje prethodno ste enog znanja iz ove oblasti. U ovom razredu sti u se potrebna znanja i vještine kao: grafi ki prikaz objekata, tehnologija mašinskih materijala, prenosnici i motori, saobra aj, tehnologija prerade vode, upotreba tehni ke opreme, komunikacija sa kompjuterom .

CILJEVI

Nastavni program predmeta tehnologije za VIII razred ima za cilj:

- Razvoj sposobnosti u enika da poznaje i shvati grafi ki prikaz objekta, aksonometri ne projekcije, presjek tijela, upoznavanje mašinskog materijala, tehnologiju mašinskog materijala, prenosnike i motore, tehnologiju prerade vode, saobra aj i proširenje rada sa kompjuterom.
- Razvoj vještina u enika za izradu modela sa mašinskim materijalima, kao i dizajniranje objekta uz pomo kompjutera .
- Razvoj trajnih vještina za prikupljanje relevantnih nau nih podataka i sprovo enje ste enih vještina u konkretnim situacijama u dobrobit ovjeka i sredine.

OPŠTI OBJEKTIVI

Iz programskog sadržaja za VIII razred, u enici treba da budu u stanju:

Da shvate :

- Zna enje terminologije iz oblasti tehnologije;
- Koncepte i na ela aksonometri ne projekcije, grafi kog prikaza tijela, mašinskog materijala, prenosnika i motora, tehnološke prerade vode, saobra aja i komunikacije kompjuterom.

Da primijene :

- Grafi ki prikaz objekata;
- Modele sa mašinskim materijalom;
- Aksonometri ne projekcije.

Razvijaju stavove i vrijednosti:

- U smislu li nog ponašanja (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, pošten, voljan, inicijativan itd.);
- U smislu prednosti koje pruža predmet.

Da demonstriraju umne vještine:

- Na donošenju logi kih odluka (biraju i informacije, saznanja i relevantne zaklju ke);
- Na rješavanju problema iz oblasti tehnologije;
- Na primjeni kreativnog i kriti kog mišljenja;
- Na predloge alternativnih rješenja;
- Demonstraciju orginalnog. stvaralaštva.

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

Kategorije	Podkategorije	Br. asova	Procenat
1. Prikaz tijela	1.1 Crtanje objekata 1.2 Aksonometri ne projekcije	2	11,11%
2. Tehnologija mašinskih materijala	2.1 Upoznavanje sa mašinskim materijalima 2.2 Svojstva mašinskih materijala 2.3 Tehnologija prerade metala	4	22,23%
3. Prenosnici i motori	3.1 Prenosnici sa brijegastim mehanizmom 3.2 Motori sa unutrašnjim sagorjevanjem	2	11,11%
4. Saobraćaj	4.1 Svi smo u esnici u saobraćaju 4.2 Upoznavanje sa motociklima	2	11,11%
5. Tehnologija prerade vode	5.1 Tehnička voda, pića i voda i upotreba vode 5.3 Pročišćavanje crnih voda i recikliranje upotrijebljenih materijala	2	11,11%
6. Upotreba tehničke opreme	6.1 Tehnička oprema za domaćinstvo 6.2 Tehnička oprema i alati koji se upotrebljavaju u kabinetu	2	11,11%
7. Komuniciranje kompjuterom	7.1 Sadržaj Interneta 7.2 Program Internet Explorer	4	22,22%

KATEGORIJE	PODKATEGORIJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OD EKIVANI REZULTATI	ME UPREDMETNA POVEZANOST
1. Prikaz tijela	1.1 Crtanje objekata	1.1.1 Tehni ko crtanje objekata	Da poznaje elemente tehni kog crtanja objekata.	Maternji jezik Engleski jezik Likovna umjetnost
	1.2 Aksonometri ne projekcije	1.2.1 Aksonometri ne projekcije i njihove specifi nosti	Da poznaje na in crtanja aksonometri ne projekcije.	
2. Tehnologija mašinskih materijala	2.1 Upoznavanje sa mašinskim materijalima	2.1.1 Proizvodnja i poznavanje metala i legura	Da poznaje proizvodnju metala i legura.	Maternji jezik Fizika Hemija
	2.2 Svojstva mašinskih materijala	2.2.1 Upoznavanje svojstava metala i legura	Da poznaje pojedine osobine metala i legura.	
	2.3 Tehnologija prerade metala	2.3.1 Na ini obrade metala i legura	Da poznaje pojedine na ine obrade metala i legura (glanjenje, iš enje, kovanje, kaljenje itd.)	
3. Prenosnici i motori	3.1 Prenosnici sa brijegastim mehanizmom	3.1.1 Prenosnici sa lancima, remenjem i polugama. 1.2 Brijegasti mehanizmi	Da poznaje princip rada ovih prenosnika i njihov sastav.	Maternji jezik Fizika
	3.2 Motori sa unutrašnjim sagorjevanjem	3.2.1 Rad motora sa unutrašnjim sagorjevanjem	Da poznaje princip rada motora sa unutrašnjim sagorjevanjem.	
4. Saobra aj	4.1 Svi smo u esnici u saobra aju	4.1.1 Opasnosti u saobra aju zbog brzine	Da poznaje opasnosti u saobra aju usljed nepoštovanja	Maternji jezik Fizika

			saobraćajnih pravila i znakova.	
	4.2 Upoznavanje sa motociklima	4.2.1 Upoznavanje sa djelovima motocykla 4.2.2 Tehničko održavanje	Da poznaje djelove motocykla, održavanje i upravljanje u saobraćaju.	
5. Tehnologija prerade vode	5.1 Tehnička voda, pijanje i upotreba vode	5.1.1 Upoznavanje sa tehničkom i pijanom vodom 5.1.2 Upoznavanje sa upotrebom vode	Da poznaje tehničku i pijanu vodu i izvore vode. Da poznaje i bude svjestan upotrebe pijane vode.	Maternji jezik Fizika Engleski jezik
	5.3 Pročišćavanje crnih voda i recikliranje upotrijebljenih materijala	5.2.1 Tehnologija pročišćavanja crnih voda 5.2.2 Mogućnost recikliranja upotrijebljenog materijala	Da poznaje tehnologiju pročišćavanja crnih voda. Da poznaje mogućnost i značaj recikliranja upotrijebljenog materijala.	
6. Upotreba tehničke opreme	6.1 Tehnička oprema za domaćinstvo	6.1.1 Tehnička oprema koja se upotrebljava za spremanje i kuvanje hrane. 6.1.2 Oprema za grijanje 6.1.3 Pribor za održavanje higijene	Da poznaje konstrukciju električnog štednjaka, frižidera i namirnih njihove upotrebe. Da poznaje konstrukciju termoakumulacione peći i namirnih upotrebe. Da poznaje konstrukciju veš-mašine, bojlera, pegle i upotrebu.	Maternji jezik
	6.2 Tehnička oprema i alat koji se	6.2.1 Oprema za predavanje: grafoskop, kompjuter,	Da poznaje opremu za predavanje.	

	upotrijebjavaju u kabinetu	projektor itd.		
7. Komuniciranje kompjuterom	7.1 Sadržaj Interneta	7.1.1 Elektronska pošta 7.1.2 Newsgroup 7.1.3 World Wide Web - Web-a	U enici treba da poznaju glavne mogu nosti komuniciranja koje pruža Internet preko njegovih usluga.	Maternji jezik Engleski jezik Nau ni predmeti itd.
	7.2 Program Internet Explorer	7.2.1 Startovanje programa Web adresa 7.2.2 Strukturalni dijelovi jednog Web-a– meni, linkovi, ramovi, itd. 7.2.3 Glavni postupci: traženje podataka, dobijanje podataka iz Interneta (download), kopiranje, štampanje, itd. 7.2.4 Otvaranje elektronske adrese u Hotmail i Yahoo i njeno korištenje u komunikaciji (slanje i dobijanje poruka, priloženje kompjuterskih dokumenata jednoj poruci (attachments), itd.	Demonstrira sposobnosti u upotrebi programa Internet Explorer. Pokaže vještine na traženju podataka preko Interneta. Otvaranje E-mail adrese i komuniciranje preko nje (slanje poruka, dokumenata, dobijanje poruka, štampanje itd.).	

METODOLOGIJA I DIDAKTI KA UPUTSTVA

Objasniti programski sadržaj da bi shvatili grafi ki prikaz objekata, aksonometri ne projekcije, presjek tijela, upoznavanje sa mašinskim materijalima, tehnologijom mašinskih materijala, prenosnika i motora, tehnologijom prerade vode, upotrebom tehni ke opreme, saobra ajem i proširenje rada kompjuterom. Ostvariti konkretne primjere za prikaz tijela. Izvršiti probe sa mašinskim materijalom i prenosnicima i sa motorima sa unutrašnjim sagorijevanjem, po mogu nosti iste ostvariti i sa modelima koji se mogu upotrijebiti projekcijom na kompjuteru. Demonstrirati preradu mašinskog materijala. Da upoznaju tehnologiju komuniciranja preko Interneta.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje u enika se vrši na sljede i na in:

1. Vrijednovanje zalaganja u enika u toku realizacije programskog sadržaja;
2. Vrijednovanje individualnog rada;
3. Vrijednovanje doprinosa u grupnom radu;
4. Testiranje u toku procesa nastave i završni test;
5. Vrijednovanje preko projekcijskog zadatka.

UPUTSTVA ZA UPOTREBU LITERATURE I OSTALIH NASTAVNIH IZVORA

Predložena literatura

1. Pajtim Bejtja, Alqi Mustafai, Eva Zagori, Renata Qatipi, Robert Tytymçe, Franko Kondakçi: "Teknologjia 1", Tiranë, 2002.
2. Engjëll Tartari, Alqi Mustafai, Eva Zagori, Velesin Peçuli: "Teknologjia 2", Tiranë, 2002.
3. Rexhep Berisha: Arsimi teknik, Klasa VI, VII, VIII, Prishtinë, 2001.
4. Boris Abersek, Franjo Florjancic, Amand Patopnik: Tehnika 7, Ljubljana, 2000.

5. Literatura na engleskom jeziku za: MS Office 97, MS Office 2000, MS Office XP, itd.

Oprema i ostali potrebni preduslovi

1. Kabinet sa opremom za izradu projekata;
2. Kabinet sa kompjuterima i sa ostalom pratećom opremom;
3. Potrebne softverske aplikacije;
4. Povezivanje sa internetom, lokalna mreža u kabinetu;
5. Treniranje nastavnika;
6. Održavanje.

Minimalni uslovi

1. Jedan kompjuter u školi za demonstriranje nastavnog programa;
2. Treniranje nastavnika.

NAPOMENA:

U predviđenom fondu časova uključeno je: predavanje, utvrđivanje predmeta i testiranje učenika.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Akcent stavi na demonstraciji individualnog i grupnog rada, npr. evokacija i realizacija 25%, demonstriranje 25 %, individualni i grupni rad 50 %.
2. Podsticanje individualnog rada razmjenom znanja i vještina, interaktivni rad.
3. Obnavljanje sadržaja putem zadataka koji obuhvataju primjenu stečenog znanja.

SMJERNICE ZA SAMOSTALNI RAD

1. Grupni i individualni rad
2. Grupa školskih programera

UMJETNOSTI

- Muzi ko vaspitanje
- Likovno vaspitanje

MUZI KO VASPITANJE

(1 čas nedjeljno, 18 časova godišnje)

UVOD

Muzika, kao grana umjetnosti, zbog svog univerzalnog jezika i poruka koje nosi je postala sredstvo komunikacije me u pojedincima, grupama i širim zajednicama. Kao specifična kombinacija znanja i vještina, ona pruža neograničene kreativne mogućnosti, a njen utjecaj daleko prevazilazi vrijeme i mjesto njenog nastanka što je čini važnim segmentom razvoja svakog društva. Muzičko obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi omogućava:

- Selektivno i aktivno slušanje muzike u okviru medijskih programa i muzičkih priredbi;
- Sudjelovanje u horskim formacijama i drugim muzičkim djelatnostima;
- Šire buduće obrazovanje koje podrazumijeva pripremu za neku profesiju, čiji je sastavni dio muzika;

CILJEVI PREDMETA

Ciljevi predmeta su:

- Da donosi radost, emocije i da razvija interese za različite muzičke djelatnosti;
- Da razvija muzičke sposobnosti učenika;
- Da utječe na formiranje pozitivnog stava prema nacionalnoj i svjetskoj muzici;

- Da vaspitava za selektivno odabiranje muzičkih programa i zdravog muzičkog ambijenta;
- Da razvija kriterijume za vrijednovanje i kritičko mišljenje.

OPŠTI I SPECIFIKNI OBJEKTIVI

Polaznici treba da:

- **Prepoznaju odabrana muzička djela od svjetskih i nacionalnih kompozitora različitih stilova i epoha:**
 - Zapažaju i razlikuju izražajni karakter, sredstva i interpretirane formacije u slušanim muzičkim djelima;
 - Razlikuju vrste (rodove) i različite muzičke žanrove pomoću slušanja i interpretiranja.
- **Muziciraju na individualan i zajednički način:**
 - Interpretiraju pjesme (narodne, umjetničke bosanske i drugih naroda), sa i bez instrumentalne pratnje;
 - Razvijaju sposobnosti za lijepo i pravilno pjevanje na većem nivou (stav tijela, pravilno disanje, artikulacija, gradacije u tempu i dinamici);
 - Razvijaju na većem nivou ritamske, melodijske i harmonijske osjećaje preko interpretiranja i slušanja.
- **Razvijaju kreativnost:**
 - Interpretiraju na kreativan način izvorna djela;
 - Izražavaju se na kreativan način pokretima, likovno i literarno na osnovu slušanog doživljenog muzičkog djela.
- **Razvijaju kritičko mišljenje:**
 - Vrijednuju individualno i zajednički interpretiranje;
 - Vrijednuju muzičke predstave u svojoj okolini.

NASTAVNI PROGRAM PO RAZREDIMA

Informativni ciljevi	Formativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Specifi ni oblici nastave			Korelacija
			Slušanje	Izvo enje	Stvaranje	
<p>1. Gradske pjesme: - Gdje si, da si, moj golube - Jesenje liš e - Tiho no i - Život je lijep</p> <p>2. Narodne pjesme; - Emina - Crven fesli - Golubice bijela - Lijepi li su mostarski du ani - Biljana platno beleše - Oj, cvije e moje - Adio, Mare</p> <p>3. Umjetni ke pjesme; - Franz Schubert: solo pjesma "Lipa" - Frederic Chopin: solo pjesma "Želja"</p>	<p>1. Vokalna muzika: - polaznici pjevaju pjesme po notnom tekstu sa tonovima durske i molske ljestvice; - u e pjesme stranih država; - pjeva ki glasovi i sastavi, solisti, pjeva ke grupe i horovi; - sevdalinka (šargija, buzuk, karaduzen, saz, lirica, gusle)</p> <p>2. Djela kompozitora razli itih</p>	<p>1. Razvijanje osje aja za timski rad, samopouzdanje i komunikativnost.</p> <p>2. Motivisanost za izu avanje nacionalne muzike.</p> <p>3. Motivisanost za izu avanje muzike i historije drugih naroda.</p>	<p>- doživljajno i analiti ko slušanje narodnih i umjetni kih kompozicija; - slušanje kompozicija razli itih sadržaja, formi, žanrova, stranih i dom ih kompozitora;</p> <p>- postaju svjesni zna aja bosanske muzi ke kulture;</p>	<p>- pjevanje bosanskih narodnih i umjetni kih pjesama; - pjevanje umjetni kih pjesama uvenih kompozitora;</p> <p>- sviranje pratnje i samostalnih instrumentalnih sadržaja; - izvo enje narodnih kola; - dopunjuju doživljaje karakteristi nim</p>	<p>- kreativno izražavanje muzi kih doživljaja i predstava u tekstualnim, likovnim i plesnim iskazima; - improvizovanje na muzi ke teme; - stvaranje jednostavnijih muzi kih formi;</p>	<p>1. Bosanski jezik Literarna obrada sadržaja teksta - kompozicija je pozitivan govorni podsticaj</p> <p>2. Likovno vaspitanje Muzi ki i tekstualni sadržaji podsti u likovnu kreativnost</p> <p>3. Strani jezik</p>

<p>4. Slušanje muzike: Wolfgang Amadeus Mozart: tema sa varijacijama iz sonate u A-duru, simfonija br.40 (I stav); -Ludwig van Beethoven: V simfonija u c-molu (I stav) op.67-1808; - Maurice Ravel: Bolero Georges Gershwin: “Rapsodija u plavom”; Avdo Smailovi : “Probu ena kasaba”, uvertira za veliki orkestar;</p> <p>5. Zabavna muzika: - Edin Dervišhalidovi : Bosnom behar probeharao - Kemal Monteno: Sarajevo</p> <p>6. Instrumentalna: - disco - rock & roll - Sarajka - o ek</p>	<p>epoha i stilova, vrsta i razli itih žanrova - dvodjelna pjesma, koda, re enica;</p> <p>- kanon, imitacija; - embalo; - orgulje; - svita,</p> <p>- klasika; - sonata, simfonija, sonatni oblik;</p> <p>- romantizam;</p> <p>- solo pjesma, - elektronska muzika;</p> <p>- po izboru</p>			<p>plesovima uz prou avanje muzi kih i plesnih sadržaja; - izvo enje lakših koreografija uz pjesme ili ritamske izraze;</p>		<p>Program obuhvata strane pjesme, što podsti e povezanost sa stranim jezicima</p> <p>4. Tjelesni odgoj Muzi ki sadržaji koji su povezani sa korakom, pokretom i plesom podsti u plesnu kreativnost</p>
---	--	--	--	---	--	--

DIDAKTI KO–METODSKA UPUTSTVA

Muzičko vaspitanje u VIII razredu izvodi se u jedinicama. Određuje ih fond časova koji je u poređenju sa prvim trogodišnjim periodom manji. Viši nivo mogućnosti polaznika, zahtjevnost muzičkih aktivnosti i sadržaja traže od nastavnika, prije svega, promišljenu pripremu i izvođenje jedinica. Nastavnici moraju da koriste aktivne oblike metoda rada. Treba naglasiti da je u muzičkoj umjetnosti povezanost stvaralaštva, izvođenja i slušanja neophodna i da muzički razvoj učenika zahtijeva kontinuitet.

Ciljno sastavljen plan ukazuje, pored aktivnosti i razvojnih dostignuća, na još tri osnovne vrste didaktičkih sadržaja.

Prva je muzička literatura za izvođenje i slušanje koju nastavnik bira iz postojećih zbirki pjesmarica i zvukovnih snimaka.

Druga vrsta sadržaja su različiti pojmovi, zakonitosti i uputstva o muzici koji objašnjavaju muzičku literaturu i obezbjeđuju njeno dublje razumijevanje (zakonitosti ljestvica, tonalnosti, ritma, notnih zapisa, oblikovanja).

Treća vrsta su podaci o muzičkoj kulturi, njenoj ulozi, karakteristikama koje se u redosljedu razreda odnose na razmatranje muzičkog života u polaznikovoj bližoj okolini, u regionalnim muzičkim centrima i najzad, u povezanosti naše zemlje i inostranstva.

Didaktički sadržaji su međusobno povezani, jer muzička literatura omogućava neposredno iskustvo. Njeno razumijevanje omogućavaju pojmovi, zakonitosti i smjernice. Podaci je smještaju u određenu kulturnu sredinu i vrijednosni sistem.

IZVOĐENJE

Nastavnik u skladu sa drugom i trećom vrstom sadržaja određuje pjevački i instrumentalni program, koji prezentira u kombinaciji metode imitacije rada sa muzičkim zapisima. Uzima u obzir na elu individualizacije i polaznike, s obzirom na njihove razvojno-izvođačke mogućnosti, uključuje u pjevanje i instrumentalno sviranje.

SLUŠANJE

Po kriterijumu druge i treće vrste didaktičkih sadržaja, nastavnik bira i kompozicije za slušanje. U postupku izbjegava stereotipe i sprečava

pasivno saznanje. U uvodnoj motivaciji, tokom kompozicije ili u završnoj povratnoj informaciji o slušanju oboga uje rad razli itim i za polaznike zanimljivim aktivnostima. Samo tako može u initi da muzi ko slušanje postane ovjekova potreba.

STVARANJE

Oblast stvaranja ostvarujemo kroz tri osnovne forme.

- Nastavnik podsti e polaznike da bilo koji izvedeni sadržaj doživljajno i estetski interpretiraju .
- Polaznici uz vlastitu muzi ku produkciju ostvaruju razli itu melodijsku i ritamsku pratnju i muzi ke forme (motiv, re enica, period, pjesma).
- Stvarala ko izražavanje uz muziku povezuje se sa likovnom, tekstualnom ili pokretnom i plesnom aktivnoš u.

Istraživanja naglašavaju da je ovaj razvojni period posebno otvoren za likovno saopštavanje muzi kih utisaka.

MUZI KO- RAZVOJNA DOSTIGNU A

SPOSOBNOSTI

Ovaj ciklus poklapa se sa periodom ra anja harmonijskog sluha koji se osvješ uje pomo u homofonog dvoglasja i višeglasja u našoj narodnoj pjesmi, uz pomo kanona, kao i ostantnim i bordunskim pratnjama. Važna osnova za njih su elementarni melodijski sluh i prethodna saznanja, iskustva o sazvu jima.

U ovom periodu opšteg muzi kog vaspitanja, razvija se i polaznikova sposobnost analiti kog saznavanja tonskih odnosa, trajanja i visina, što utje e na kvalitativni nivo njihovog ritamskog, melodijskog i harmonijskog sluha .

Analiza se odvija kroz neposrednu muzi ku komunikaciju i ograni ena je samo na osnovnu orijentaciju. Podržava metod rada sa muzi kim zapisima. Polaznikovo analiti ko muzi ko mišljenje utje e na kvalitet slušanja, na pažnju, skoncentrisanost, muzi ku i opštu memoriju. Postupno narasta njegova sposobnost estetskog oblikovanja, za šta su u vrijeme njegovog sazrijevanja potrebna iskustva i podsticaji.

VJEŠTINE

Psihomotorne vještine potrebne za vokalno i instrumentalno izvođenje, kao i pokretne reakcije na muziku, pokazuju u drugom tromjesečju dva lica. Uz dobro odabrani izvorna i didaktički program i postupke, spretnost izvođenja se bitno stepenuje, a ometaju je promjene u razvoju koje nastaju. Kod djeteta se postepeno pojavljuje mutacija, koja zahtijeva zdravo premošćenje. Nastavnik stepenuje vještine sa kraćim vježbama za opuštanje, pjevanje, disanje, oblikovanje tona, pjevanje i iskaz i fraziranje koje logično smješta u posebne jedinice. Ukoliko su u nižim razredima bile izvorne u obliku didaktičkih igara, ovaj put ih povezujemo sa informacijama o higijeni glasa i zdravoj izvornoj sredini.

INFORMATIVNA ZNANJA

Polaznici prepoznaju izražajne prioritete :

- upoznaju okvirnu sistematizaciju izvornih sredstava i njihov raspored u lokalnoj instrumentalnoj i vokalno-instrumentalnoj muzici;
- razumiju osnovni stav muzičkih formi;
- razlikuju apsolutne i programske muzičke sadržaje;
- upoznaju različite muzičke vrste.

Nastavnik uz muzička iskustva prezentira potrebna znanja koja omogućavaju elementarnu orijentaciju prilikom izvođenja, slušanja ili kreativnosti. U drugom tromjesečju odnose se na suštinske teoretske pojmove, zakonitosti i informacije o muzičkoj kulturi. Bitno je da ih nastavnik ne postavlja u prvi plan i da ne preovlađuju kao teoretiziranje i verbalno izlaganje. Prezentiramo ih samo uporedo i na odgovarajući način didaktički obrađujemo, što znači da proističu iz muzičkog iskustva i ujedno ka daljoj, osvješćenijoj muzičkoj komunikaciji.

ME UPREDMETNA POVEZANOST

Ove muzičke osobine i djelatnosti tijesno su povezane sa drugim oblastima:

- Vokalne osobine uo avaju u narodnim pjesmama i pjesmama bosanskih pjesnika (bosanski jezik);
- Tekstovi stranih pjesama povezani su sa stranim jezicima;
- Odre eni muzi ki sadržaji su povezani sa prirodom, društvom, obi ajima, razli itim životnim situacijama (geografija i historija);
- Muzi ke djelatnosti ispoljavaju likovno, tekstualno i pokretno-plesna kreativnost (bosanski jezik, likovno vaspitanje i tjelesni odgoj);
- Tehnika pjevanja u estetskom oblikovanju je pozitivna govorna sposobnost (bosanski i strani jezik).

OSNOVNI STANDARDI ZNANJA

SPOSOBNOSTI

Polaznici:

- Razvijaju analiti ki melodijski sluh sa naglaskom na razlikovanje durskih i molskih sadržaja;
- Proširuju analiti ki i ritamski sluh u širem opsegu tonskih trajanja, pauza i taktovskih nizova;
- Ja aju pouzdanost i samostalnost kod dvoglasa;
- Produžuju pažnju prilikom slušanja i muzi ku memoriju.

SPRETNOST

Polaznici:

- Oblikuju pjeva ki glas i proširuju opseg;
- Upoznaju uslove za zdravo pjevanje i problematiku mutacije;
- Proširuju i razvijaju spretnost pri sviranju na razli itim instrumentima školskog instrumentarija.

INFORMATIVNA ZNANJA

Polaznici :

- Upoznaju osnovne karakteristike durskih i moltskih ljestvica u obimu koji im je potreban za razumijevanje muzičkog programa;
- Znaju notni sistem i tonsku abecedu;
- Upoznaju naglašeni i nenaglašeni dio teksta;
- Upoznaju se sa muzičkim formama (rečenica, period, pjesma, himna);
- Umiju da prepoznaju različite muzičke žanrove (umjetnička, zabavna, muzika za ples, programska, apsolutna muzika);
- Proširuju znanje o instrumentima i grupama instrumenata i imenuju instrumente;
- Razvijaju znanja o muzičkim vrijednostima pojedinih naroda, kao i sadržajima i formama koje imaju simbolički značaj;
- Razvijaju znanje o univerzalnosti muzike koja zbližava ljude različitih sredina i predstavlja zajedničko kulturno bogatstvo ove države.

O EKIVANI REZULTATI

Polaznici treba da :

- Nauče po sluhu više raznovrsnih napjeva, tematika, doživljaja i stila primjerenih uzrastu;
- Pjevaju nekoliko starih narodnih napjeva različite tonske građe;
- Pjevaju lijepo i izražajno u skladu sa intonativnim mogućnostima;
- Održe postignuti nivo intonacije na novim muzičkim primjerima;
- Slušno razlikuju tonski rod kompozicije (dur i mol);
- Utvrde postojeća znanja muzičkog pisma;
- Znaju osnovnu podjelu instrumenata, te da ih prepoznaju po zvuku;
- Pojedinačno prepoznaju instrumente, te da ih zvukovno i vizuelno imenuju;
- Nabroje vrste orkestara i prepoznaju ih po zvuku.

VRIJEDNOVANJE

Nastavnik vrijednuje dostignu a muzi kog stvaranja po profesionalnim psihološko-didakti kim zahtjevima.

Vrijednovanje se obavlja grupno, ocjenjuju i pojedina ni muzi ki razvoj polaznika u aktivnom slušanju, vokalno-instrumentalnoj interpretaciji i kreativnom stvaralaštvu. Nastavnik prati, bilježi i vrijednuje muzi ku sposobnost, nivo interpretacije, informativno znanje, osje ajnost i interesovanje polaznika. Vrijednuje se saznanje i izražaj muzi kog doživljaja prilikom slušanja djela.

Vokalno-instrumentalna interpretacija se vrijednuje pomo u savladavanja odre enog broja pjesama i instrumentalnog sadržaja, melodijsko-ritamske preciznosti i doživljene interpretacije. Vrijednovanje treba da bude uravnoteženo izme u pjevanja po sluhu, notnog teksta i kombinovano, vode i ra una o psiho-fizi kim mogu nostima polaznika.

Nastavnik treba da prati i podsti e kreativni izražaj polaznika, a posebno da vrijednuje:

- upoznavanje sa slušanim djelima;
- pjevanje i sviranje;
- melodijsko-ritamske diktate;
- usmene i pismene odgovore;
- predstavljanje.

Ostali vidovi vrijednovanja su:

- testovi;
- samoocjenjivanje.

Prilikom vrijednovanja, nastavnik treba da ima u vidu standarde po nivoima i o ekivane rezultate u zavisnosti od planiranih ciljeva.

LIKOVNA UMJETNOST

(1 čas nedjeljno, 18 časova godišnje)

UVOD

Nastavni predmet Likovna umjetnost proisti e iz ovjekove uro ene sposobnosti da se likovno izrazi i potvrdi svoje postojanje i trajanje kroz cijeli historijsko-civilizacijski razvoj. Na Likovnoj umjetnosti je velika obaveza da njeguje, sprovodi i oplemenjuje, jer je njen jezik univerzalan i svima razumljiv.

Savremena svjetska kretanja zapljuskuju novim talasima i novim izazovima samu likovnu umjetnost. O igledna je potreba da se naše kosovsko društvo poveže sa Evropskim i svjetskim standardima. Unošenje novih kvaliteta i pravih vrijednosti je neophodno novoj školi.

CILJ

Uvo enje u enika u kompleksan svijet likovne umjetnosti, kao i njegovo osposobljavanje za vizuelnu komunikaciju. Razviti kod u enika stvarala ko mišljenje, kao i djelovanje u skladu sa humanisti kim opredjeljenjem u modernom društvu.

POSEBAN CILJ

Razvijanje sposobnosti i saznanja za sve likovne elemente, stvarala ki rad, razli ite materijalne i estetske kriterijume, vizuelnu percepciju, izražavanje i kreativnost – kreativno mišljenje, oplemenjivanje životnog i radnog prostora, kao i njegovanje ukupnih ljudskih dostignu a radi sopstvene emancipacije i kulture rada.

OPŠTI OBJEKTIVI

Opažanje i percepcija, izražavanje i kreativnost, analiza i vrijednovanje.

U enici treba da :

Shvate prirodne i društvene fenomene i pojave, kao i razlike između mrtve i žive prirode. Da poznaju osnovne i izražajne mogućnosti klasičnih i savremenih medija, tehnika, alata i materijala koji se koriste u likovnoj umjetnosti. Da razlikuju i identifikuju ljepotu kompozicije i prostora. Da procjenjuju i vrijednuju svoje radove, radove drugih uenika i ostala likovna djela. Da razgovaraju o umjetničkim djelima iz različitih epoha i kultura. Da objašnjavaju kako umjetnici koriste izražajna sredstva da bi postigli određene znaenja i izrazili svoja osjećanja i raspoloženja.

SPECIFIKI OBJEKTIVI

Površina, prostor, oblik, boja, linija, volumen, harmonija, kontrast.

U enici treba da :

Samostalno ili u grupi sprovode proces rada : postavljanje problema, istraživanje, povezivanje sadržaja i ideja iz drugih oblasti uenja sa problemom koji se istražuje. Izvode radove iz domena primjenjene umjetnosti – plakat, rješenja za kostim, knjiga, ilustracija, film, reklama za TV.... uz obaveznu upotrebu jednog od elemenata koji ima za cilj da proizvede efekat. Da odstranjuje klišee i plagijat iz svog stvaralaštva, kao i da bude svjestan svoje tradicije i svog kulturnog nasljeđa.

ZADACI

Razviti sposobnost kod uenika za :

Opažanje, pamćenje i doživljavanje oblika, boje i prostornih odnosa, pojava i zakonitosti u prirodi i društvu koje se odnose na likovnu umjetnost. Da zna koristiti različite materijale za rad, da ističe estetske kriterijume, razumije umjetničko djelo, njeguje interes za kulturnom

baštinom, uobli uje životni i radni prostor kroz vizije o otvorenosti, slobodi, stvarala kom posmatranju i njegovanju li ne posebnosti.

STANDARDI

Formiranje pravilnog pristupa Likovnoj umjetnosti, kao i poznavanje elemenata likovnog jezika. Razvijanje multikulturnih odnosa kroz likovno stvaralaštvo. Razvijanje osje anja za jednakost i toleranciju me u polovima, nacijama i religijama. Unapre enje kulture življenja, kao i kreativne sposobnosti za oplemenjivanje kroz: likovne sekcije, posjete, izložbe i druge likovne manifestacije radi sticanja znanja o dobrobiti svoje sredine i društva.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Cilj programskih sadržaja je da kod u enika probudi kreativan doživljaj, hrabar nastup kroz sve likovne doga aje, daju i mu energiju i pokazuju i mu put za istraživanje novog.

TEMATSKE JEDINICE – 18 asova

KOMPOZICIJA
KONTRAST
JEDINSTVO
DOMINANTA
KIPARSTVO
DIZAJN
VIZUELNO SPORAZUMIJEVANJE
ANALIZA I VRIJEDNOVANJE

KOMPOZICIJA – 4 asa

Slobodno komponovanje;
Sistem nizanja skupova linija, boja, oblika;
Ritam i ravnoteža u kompoziciji;
Apstraktni izraz.

U enici treba da nau e :
Da identifikuju i razlikuju kompozicije;
Da uspostave ritam i ravnotežu;
Da slobodno komponuju;
Da se ekspresivno i apstraktno izražavaju.

KONTRAST – 3 asa

Komponiranje putem kontrasta;
Kontrast boje prema boji:
Vrste kontrasta.

U enici treba da znaju :
Da bez pojave kontrasta ljudsko oko nije u stanju da registruje oblike;
Da kontrast oživljava i oboga uje kompoziciju;
Da komponuju putem kontrasta;
Da upoznaju svih 7 svojstava kontrasta.

JEDINSTVO – 2 asa

Jedinstvo kao osnovna vrijednost kompozicije;
Jedinstvo stila i izraza i vrste jedinstva.

U enici su u situaciji :
Da ujedine i organizuju sve likovne elemente u jednu likovnu cjelinu;
Da povezuju iste elemente;
Da razlikuju kada je kompozicija potpuna, a kada ne;
Da postignu u svom stvaralaštvu cjelovitost stila i izraza.

DOMINANTA – 1 as

Dominanta kao uslov za povezivanja razli itih elemenata i dominiranje jednog od njih.

U enici treba da nau e :
Da je dominanta isticanje i naglašavanje pojedinih likovnih elemenata;

Da joj je temelj kontrast;
Da to primjene.

KIPARSTVO – 2 asa

Kiparstvo kao likovna umjetnost;
Vrste kiparstva – reljef, niski i bareljef;
Kiparski materijali.

U enici treba da nau e :
Šta je kiparstvo;
Da objasne karakteristike kiparstva;
Da raspoznaju materijale i njihovu primjenu.

DIZAJN – 2 asa

Vrste dizajna;
Procesi dizajna.

Vizuelno sporazumijevanje – 2 asa

Sociološko – psihološko djelovanje znakova i uloga simbola u savremenom svijetu

U enici treba da nau e :
Šta je dizajn i koji su njegovi zadaci;
Koja podru ja obuhvata;
Da što više vježbaju i kreiraju.

ANALIZA I VRIJEDNOVANJE – 2 asa

Kritika i komunikacija;
Estetska istraživanja.

U enici su u situaciji :
Da vode razgovore, razmenjuju mišljenja, procjenjuju svoje i druge radove;

Da se upoznaju sa velikanima likovne umjetnosti kroz kratke prikaze;

Da koriste umjetni ku literaturu i stalno prate razvoj umjetnosti i estetski razvijaju.

LIKOVNA PODRU JA, ELEMENTI, TEHNIKE I MATERIJALI

Kada su u pitanju:

KOMPOZICIJA, KONTRAST, JEDINSTVO I DOMINANTA U KIPARSTVU I DIZAJNU.

1. CRTANJE :

- Linija kao sredstvo izražavanja;
- Igra linije i ritam linije;
- Linija kao pojava u prirodi - linija kroz oblik i prostor;

Likovni elementi : forma, pokret, kompozicija.

Crta ke tehnike : olovka, tuš, kombinovano...

Materijali : papir, olovka, pero, etka....

2. SLIKANJE :

- Boja – spektar
- Boja – hromatske boje
- Boja – ahromatske boje
- Boja- tonalitet
- Boja – valer
- Boja – podjela na tople i hladne
- Boja kao izraz

Likovni elementi : boja, valer, prostor, kompozicija, harmonija...

Slikarske tehnike : akvarel, tempera, gvaš, kolaž, vitraž, mozaik, pastel, akrilik...

Materijali : papir, karton, etke, paleta, temperne boje, akvarel boje, mješoviti materijali, plastika, kamen....

3 . SKULPTURA :

- Forma kao element
- Volumen kao element
- Trodimenzionalnost
- Reljef
- Kao prirodni produkt
- Kao idejni produkt

Likovni elementi : forma, reljef, kompozicija, pokret...

Tehnike : drvo, glina, plastelin, gips, glinamol, kamen....

Materijali : drvo, glina, plastelin, gips, glinamol, kamen....

4 . GRAFIKA :

- Visoka štampa
- Ravna štampa
- Duboka štampa
- Monotipija

Likovni elementi : kontrast, kompozicija, harmonija, tekstura...

Grafi ke tehnike : gipsorez, linorez, bakrorez, monotipija....

Materijali : papir, boja, linoleum, gips, karton...

5 . PRIMJENJENA UMJETNOST :

- Ornamet
- Plakat
- Oprema knjige
- Kolaž
- Vitraž
- Mozaik
- Keramika
- Medijska kreacija

Likovni elementi : kompozicija, simboli, pokret, ritam, kontrast, tekstura...

Tehnike : kolaž, vitraž, mozaik, plakat, ilustracije, korice knjiga, tehni ki dizajn, industrijski dizajn....

Materijali : boja, papir, kamen u boji, papir u boji, mješoviti materijali....

6. ESTETSKA PROCJENA :

- Produkcovanje
- Radovi u enika
- Razgovor o vrhunskim umjetnicima.

Tehnike i materijali : usvajanje teoretskog znanja i audio-vizuelno vježbanje...

LIKOVNA DJELA

Likovna djela kosovske i svjetske baštine;
Zapažanja kod umjetni kih djela.

MOTIVI I PODSTICAJI

ovjekova okolina, prirodni oblici, prostor, pojave u prirodi...
Motivi iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta...književna djela
Motivi narodnih obi aja i historijskih doga aja
Motivi iz baštine Kosova i bošnja kog naroda na Kosovu...
Likovna djela velikana likovnog stvaralaštva....
Motivi iz unutrašnjosti bi a...

OBLICI RADA

Rad u grupama, individualni oblik rada,frontalni oblik rada, rad u parovima...

Medijski rad, specijalni rad sa djecom koja imaju lakša fizi ka ošte enja...sluh, vid, govorne smetnje....

Dodatni i dopunski rad...posjete muzeja, izložbi, kulturno-historijskih spomenika u zaviaju i okolini....

O EKIVANI REZULTATI

U enici treba da znaju :

Razlikovati i identifikovati ljepotu kompozicije i prostora;

Da shvate razli itost svijeta izme u žive i mrtve prirode;

Da razlikuju boje i volumen;
Da svrstavaju objekat po kontrastu i harmoniji;
Da znaju šta je kompozicija;
Da umiju postaviti ritam i ravnotežu;
Da znaju šta su to kontrast, jedinstvo i dominanta;
Da znaju šta je dizajn i kako se dijeli;
Da vrijednuju svoje i radove ostalih u enika;
Da razviju opažanje i osnovne principe tumačenja likovnih ostvarenja....
Da njeguju zdrav odnos i zauzmu pravilan stav prema kosovskom umjetni kom naslje u...

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Postupak rada treba da bude zasnovan na objektivnim naučno-istraživačkim rezultatima, kojim se može i da pomire zahtjeve suprotnosti u likovnoj umjetnosti.

Postiže i kvalitetne kreacije i harmoničnu povezanost cjeline.

Poštovati didaktičke metode i pedagoško-psihološke zahtjeve kroz individualni i timski rad, kao i pružati svim učesnicima kreativnog tima osjećaj sigurnosti i samopouzdanja prilikom rada.

Radom doprinositi uvjerenju da su primjenjeni metodi i postupci pravilni i da vode ka rješenju.

KORELACIJA SA DRUGIM NASTAVNIM OBLASTIMA

Koordinacija sa drugim nastavnim oblastima : bosanski jezik i književnost, historija, muzička kultura, tjelesni odgoj.

VRIJEDNOVANJE I OCJENJIVANJE

Tokom realizacije zadataka u svim tematskim cjelinama, nastavnik se pojavljuje u ulozi usmjerivača, on podstiče i prati nivo i kvalitet procesa i rada u enika.

Kod učenika treba formirati pravilan pristup likovnoj umjetnosti Kosova, kako bi kreativne sposobnosti doveli do izražaja i primjenili ih u društvu, sa razvijenim osjećanjem za humanu ekologiju, jednakost i toleranciju među polovima, nacijama i religijama kako bi samonapredovao.

Učenik treba da :

Razumije percepciju i izražavanje likovnih vrijednosti koje su sadržane u okvirnom ili ve izvedenom programu.

Razvija sposobnosti u obojavanju i izražavanju kroz komponiranje i stvaranje kompozicijskih naela .

Njeguje kreativnost i originalnost ,kao i osjetljivost za likovne probleme.

Samostalno odabira materijale i tehnike, kao i da ih stvarala ki primjenjuje u društvu u kome živi.

Bude sposoban da prepozna likovni i tematski sadržaj, likovna djela i njihove estetske vrijednosti i poruke, da razvija upornost ka samostalnosti.

DODATNI RAD

Obdarenim učenicima treba pružiti mogućnost da zadovoljavaju svoja interesovanja, produbljuju pojedine sadržaje iz likovne umjetnosti, kao i da razvijaju sposobnost za likovni rad, moralno se izdižu, budu skromni i solidarni.

ORGANIZOVANJE I POSJETE

Posjete izložbi, muzeja, galerija, kulturnih centrova, kao i drugih kulturnih manifestacija je potreba njegovanja i podsticanja kao sastavni dio vaspitno- obrazovnog rada radi uspješnije realizacije nastavnih planova.

LITERATURA

Džonson : Historija umjetnosti

Herbert Rid : Historija moderne umjetnosti

Šemsedin Kasapoli : Metodika Likovnog vaspitanja

Amir Mujki : Likovna kultura

Islamska umjetnost.

TJELESNI ODGOJ

- Tjelesni odgoj i sport

TJELESNI ODGOJ I SPORT

(2 asa nedjeljno, 36 asova godišnje)

UVOD

Preko osnovnih radnji pokreta i sportskih prilika, uenicima ovog uzrasta treba omogućiti na što organizovaniji i slobodno i otvoreno izraziti svoje pokretne biološke i naučne sposobnosti, a koje se trebaju izvesti u toku vrijednovanja stručne kontrole nastavnika tjelesnog odgoja.

Pokretni sadržaji trebaju biti stimulativni, prilagođavaju i se sposobnostima i mogućnostima pravilnog i efikasnog razvoja za sve uenike, bilo onih sa različitim ograničenim sposobnostima ili onih talentovanih.

CILJEVI

Preko programa izraženih i prilagođenih u primjenjivim uslovima i provjerenih sposobnosti uenika, njima je potrebno što preciznije da se omogući:

- (1) razvoj pokretnih sposobnosti, a ujedno i onih funkcionalnih, stimulirajući rast i zaštitu zdravlja organizma;
- (2) otkrivanje i smanjivanje teškoća u pokretima, a ujedno i onih psihosomatskih;
- (3) povećanje nivoa sportskih vještina (navika) i programsko memorisanje što više stabilnijih i primjenjivih u svakodnevnom životu i u sportu;
- (4) specifično i pravilno odabiranje i pripreme u različitim sportskim disciplinama, olimpijskim sportovima, gdje su uenici prethodno pokazali rezultate i dr.

Za realizaciju ovih ciljeva potrebna je kvalitetna organizacija od strane aktiva nastavnika tjelesnog odgoja, preko školskih uprava, organa obrazovanja i sporta opštine i više, obuhvataju i tjesniju saradnju sa roditeljima i nevladinim organizacijama i dr. odre uju i zadatke i odgovornosti u interesu naših u enika.

OBJEKTIVI

Orijentacioni osnovni pojmovi mogu se povezati sa:

1. Razvojem tjelesnih i mentalnih sposobnosti preko pokretnih programskih aktivnosti;
 - 1.1 Usvajanje raznih sportskih vještina;
 - 1.2 Formiranje pravilnog tjelesnog i mentalnog držanja u suo-avanju sa razli itim prakti nim situacijama u razredu, školi i šire u društvu i dr.
2. Rukovo enje, kontrola i realna provjera programskih objekti va od strane nastavnika treba se objektivizirati preko:
 - 2.1. Mjerenja na po etku školske godine, na polugo u i na kraju školske godine mjerama, kao što su: centimetar, sekunda i kilogram i primjena znanja i veli ina.
 - 2.2. Biomehani kih i tehni kih sportskih majstorskih pokreta.

PROGRAMSKISADRŽAJI	Br. asova
1. VRIJEDNOVANJE POKRETNIH AKTIVNOSTI	4 asova
2. ATLETIKA	6 asova
3. RITMI KA I SPORTSKA GIMNASTIKA	6 asova
4. KOLEKTIVNI SPORTOVI	12 asova
5. INDIVIDUALNI SPORTOVI - borila ki sportovi - sportovi sa reketima	6 asova 2 asa
6. SKIJANJE -PLIVANJE ¹	7-10 dana
7. ŠETNJE I LOGOROVANJA	2 dana godišnje
8. SPORTSKA TAKMI ENJANA JMANJE U DVA SPORTA (na osnovu USLOVA)	

¹ Nastava se organizuje na odgovaraju em terenu za skijanje i plivanje u saradnji sa upravom škole, roditeljima i drugim institucijama.

OSNOVNI POKAZATELJI PROGRAMA

KATEGORIJE	PODKATEGORIJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	Broj asova
ANTROPOMETRIJA I MOTORIKA	Ocjenjivanje antropometrijskih osobina i pokretnih aktivnosti	(A) – Tjelesna težina (TT); - Visina tijela (VT) i dr.; (M) – Skok udalj iz mjesta (SUM); - Skok iz mjesta uvis (SMU); - Tr anje 100 metara (T 100m); - Tr anje 600m Ž-800m M i 2 testa iz vještina u enja.	4 asa
ATLETIKA	Trke (tr anje) Skokovi Bacanje Takmi enja (u 2 discipline)	Usvajanje vještina tr anja (tehlike), skokovi i bacanja preko: - Brzog tr anja; - Tr anje i pove anje izdržljivosti na dužim stazama ,600m za žene i 800m za muškarce; - Vježbanje skokova; - Bacanje kugle od 300 g. - TAKMI ENJE u odjeljenju i izme u odjeljenja najmanje u 2 discipline gdje treba da se rangiraju u enici i grupišu u 3 grupe na osnovu rezultata.	4-6 asova
SPORTSKA I RITMI KA GIMNASTIKA	Skokovi Na vratilu Na krugovima	- Preskakanje konja u širinu zgr kom, a zatim i raznoškom; - Kolut nazad naslonom na ruke; - Kolut (okret) naprijed i nazad, sa naslonom na rukama (vratilo-šipka); - Iz ljuljanja naprijed i nazad prelaz na savijeno vješanje (krugovi).	4-6 asova

	Na razboju	- Iz ljuljanja naprijed izlaz i okret za 180° (razboj); - Ponavljanje elemenata iz VII razreda komponiraju ih; - Ljuljanje sa naslonom naprijed i nazad.	
	Narodna kola i moderni ples	Pokreti (koraci) valcera, roka i 2 narodna kola (narodna kola i moderni ples).	
	Takmičenja (2)	- U odjeljenju i između odjeljenja najmanje sa dvije sprave.	
KOLEKTIVNI SPORTOVI	Nogomet	Dodavanje i oduzimanje lopte u pokretu sa poluaktivnim i aktivnim protivnikom. Obrana i grupni ili ekipni napad. Mali fudbal 7:7 sa primjenom osnovnih pravila.	10-12 ASOVA
	Rukomet	Utvrđivanje osnovnih elemenata (tehnika) sa i bez lopte kao: šutovi, oduzimanja, vođenja i dr. Kolektivni napad sa jednim pivotom i zonska odbrana 6:0 sa prelazom na onu 5:1 sa suđenjem.	
	Odbojka	Usavršavanje tehnike pokreta, kao izbacivanje, dodavanje, uzimanje i šutiranje lopte i dr. Odbojka 6:6 sa primjenom osnovnih pravila.	
	Košarka	Utvrđivanje tehnike košarke i taktičkih elemenata, kao dodavanje lopte saigraču preko različitih pokretnih oblika, kao i bacanja na koš i dr. Igra 5:5 sa suđenjem.	
	Takmičenja	Odjeljenje i između odjeljenja u najmanje dva kolektivna sporta.	

INDIVIDUALNI SPORTOVI	Borila ki sportovi- Džudo	Upoznavanje sa osnovnom tehnikom pokreta u džudou: razna hvatanja, padanja i dr.	4-8 asa
	Stoni tenis	Usavršavanje osnovne tehnike šuteva bekhendom, forhendom i dr.	
	Rolšue (koturaljke) Takmi enja (2)	U enje osnovnih pokreta klizanja sa koturaljkama naprijed-nazad, polukružno kretanje i dr. sa prilago enom brzinom. U odjeljenju i izme u odjeljenja najmanje u dvije pre ene nastavne jedinice.	
Aktivnosti u vodi 7-10 dana	Tehnike plivanja: Takmi enja	Usvajanje i usavršavanje stilova plivanja (kraul, žaba). Slobodan stil.	7-10 dana
Aktivnosti na snijegu 7-10 dana	Alpske discipline Takmi enja	Usavršavanje osnovne tehnike skijanja skijama, kao hodanje, okreti, spuštanje (alpske discipline). U veleslalomu na pogodnoj stazi za ovaj uzrast u enika.	7-10 dana
Školska takmi enja	Takmi enje u kolektivnim i individualnim sportovima Prolje ni i jesenji krosemi	Najmanje u dvije sportske grane u okviru škole i izme u škola u opštini, regionu i državnih finala za odre eni uzrast obuhvataju i oba pola. Prolje ni i jesenji kros.	
Izleti (logorovanja)	Izleti u prirodi 2 puta godišnje	Hodanje u prirodi na stazi 6-12 km. Elementi orijentacije u prirodi i kampovanja (odabiranje kampa i postavljanje šatora).	

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Na osnovu uslova koje škola posjeduje, prilagođavaju se programski sadržaji tako što se :

- obuhvatiti oko 70 % programskih sadržaja (analiziraj tabelu) kao obavezna nastava, dok
- oko 30% kao izborna nastava.

Metodologija realizacije. U procesu učenja pokreta u tjelesnom odgoju, ne uzimaju u obzir sredstva konkretizacije koje škola posjeduje, obavezno treba primjeniti:

- praktično demonstriranje pokreta od strane nastavnika tjelesnog odgoja ili njegovog pomoćnika (učenik, sportista). U zavisnosti od sposobnosti učenika i stepena komplikovanosti pokreta, nastavnik odabira metodološki postupak vježbi, polazeći u prvom redu od:
- sintetičke forme (pokretne cjeline), analitičke ili kombinacije obje. Također, organizacija nastavnog časa odvija se u zavisnosti od uslova, objekta, rekvizita i broja učenika. Treba se potruditi da se završni pokretni kompleksi vezani za kategorije i podkategorije koje se primjenjuju, finalizuju igrom i takmičenjem.

Postignuća - U pokretnim disciplinama gdje se rezultati mogu vrijednovati objektivnim metričkim mjerama kao što su: centimetar, sekund, gram, nastavnik tjelesnog odgoja treba da evidentira po etno stanje, poslije toga prijelazno i na kraju završno, svrstavaju ih ili grupišu ih u učenike u najmanje 3 grupe (koji se ističu, prosječni i oni sa ograničenim sposobnostima). Za pokrete gdje ne možemo imati metričke precizne mjere, treba se potruditi da se nivo postignuća poveže sa stepenom usvojenosti vještina pokreta sa aspekta školske tehnike i stila plivanja, imajući u vidu pravu biomehniku stranu pokreta (sa opisom).

Povezanost sa ostalim predmetima.- Raspored i organizacija časova tjelesnog odgoja, obuhvataju ih i opterećenja tokom časa, treba da budu takvi da utječu na motivirajuće za ostale predmete tog školskog dana.

Nastavne jedinice obuhvataju njihove kategorije i podkategorije povezuju se polazeći od matematike, informatike do biologije i drugih nauka u hijerarhiji disciplina i interdisciplina.

VRIJEDNOVANJE

- Vrijednovanje tjelesnog razvoja, kao i u prethodnom razredu, antropometrijskim mjerama vrši se dva puta godišnje. Obavezno izmjeriti visinu i težinu tijela, ali poželjno je izmjeriti i masno tkivo i dr.
- Vrijednovanje motoričkih sposobnosti radi se sistemom CGS (centimetar, gram, sekunda). Obavezni mjerni instrumenti su: skok iz mjesta udalj, skok iz mjesta uvis, tr anje 100 m i tr anje 800 m (Ž) i 1000 m (M).
- Stepen nau enih informacija sportskih pokreta vrijednuje se individualno i tokom trajanja igre i takmi enja.

LITERATURA

1. Tjelesni i zdravstveni odgoj, Libri shkollor, Priština, 2004 (Publikovane knjige)
2. Rukomet, Prof.dr. Faik Çitaku;
3. Košarka, Prof.dr. Masar Nixha;
4. Odbojka, Prof.dr. Enver Gjinolli;
5. Atletika, Prof.dr. Hysen Rakovica;
6. Nogomet, Prof.dr. Enver Gjinolli;
7. Skijanje, Prof.dr, Masar Nixha - Mr.Aziz Dujaka;
8. Metodika Tjelesnog odgoja, Beqir Hasangjekaj-predava ;
9. Sate Practice- in Physical Edukation- Baalpe.
10. Dnevnik sportskog odgoja, Institut Sportske Antropologije, 2003.

Tiraž: 50 komada
Priprema za štampu:
SHTËPIA BOTUESE LIBRI SHKOLLOR – Prishtinë
Štampa: PRINTING PRESS – Priština

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

371.214(496.51) (075.2)

Nastavni plan i program : (neformalno obrazovanje) : za VIII razred
niže srednje škole / [Glavni urednik Fehmi Ismajli]. - Priština : Ministarstvo
Obrazovanja, Nauke i Tehnologije, 2007. - 198 f. ; 24 cm.

Literatura : f. 197

1. Ismajli, Fehmi

ISBN 978-9951-16-025-4